

న ర మే ధ ము

(Prescribed as Non-detailed text, under Part-II /Telugu for
I year of the Two-year Intermediate Course for the academic
year 1979-80 by the Board of Intermediate Education as per
R. C. No. 52736/A2/78 dated 30-4-79)

K. Chenchu Subbaiah,

PANDIT

Mochampet, CUDDAPAH.

ర చ యి త్రి

మల్లాది వసుంధర, ఎం. ఏ.

ప బ్లి ష య్

కి షోర్ పబ్లికేషన్సు

వి శాఖ వట్నం - 4

ద్వితీయ - 1979

మూల్యం 4 - 50

ప రి చ య ము

ఇది నరమేధమును చరిత్రాత్మక నవల.

ఆంధ్ర రాజులయిన విష్ణుకుండినులు బహు పరాక్రమశీలురు. యజ్ఞ కర్తలు వారి యేలుబడిలో నాంధ్రములు స్వర్ణయుగముగ మనినవి. విష్ణుకుండిన ప్రభువులలో నొక మాధవవర్మ నరమేధమును చేసినట్లు బిరుదు ప్రశస్తి కన్నించుచున్నది. ఆ రాజుల శౌర్యగాధలు పరమోత్సాహ కరములు. వారల శౌర్యమునకు తనిసి వారలతోడి యుద్ధమున నోడిపోయిన పరరాజులు తమ కూతుండ్ర వారికిచ్చి పెండ్లి చేసి సంబంధములు కలుపుకొనిరి. నరమేధమునందలి మాధవవర్మ పట్టమహిషి యయిన చంద్రావతీదేవి వివాహమట్టిదియే చంద్రగుప్త చక్రవర్తి మాధవవర్మ శౌర్యమునకు ముగ్ధుడై సంబంధము కలుపుకొనెను. మాధవవర్మ పల్లవుల నోడించెను పల్లవులు చక్రవర్తులు. బ్రాహ్మణ ప్రభువులు. పౌరుషాశ్రయులు. అభిమానధనులు. మాధవవర్మ చేతిలో నోడిన కుమార విష్ణువు ప్రాణాంతము ప్రతీకార వాంఛను వీడలేదు. మృత్యుఘడియలో తన మనుమరాలయిన త్రిలోచన పల్లవిని పిలచి యామెనుండి విష్ణుకుండిన వంశ నిర్మూలనము నకై వాగ్దానము గావించుకొని మరీ చనిపోయెను. పల్లవ రాజు

పుత్తి. ద్రుపదరాజపుత్రి. యంతటి ప్రతిహింసా వరాయణురాలు. కాఠిన్యమున నశ్వత్థామను మించినది. నీతిలో చాణక్యుని వారసురాలు. ఆమె ప్రతిజ్ఞా పూర్తికై తన జీవితమును శలాటుపుగా తీర్చుకొన్నది. అంతశ్చైతన్యము బహిరుష్టతకల మహాగ్రీష్మాతప తపనీయ శైవలినీయై హృదయముచే నమృత స్యందినియై మనస్సుచే హాలాహలమూర్తియై ద్వివిధములయిన ప్రకృతుల మధ్య నలిగిపోయి తుదకు వాగ్దాన బంధితురాలై తత్పరిపూర్తికై నాత్మహనన మొనర్చుకొనిన తీవ్ర ప్రకృతి. ఈ నవల యందంతట వల్లవరాజకన్యా రాజనీతితంత్రములును కుహనారాగ ప్రాకట్యములు ఆమె ఖుభితాంతకరణమునుండి వెలువడు ననంత్యాకములయిన భావనావలయములు వర్ణితములైనవి.

'మాధవవర్మ మహారాజు నరమేధము చేసెను. ఈనవల యందు నరమేధమును శబ్దముపై తద్గతమైన యర్థముపై చర్చసాగినది. తీర్పులు నయినవి.

ఏదియయిన యొకకర్మను ఫలాపేక్షతోచేసిన నది ఫలించును. నీస కల్పమును బట్టి యాఫలము నావిధముగ దీపించును మహారాజుగ చేసిన 'నరమేధ ఫలితము రాజ్యమునకు సౌఖ్యఫలదాయనియై పైయెక్కియై మాధవవర్మకు విపరీత ఫలదాయనియై పుత్ర పూతి యొనది.

ఈ కర్మలను గూర్చి చర్చసాగినది.

కథా సంవిధానమునకై కొన్నివిషయములు మార్పుట జరిగినది. భాష సరళ గాంధికమునే వాడితిని.

చరిత్రాత్మక నవలలు వ్రాయుట మిగుల కష్టసాధ్యమయిన విషయము. చరిత్రకు న్యాయము చేకూర్చుచు నవల యందు రమ్యత సంధావించుటకై కొన్నికల్పనలు చేయవలె. లేనిచో వట్టి చరిత్రయే వ్రాయుచో ప్రయోజన మెట్లున్నను పఠితలకు విసుగు కలుగును. అందుకై యనంతములుగ నున్న చరిత్ర గ్రంథములుండనే యున్నవి. ఒక ఉత్తమ మయిన గ్రంథము పఠిత్వ లోకమును తద్గత కథాసంవిధానముచే భావళిలతచే సన్నివేశ చారుత్వముచే తదంతర్గత మహావిషయ దీర్ఘదీర్ఘచ్ఛర్మా విమర్శనలచే నాకట్టుకొనును. అది రచయిత యయిన వాని ప్రతిభ వ్యుత్పత్తులపై నాధారపడి యుండును అట్టి ప్రయత్న మీ సరమేధము నందు సమృద్ధిగ జరిగినది. కవికుల గురువైన కాళిదాసు అవినట్లు “హెమ్న స్సంలక్ష్యతే హ్యగ్నే వికుద్ధి శ్యామకాపివా” పఠిత్వ లోకమే యొరపిడియై సాహిత్యప్రక్రియ లుద్దీపించవలె. సరమేధమట్లు నిలచినచో నా నవల యదృష్టవంతురాలని చెప్పవలెను.

పఠిత్వలోకమే ప్రమాణము.

1

ఆ పాతాళ సభ స్థలాంశ భువన బ్రహ్మాండ మావిస్ఫుగత్
జ్యోతి స్ఫాటిక లింగమాళి విలసత్ పూర్ణేందువాంతామ్బుతైః
అస్తోకాప్లుత మేకమీశ మనిశం రుద్రానువాకాన్ స్మరన్
ధ్యాయేదీప్సిత సిద్ధయే ధృవపదం విప్రోభిషిం చేచ్ఛివమ్.

బ్రహ్మాండ వ్యాప్తదేహా భసితహిమరుచా భాసమానా
భుజంగైః

కంఠేకాలా కపద్మాః కలిత శశికళాశ్లంఘం కోదండహసా
త్ర్యతూ రుద్రాక్షభూషా, ప్రణత భయహరా, శాంభవా
మూ ర్తిభేదాః

రుద్రాక్రీ రుద్ర సూ క్త ప్రకటిత విభవాః నఃప్రయచ్ఛను
సౌఖ్యమ్.

పదివేల సుశిశిరము సుమధురము సుస్వరము ఉదాత్తానుదాత్త
న్వరిత బంధురములునైన కంఠములనుండి వినిర్గమించిన శివస్తోత్రములు
మహాన్యాస పూర్వకములు రోదసి వలయమంతయు నాక్రమించి ధ్వని
తరంగముల పేనవేలుగ స్పృశించుచుండెను. ఆ ధ్వని తరంగముల
తలలి పులకించిన కృష్ణవేణీ తరంగించి తన చిఱుతరగల ముర్ముర ధ్వనిచే
నానందమును పెల్లడించుచుండెను.

శరదుదయ సంధ్యా సమయమున కృష్ణవేణి పురినతలమున నేవంకజూచిన నర్థగవ్యాతిమేర పటకుటీరములు హిమగిరి ఖండములట్లు ధవళస్నిగ్ధములై దర్శన మొనఁగుచుండెను. ఒకవంక రాజియాకుల పందిళ్లు ఆకుపచ్చగ కళ్యాణ సూచకములై కనువిందొనర్చుచుండెను. వేతొక దెన వంటకాలలు, స్నానాగారములు, ఆహారవస్తు సంచయ శాలలు, యజ్ఞ ద్రవ్యవికర భాండాగారములు దర్శనీయముగనుండెను.

హయహేషులు, గజఘీంకారములు, యజ్ఞపశువుల దీనారావములు, పరివారకుల సందమలుగ సర్వమునొక చిన్న బ్రహ్మాండ కటాహము వలె మహాహారముగ నుండెను. ప్రతి పటకుటీరముపై గొక పతాక యెగురుచుండెను. అవి పలురకములుగ నుండెను. భిన్నభిన్న దేశముల నుండి వచ్చిన రాజుల రాజప్రతినిధుల గుహారములవి. కడంబి వాతాటర గుప్త పల్లవ రాజవంశముల వారు ప్రధానులు. వలుపురు చిన్న చిన్న రాజులు, పాఠెగాండ్రు సామంతులు మొదలైనవారి గుహారములు నందు గలవు.

యజ్ఞ దర్శనార్థమై వచ్చిన రాజబంధువుల మిత్రుల భిక్షువుల నగరవాసుల కుటీరములు కొన్ని. ఈ మహా కుటీర సమాహారమున రెండు మాత్రము ప్రత్యేకముగ దృష్టి నాకర్షించుచున్నది. అవి రెండును యజ్ఞ కర్తయయిన శ్రీవిష్ణుకుండిన వంశమండనుడైన మహారాజశ్రీ మాధవవర్మ, ఆయన యాజకుఁడు ఓల బ్రాహ్మణుఁడునైన పినార తట్టారకులవి. మహారాజు పటకుటీరముపై సింహపతాకము యెగురు చుండెను.

విష్ణుకుండిన ప్రభువులందఱు తమ కేతనములపై మృగరాజును చిహ్నముగ స్వీకరించిరి. వారి నాడెములపైన గూడ నీ సింహపు ముద్ర

యుండును. వారల యీ చిహ్నమును బట్టియే వారి మనః ప్రవృత్తి ద్యోతకమగు చుండెను. వారందఱిరివీర భయంకరులు, ఆశ్రిత జన మందారులు, వేదధర్మవిష్ణాతులు, యజ్ఞయాగాది క్రతువుల ననేకముల నొనర్చినవారు. రాజసూయాశ్వమేధాద్యధ్వరముల నిర్వహించిన మహా మహులు. ననాతన ధర్మ సంస్థాపన కర్మరతులు, షట్కాల శివరాధనా తత్పరమతులు. శ్రీసర్వతస్యామి మల్లికార్జున మహాలింగార్చనా జీవసులు ! ఆ స్వామి యనుగ్రహముచే త్రికూటాదిపతులై మలయాధిపులై నారు.

వారి పరిపాలనమున నాంధ్రములు స్వర్ణయుగము ననుభవించినవి. తెనుగుభాష తెలుఁగునేల ధన్యతఁజెందినవి. ఆంధ్రులన్న వరరాజులకు గుండె గాలమైవలలిరి. విష్ణుకుండిన ప్రతాపశ్రీ భీమరై కొందఱు, పరాశ్రమ ముగ్ధురై కొందఱు రాజనీతి నెఱపి కొందఱుగ, సాటిరాజు లందఱు వారితో వియ్యమందుఁజేసి దేశము యుద్ధ విరహితమై సుఖిక్ష ముగ ప్రశాంతముగ సాగుచుండెను.

మహారాజైన మాధవవర్మ నరమేధమును దలపెట్టెను. తలపెట్టుట నగా లక్షలమంది తల పెట్టుటన్నమాట ! అన్ని యజ్ఞముల తీరువేఱు, యీ మహాయజ్ఞము తీరువేఱు. దీనియందు వియమము లెక్కవ. పూర్వయుగములందీ యజ్ఞము నే యొకరిద్దరో రాజులు విన నెవ్వరును చేసినట్లు కనుపించదు. ఈ క్రతువునందు యజ్ఞపశువుగ మానవుఁడు పరణీయుఁడగుచున్నాడు. యజ్ఞపశువు కాదగినవఱుడు కొన్ని విశిష్ట లక్షణములు కలిగి పరిపూర్ణరోగ్యవంతుడై, విద్యావంతుడై, యజ్ఞ యాగాది క్రతువులందాద్యుతి కలవాడై యజ్ఞపశువగుటకు తానై సమ్య కించవలయును,

వదినెలుగ మహారాజుటి వటునికై ఆంధ్రదేశమంతట గాలించు
టై యజ్ఞులైన బ్రాహ్మణుల నియమించెను. ఫలితము శూన్యమైనది.
ఇట్టి విరీతములైన లక్షణములు కల్గిన యువవటువులు కప్పించకపోవుట,
కప్పించినచో వారంగీకరించక పోవుట, వారి తలిదండ్రు లసమ్మతిని
దేలియజేయుటలుగ నుండెను. క్రతువునకై ముహూర్త నిర్ణయము
జరిగినది. పినాక భట్టారకుని సంకల్పమునకు వికల్పమెన్నటికిని సంభ
వించదు. ఆయన యాధ్వర్యమున నెన్నియధ్వర్యములు విర్వహింపఁ
బడలేదు : యజ్ఞార్థమై యొనర్చు సర్వక్రియాశంకర కలాపములు పూర్తి
యగుచున్నవి.

సరమేధమును మాటచే నాకర్షితులై, ఆహూతులైన సర్వరాజ
బృందము వచ్చిచేరివది. వల్లవరాజై నశుమారవిష్టు మనుచుడును మనుషు,
రాణును పూర్వవైరముల, దొంగ, బెట్టి యజ్ఞ దిదృక్షువులై యేకెంచిరి.

విజయ వాటిక యంతయు జవనముద్రమై పోయినది !

తెల్లవారిన యజ్ఞారంభము కావలె, యజ్ఞపశువు వచ్చిన జాడలేదు.
మహారాజెచట నుండెనో యెవ్వరికిఁ దెలియదు. ఆ గంతుకులైన రాజు
లందఱకు, ఆయన దీక్షితుఁడు కావ నేకాంతవాస నియమ పాలితుఁడుగఁ
జెప్పఁ బరుచుండెను. ఇదేమి యజ్ఞము ! ఆహూతులై వచ్చిన యతిది
బృందమును పరామర్శించరా : చిత్రముగ నున్నదని వారెల్లరు శంకా
సంకలిత మానవులైరి.

మాధవవర్మ మహారాజైదు దినముల క్రిందట స్వయముగ కానై
యజ్ఞ పశువరజార్థము వగరుపిడి చనివట్లెవరికిని దెలియదు. పినాక భట్టా
రకుని నీతిచే సర్వము నవ్యముగ సాగిపోవుచున్నది. ఆయన బలి
పశువు లభించి తీరుననినాడు. యజ్ఞము సుసంపన్నము కాగలదనినాడు.

ఆయన దైవజ్ఞ శిరోమణి ! వేదవిద్యాసారగుడు. చతుర్వేదముల నాయన నధిగమించిన వారు లేరనియే చెప్పవచ్చును. మాధవవర్మ మహారాజున కాయన బాల్యస్నేహితుఁడు, సర్మసచివుఁడు, కుల బ్రాహ్మణుఁడు. ఆయన మాట యనిన మహారాజునకుఁ బరమశివుని యాజ్ఞ వంటిది ! అట్టి ఆయన పంపగా నీయన రాజధానిని వీడి యల్ల పకు వరజారము బయలుదేరెను.

కృష్ణానదికి దక్షిణమున విజయవాటికకు మూడు దినములు ప్రయాణము చేయవలసిన దూరమున నొక బ్రాహ్మణాగ్రహారమున నొక యువకుఁడట్టి లక్షణములుగలవాడున్నాడని వార్తవచ్చినది. కాని ఆతని తండ్రి యందులకు సమ్మతించుటలేదని తెలిసినది. మహారాజు స్వయముగ యత్నించిన కార్యము సానుకూలము కాఁగలదని పినాక భట్టారకుఁడు సుడువగా ఆయన బయలుదేరెను. కాని ఆయన యింకను తిరిగి రాలేదు. పినాక భట్టారకుఁడు మహారాజు రాకకై ప్రతీక్షించుచుండెను.

రాజు నగరమున లేకుండ నీ మహా సందంభము ! ప్రజా సందోహమును నానారాజు వికరమును సరిదిద్దుకొనుట దుర్లుభముగ నుండెను. ఇరువది నాలుగు గంటలలో క్రతుప్రారంభము జరుగవలసి యుండెను. ఎంతటి యాత్మప్రత్యయమున్నను విట్టివేళల మనస్సాందోళనఁజెందుట సహజము కద !

మహారాజు మహాకోపలరాజు చంద్రగుప్త చక్రవర్తి ప్రియపుత్రిక చంద్రావతీదేవి మనస్సుచు. శాంతి లేకుండెను. ఆమె యజ్ఞ దీక్షితురాలై బంధుగుల రాజసత్కుల మర్యాదలకు లోటు రానీకుండ తర్త నగరమువలెని లక్షణము కించిన్మాత్రమైన, గానరాకుండ నిర్వహించుచున్నది. ఆయనుకు మొదటినుండియు నీ సరమేధక్రతుయధిష్ఠముగనే యుండెను.

కాని మహారాజు స్వేచ్ఛాతీవ్రుడు. ఆమె కాయన గుండె లోతులలోని
యమృతపుటాట లెట్లు తెలియునో యట్లే ఆయన హృదయంతరము
నందలి క్రోధాగ్ని కీలికలును తెలియును. రాజ్విశానై యేమియుననదు.
ఈజక భర్త ననుసరించును. తాను చక్రవర్తి కూతురను గర్వరేఖఁ
గూడ కన్పించనీయదు. నిరంతరము శ్రీగిరి భ్రమరాంబికా చింతనము
దక్క వేటొందెఱుఁగని భక్తురాలు. ఆమెకు సవత్సీమాత్సర్యము లేదు.
ఆమె సద్గుణ కల్పవల్లి !

మహారాజు గ్రామమునకు వెళ్ళగా వచటి గ్రామ ప్రముఖులందఱు
వాయన కతిథి మర్యాదలు తల మున్నులుగఁజేసిరి. అంతటి మహాయజ్ఞ
నందర్పమున మహారాజు తమ గ్రామమునకువిచ్చేసి నందుల కాశ్చర్యము
భయముఁ జెందిరి. మహారాజు సవరివారముగ రాలేడు. కరవాల ద్వితి
యుండై యవనాశ్వము నెక్కి వచ్చెను. ఆయన సూటిగా నా బ్రాహ్మ
ణుని గృహమున కేగెను. ఆ బ్రాహ్మణుడు మహావందీతుఁడు, పరమ
సౌమ్యుఁడు, శీలవంతుఁడు. ఆయన మహారాజున తెదురేగి యర్ఘ్య
పాద్యాదుల విచ్చి యానన మొనఁగి గౌరవించెను. బ్రాహ్మణుని వినయ
శీలమునకు మహారాజు సంతసించెను. అట్టి మహామహుని కుమారుని
యజ్ఞార్థమై యెట్లడుగవలెనని రాజు మనస్సునందు కళవళ పడుచుండెను.
కాని దై వకార్యము ! యజ్ఞ సంబంధి విషయము ! ఆయనకుఁ దెలి
యనిదుండదు కద ! యనుకొనెను.

మహారాజెందుకు తనఱుంటికి వచ్చెనను విషయమా బ్రాహ్మణు
నికిఁ దెలియనిదికాదు. అంతకు పూర్వమే మహారాజు పసుపున వచ్చిన
వారి వలన తన విరాకరణ మాయనకుఁ దెలియును. ఈ మారేమగునో
అని బ్రాహ్మణుని భయము !

వచ్చినవాడు స్వయం మహారాజు ! మమ సమర్థుడైన ప్రజాపరిపాలకుడాయన. ఆయన యేలుబిడిలో తామెల్లరు కడుపులోని చల్ల కదలకుండ నిశ్చింతముగ సంసారముల నిర్వహించుకొనుచున్నారు. పరరాజుల దండయాత్రలు, కఱవు కాటకములు, అతివృష్టినావృష్టులు మొదలైన ఈతిబాధలు లేవు. ఆ మహారాజుల పరిపాలనా వద్దతులట్టివి !

తమ యగ్రహారము రెండవ మాధవవర్మ మహారాజుగా రాసఁ గినది. వచ్చిన మాన్యములను సమృద్ధిగ వసుభవించుచు జీవికలు నిర్వహించుకొనుచున్న తాము, మహారాజు స్వయముగ నేదియే నడిగిన కాదనుట ఎట్లు ? అది యధర్మము గద : 'నా విష్ణుఃపృథివీపతిః' అన్నట్లాయన విష్ణ్వంశమునందుద్భవించినవాడు. ఆయన యభిలషితమును తిరస్కరించునంతటి ధైర్యము తనకు లేదు.

మహారాజు స్థితిపైతమటులే యున్నది — ఓయీ బ్రాహ్మణుడా ! మీ పుమారుని మాకర్పించుట. మేము సరమేధము చేయుదుమని యడుగవలసి వచ్చెనే యని రాజు; ప్రభూ : తాము విచ్చేసిన విషయము నాకుఁ దెలియును, తమ కోర్కెను నిరాకరించుట, తమ యిచ్చా బూర్తిగాకుండ వంపుట యధర్మము నేరమునని తెలియును, కాని వాడు నా లేక మాత్రపుత్రుఁడు, నా బహిఃప్రాణము. జీవితపు చరమ సంధ్యాకాలమున సర్వవిధముల నానాదారిముతాఁగల విత్త. ఆతని వీడి నేనెట్లు మనదాలుదును ?' అనవలయునని నృసింహశర్మ : కాని యేయొక్కరును మానుడరు. ఇరువురకుఁ దాము మొదట మాటాడిన సమాధానమేమి వచ్చునో యని భయము. ఇరువురును, చిత్తించిన చిత్తరుపులవలె చలన రహితముగఁ గూర్చుండిరి. ఇరువురు నగ్నిగర్భములైన శమి తరుపులవలె నుండి పోయిరి.

ఇంతలో నృసింహశర్మ కుమారుడు యజ్ఞదత్త శర్మ యచట కరుదెంచెను. అతడు వచ్చిన వెంటనే తండ్రికి పాదాభివందనమొనర్చి ప్రభువునకు నమస్కరించి నిలచెను. ప్రభువాతని పరికించి చూచెను. చూచుచుండగనే మహారాజునకు ప్రాణములు కన్నులలోనికిఁ దేరి వచ్చి నట్లయినది : తానాచరింపఁ జోవు నరమేధ మహాక్రతుభలమంతయు రూపుఁగొని తనయెదుట సాక్షాత్కరించినట్లున్నది :

బాల్యమును పీడుట కిష్టము లేనట్లున్న పాలు పొంగారు బుగ్గలు, నూనూగు మీసముల సైతము పొడ నూపలేదు. నమున్నతమై సుదృఢమైన శరీరముతో మకరాంక మనోజ్ఞమూర్తివలె నుండెను. అతని కన్నులు పద్మకళ సదృశ్యములై స్పృగతారకములు రల్లి సునీలములై యాతని సువర్ణభద్రైన మోము నాట్టుకొన్నది.

మహారాజు కుమారుడైన గోవిందవర్మ కన్నులచర్మముగ నట్లుండును. చంద్రావతీదేవి వపు సౌందర్యము నంతను పుణికి పుచ్చుకొనిన బిడ్డఁడాతఁడు. మహారాజునకింకను మువ్వరు కుమారులున్నారు. అందెవరును గోవిందవర్మ యంతటి సౌందర్యవంతులుకారు. యువరాజు తల్లివలె నరళ స్వభావుఁడు, జాలి ప్రధానగుణముగ కలవాఁడు. రాజపుత్రుడైనను, రాజోచితములైన శౌర్య పీఠ లక్షణములు తక్కువయైనవాఁడు. నిరంతర శాంతి కాముకుఁడు.

విష్ణుకుండిన రాజవంశము నందలి చమత్కారమేమో గాని రాజులందఱును వీరులుగారు, చిత్రముగతండ్రి మహావీరుఁడు, రాజ్యస్థాపకుఁడు యుద్ధవిజేత, కుమారుఁడాహుత కార్యమున కనభిముఖుఁడు. అనమధుఁడు, వీరువు : తన తాతగారైన రెండవ మాధవవర్మ వీరాగ్రేసరుఁడు. ఆయన పితామహుఁడు మొదటి మాధవవర్మ విష్ణుకుండిన రాజ్యస్థాపనకు మూల

పురుషుడు, మహా పరాక్రమశాలి. స్వయముగ తానెన్ని యద్దములలో విజయము గాంచలేదు :

వల్లవ కుమార విష్ణుని నిర్జించుట సామాన్యముగాదు. తన పరాక్రమమునకు మోహపడియేకడ చంద్రగుప్త మహారాజు తన కుమార్తె నిచ్చినది ! మరి తన పుత్రుడు నకల నద్గుణ సంపన్నుడే; అయిన నేమి ? నమర భీరువు. రాజ్యమును నిలబెట్టుకొనగలఁడో లేడో ; మిగిలిన కుమారులున్నారు. వారు కేవలము భోగలాలసులు. వనితాజన వశం పడచిత్తవృత్తులు ! అధికార వ్యామోహ దూషితాంతః కరణాలు. వారిపై తన కానయేలేదు.

యువరాజున రుదయింపఁ గల పురుష సంతానముపై తన వాంఛ లన్నియు కేంద్రీకృతమై యున్నవి. అట్టి శుభసమయ మెన్నటికో ; తిరిగి విష్ణుకుండిన వంశమున కుమారు మాధవవర్మ జనించవలె. అతఁడు మహాసేనానియై బలములను నడుపుకొనుచు నర్వాంధ్రములఁ బర్యటింప వలె. అతని పాదముల క్రింద సర్వరాజ నికర బలములు కుప్పసూర్పిడి కావలె ! తమరాజ్య ముత్తర దక్షిణాపథముల నాక్రమించి విజృంభించ వలె : అట్టిది తన ప్రీత్రవాంఛ. అట్టి బిడ్డనికి జనిహేతువు కాఁదగినవాఁడు యువరాజు, తన తొలి సంతానము.

బ్రాహ్మణ వటుడైన యజ్ఞదత్తుఁ డచ్చముగ గోవిందవర్మ వెలె నుండెను. అతనిని వర్మపకుపుగ సంకల్పించుటకు తన మనస్సభిముఖ ముగ లేదు. అయినను తప్పుదు. తనకి సరమేధముపై మనసు పోనేల ; దైవసంకల్ప మెట్టిదో తెలియదు. తానర్జించిన నృసింహశర్మ యంగీక

రించనిచో నేమిచేయవలెను ? ఆకుమార సుకుమారుడైన బాలుడిష్ట పడునో లేదో : ప్రాజములపైఁ దీపిలేని మానవుఁ డెఱుఁచును ? ఒక వేళ నాతఁ డంగీకరించినను మహారాజాతని వర్ణపటపుగఁ జూచి నిర్విఁ గలఁడా ! ఏమైనను తను వచ్చిన పని నెఱవేర్చుకొని త్వరితగతి రాజధాని కేగనిచో నకల రాజలోకమున నలజడి కలుగును. పినాక భట్టార కుండిరుకున బడగలఁడు. ఇది యదనుగ గ్రహించి రాజులందఁ డేకమై రాజధాని నాక్రమించినను నాశ్చర్యపడ నక్కఱలేదు.

అయినను తానీ నరమేధము నెందులకు నంకల్పించినట్లు ? పూర్వతెవ్వరుఁడేయని దానిని తాను నిర్వహించితి నని తృప్తి ననుభవించుటకా ? లేక తన యాధిక్యమును వెలయించుటకా ? హయమేధ రాజసూయాది మహాధ్వరములకన్న నిదియధికతర ఫలదాయనియైనదా ? తనకే నమగ్రముగ తెలియుటలేదు. ఇంత జరిగినది గనుక మిగిలినది జరుగవలెను. మహారాజు నాలోచనరిట్లు సాగుచున్నవి.

వచ్చినరాజు చూటాడదేమి ? తానేమి చేయవలెను ? తానే ముందు కదలించవలెనని మహారాజు నభిప్రాయమా ? అది న్యాయమా ? అర్థించుటకు వచ్చిన యాతఁడెంతటి ప్రభువైనను తాను ముందు ప్రస్తావించవలె గద ! తానెందులకు వచ్చినట్లు ? యజ్ఞము తఱుముకొని వచ్చుచున్నది. కాని యజ్ఞ కర్త యింకను నిట్లు తిరుగుచున్నచో యజ్ఞారంభమెట్లుకాగలదు ? మహారాజు తన కుమారుని యజ్ఞపటపుగ నడుగుటకు రానేలేదేమో ! తానూరక భయపడుచున్నాడేమో ! లేనిచో మహారాజు తన కుమారునట్లు చూచుచుండెనేమి ? ఆయన చూపుకొంత ప్రీతి స్పృహములుగ నున్నవి ! అట్టి మహారాజులని యజ్ఞపటపుగ పధించ

గలండా : అంతయు నయోమయముగ నున్నది. ఇట్టివి వృసింహశర్మ యాహులు :

వారిరువురనట్లు చూచుచున్న యజ్ఞదత్తుని కంతయు విచిత్రమని పించినది. వచ్చిన మహారాజు, గృహపతియైన తన తండ్రి యిరువురును మాటాడక మిన్నకుందురేమి ? తమ గృహమున కరుదెంచిన మహారాజునకుఁ గావలసినవి సమకూర్చి యాయన కోర్కెను తీర్చవలసిన బాధ్యత తన తండ్రికి లేదా ? పోనిమ్ము, మహారాజు సైతము తాను వచ్చిన పని దెల్పుదేమి ? ఆశ్చర్యముగ నున్నది. వారిరువుర నట్లు చూచుచు సమయము వేగించుట కష్టముగ నున్నది. తానీ విషయమునఁ గలుగఁజేసికొనుట ఉచితముగ నుండునా ?

మహారాజు దర్శనమున కరుదెంచిన జనులచే గృహప్రాంగణము కిక్కిరియించుచు నున్నది.

యజ్ఞదత్తుడు తండ్రితో విల్లనెను — “నాన్నగారు : మన గృహమునకు మహారాజు లెందుకు విచ్చేసినారు ? వారికి మనవలనఁ గాదగిన కార్యమేమైన నున్నదా ? లేనిచో ప్రభువులు పిచ్చుక గూటిపై భాగీరథి వ్రవహించినట్లు మన గృహమునేల పావనము చేయుదురు !

యజ్ఞదత్తుని మాటలచే ప్రబోధితుడైన వృసింహశర్మ ప్రభువు నుద్దేశించి విల్లనెను — “మహారాజా : మహాప్రభువులు తామై స్వయముగ మా పేద కుటీరమున నడుగుపెట్టి మా యొనర్చిన సవర్యల స్వీకరించినందుల కెంతయు ధన్యులము. తమవంటి ప్రభువులకు నా

వంటి బడుగు బ్రాహ్మణుడేమి మర్యాద చేయగలడు : మాకృతముగ తమకేమైన నసౌకర్యము కల్గియున్నచో మన్నింపఁ ద్రార్థించుచున్నాను.

“ఓయీ : బ్రాహ్మణోత్తమా : నేనేమి మహారాజును : నేనీ వేళ యాచకుడనై మీ గృహమున కేతెంచితిని.”

“ఎంతమాట ప్రభూ : తాము యజ్ఞ దీక్షితులరని వినినాను. మా కెల్లర కాహ్వానములు కూడ వచ్చినవి. మా బ్రాహ్మణ్య మంతయు రాజు ధానీ నగరమునకు ప్రయాణమగు చున్నది. తామేమో యిచ్చట దర్శన మొనఁగుచున్నారు :”

“చమత్కార మచ్చటనే యున్నది : యజ్ఞ దీక్షితులమయ్య మేము రాజుదానిని వీడి యీ మారుమూల గ్రామమున రూరక వచ్చితి మందురా ?”

“ఎట్లందును : తమకార్యమేమియో నెలవిచ్చిన నేమైనఁ జేయుఁ గల్గుదుమేమో :”

మహారాజునకి మాట లమృతోపమానములరై మిగుల సంతసించి “మీ వలననే కావలసిన కార్యమొకఁడున్నది. అందులకే మేమా యాద కులమై మీ యింటికి వచ్చితిమి” అనెను.

నృసింహశర్మ మనస్సులో వగ్ని పర్యవములు పెరిట మను చున్నవి. తాననవసరముగ నోరు జారినాడు. ఇప్పుడిక మహారాజు యజ్ఞదత్తురడుగుచో తానేమి చేయవలె : దైవనిర్ణయ మెట్లున్నదో యను కొని— “ప్రభువు లిట్లనిన నేనేమనఁ గల వాడను : మేము తమ పాల్య

వర్గములోనివారము. మాపై దమకు సర్వాధికారములున్నవి తమకు పలయు దానిని నిస్సంశయముగ గ్రహించవచ్చును. ఇచ్చట తమది కానిదేమున్నది : మేమెల్లరము తమ యనుచర వర్గములోని వారము గద !” యనెను.

“అవును, కాని మాయవసరము విచిత్రమైనది. అది యమూల్య మయినది !”

“అంతటి యమూల్య వస్తువులు మాయంట నేమియున్నవి ప్రభూ !”

“ఉన్నవి గనుకనే యంతదూరము నుండి వచ్చితిమి. సకలాంధ్ర మున నెందును లభ్యముకాని యనర్థ రత్నము మీ యింట నున్నది ! అట్టిదాని కొఱకే మేమన్వేషించు చున్నాము.”

“మా యింటనా ప్రభూ : మణిమాణిక్యములు మా గృహము లందెట్లుండును ?”

“అవునయ్యా : మీయింటనే, మా యెదుటనే యున్నది. అది రత్నము లన్నిటివలె జడము కాదు. జీవవంతమైనది : చలనశీలమైనది : యజ్ఞ ఫలిదాయకమైనది !”

“ప్రభూ : తమ సుదువులు నాకవగతమగుటలేదు. చలనశీలమైన రత్నముల నేనెన్నడు వినియైన నుండలేదు. అట్టివి నా యింట నుండుటేమి !”

“తాము పండిత శ్రేష్ఠులు. తమకు దెలియకుండ నుండుటెట్లు ?”

“నిక్కము వదించు చున్నాను ప్రభూ ! నాకు దెలియుటలేదు”.

“అయినచో మేము చెప్పినది శ్రద్ధగా నాలకింపుడు. ఆ రత్నము మీ యీ కుమారుడే ! మీ రీతని మాకు సమర్పించుము. ఈతని స్థితి చుటకే మేము స్వయముగ వచ్చినాము.”

“అదేమీ మహాప్రభూ ! నా యీ విద్వనితో తమకగునదేమున్నది? వీనికి యజ్ఞయాగాదులం దాధ్వర్యమును వహించు సామర్థ్యము లేదు. విద్వత్సభాంతరముల నింకను బ్రశస్తికెక్కలేదు. బాల్యమైనదాటని వాడు. వీడేమి చేయగలడు ? తాచుంతగ రోగినచో నేను వచ్చెదను.”

“మీరు చెప్పిన లక్షణములతో చూడు నిమిత్తము లేదు. మాకీ తండ్రే కావలయును. ఈతడు లేనిచో మాయజ్ఞమే విప్పుమగును.”

“ప్రభూ ! ప్రభూ ! ఏమంటిరి ? యజ్ఞము విప్పుమగుననియో ? అనిన తాము నా విద్వని యజ్ఞవళువుగఁ గొనిపోవచ్చినారన్నమాట !”

“మేము సరమేధముఁ జేయుచున్నటుల మీకుఁ దెలియును కద ! నర్వరిక్షణ సంవత్సరమున యువవటువు కావలె. ఆ లక్షణము అన్నియు నీతని యందు పూర్ణముగ భాసించుచున్నవి. అందులకే యీతని మా వెంటఁ గొనిపోవచ్చితిమి.”

“మహాప్రభూ ! తమకిది భావ్యమగునా ? ఈ విద్వఁడు నాకు లేక లేక కలిగిన సంతానము. వీనిపై నానలు పెంచుకొని మనగల్గి

చున్నాను. ఈతనికి వివాహము నైతము నిశ్చయమైనది. తామీతని యజ్ఞపతువుగఁ గొంపోవుదు మనినచో మేమేమి కావలెను ?”

“జీవితాంతము మిమ్ము రాజసాధముననుంచి కంటికి రెప్పవోలె కాపాడుకొందుము. మీరు కోరినన్ని గోవుల నొసఁగెదము. ధనరాసుల నిచ్చెదము. ఈతఁడు మాత్ర మనివార్యముగ మాకుఁగావలయును. ఇందులకు మీరంగీకరించవలయును.”

“మహాప్రభూ ! సత్సంతానమును మించి తాము సుడివిస యీ ధనకసక వస్తువాహనము లధికములందురా : మేమేమి మహారాజులమా తమ యనుగ్రహమున మా జీవితలకు సరిపడు మాన్యములున్నవి. మాకెట్టి కొఱతయు లేదు. తమ చల్లని పాలనమున ప్రళాంభముగ బ్రదుకుచున్నాము. మా యెడ సనుగ్రహించుడు. నా తనయుఁడు లేకున్న నేను జీవించలేను.”

“అయినచో యజ్ఞమేమి కావలె ?”

“మహాప్రభూ ! తమరాగ్రహింపకుండుచో నాదొక చిన్నవము. తమరశ్వమేధములఁజేసినారు. రాజసూయములఁగొసర్చినారు. ఇంత నెన్నియో మహాధ్వరముల నిర్వహించినారు. తామీ సరమేధము నెందులకు తలపెట్టినట్లు ? ఏమి విశేష ప్రయోజనము నొంది చేయు చున్నట్లు ?”

“యజ్ఞముఁ గూర్చి నిర్వమును తెలిసిన మీరిట్లు మాట్లాడిన నెట్లు ? ఏ యజ్ఞ ఫలిత మా యజ్ఞమునలే యుండును గద.”

‘ఈ సరమేధము పూర్వమెవ్వరును చేసినదికాదు.’

‘హరిశ్చంద్ర చక్రవర్తి చేసినందురు :’

‘ఏమిచేసెను ? విశ్వామిత్రుడా యాగ ఫలితము తన తపశ్శక్తిచే ఆయన కొనఁగెను. కునశ్శేపుని తన పుత్ర వర్గములోనికి తీసుకొనెను.

‘అగుచో నింక నెవ్వరును చేయరాదవిదా ? ఇంతకు మీ యీ పుత్రుని నాతో పంపెదరా లేదా ?’

ప్రభూ : తామట్లనిన నేనేమనగల వాఁడను : యజ్ఞపతువుగ నేరైనఁ దమకుమారునిత్తురా ?’

మాధవవర్మ మహారాజు కన్నుల నెఱ్ఱజీరలు తొంగిచూసెను.

‘ఏమయ్యా : మీరేయంటిరి గద ! మీరు మాసాల్య వర్గములోని వారమని : మేము వాంఛించిన దానిని నిరాకరించుట న్యాయమా ?’

‘తామవినది విజమేకాని, యిది యేక పుత్ర విషయకము. తాము నా పుత్రు నాస్థాన విద్వాంసునిగ కొంపోవుచున్నారని సంతసించునా ?’

‘అదేమయ్యా : మా సైన్యములో నెందరేకమాత్ర పుత్రులైన వారుండురందురు : వారందరిట్లే యవినచో సైన్యపమికరణ మెట్లు జరుగును ?’

‘ప్రభూ : తాము మమ్మనుగ్రహించుడు.’

‘ఇది యజ్ఞ విషయము తామంగీకరించి తీరవలయును. ఇది రాజ శాసనము.’

‘ప్రభూ : ప్రభూ : దయచూపుడు.’

మాకు సమయాతి క్రనుణ మగుచున్నది. మీ కోరిక లెట్టివైన తీర్పుము. ఈ వటువు మాత్రము మాకు కావలసినదే !’

స్వసింహాశ్రమ స్థానిభూతుడై నిలచెను. అనుకున్నదంతయు జరుగుచున్నది. తానేమి యొనర్చియు కుమారుని యజ్ఞ పశువగుట నుండి తప్పించలేని స్థితి సంభవించినది. తాను సలదనిన బలత్కారముగ నైన తిసుకొని పోయెదరు. తానేమి చేయఁగలఁడు ?

తండ్రిగారికిని మహారాజునకును మధ్యజరుగుచున్న వాదమును సాకల్యముగ నాలకించుచుండిన యజ్ఞదత్తుఁడిట్లనుకొనెను — ‘అవును తామెల్లరు మహారాజు పాల్యవర్గములోనివారే, వారి యుప్పుతిని బ్రతుకు చున్నవారే. అవసరము వచ్చినప్పు డాముణము నీగవలదా ? మహారాజు లనినట్లు సైన్యమునందలి వారందఱి బ్రదుకులు శాశ్వతములా ? యజ్ఞాంగముగా తానేగిన దొసగేమున్నది ? మహారాజు సభ్యరము, దైవ ప్రీతికరమైన కార్యము కలసి వచ్చినవి. ఇన తండ్రి యేలనో దుఃఖించుచున్నాడు,

యజ్ఞదత్తుఁడు తండ్రితో, ‘వాయనగారూ : మహాప్రభువుల కోర్కెను మన్నించుట మనకు విధి. నేను యజ్ఞపశువగుటకు సమ్మతించుచున్నా’ననెను.

‘అదేమి బాబూ : నీవు నంత నిష్ఠుఁడవైతివి : నీవు లేనిచో మేము బ్రతుకఁజాలుదుమా ?’

‘అదికాదు నాన్నగారూ ! మీరిప్పుడంగీకరించరేని, మహారాజు తిరస్కారము, యజ్ఞ తిరస్కారము చేసిన వారగుచున్నారు.’

మహారాజుట్లనెను — ‘‘పండితవరా ! మీ కుమారుని నుడువే లాలించినారు కద ! అతనిని నా వెంటఁ బంపుఁడు.’’

‘అనుకంపావిరహితమైన వార్తకమున మాకాధారము కాదగిన యేకైక పుత్రుని యజ్ఞపథవుగఁ గొంపోజూచుచున్నారా ? మాకు పుత్ర శోకమును కల్పించుచున్నారు.’

‘నాన్నగారూ ! అనవసరముగ మహారాజుల మనస్సునకు కష్టముఁ గలుగనీయకుఁడు. మీ పుత్రుఁడు యజ్ఞ పరిపూర్తిని గావించిన పుణ్యమును పొందుడు. మరణ మెన్నటికైన నున్నదే గద ! మన మొనర్చు సుకృత దుష్కృతముల ననుసరించియే మనకుఁ బరలోక గతులు కలుగుచున్నవి. ఎట్టి కృత్యములు లేకుండ సుత్తమ గతుల నవలీలగ పొందు నదృష్టము, రాజ బుణ్ణమీగు నవకాళము, పినాక భట్టారకులకు ప్రీతి నొదవించు నవసరము సంపన్నముగా నున్నవి. మీరను మతింపుడు.

మహారాజునకు తల తిరిగి పోవుచుండెను. ఇదేమి వటువు ! ఎవ్వఁడేని యిట్లను చాడుండునా ? తన యదృష్టము పండినది. ఈ వటువు తానై యంగీకరించు చున్నాడు. ఆయన తన యజ్ఞము సఫలమై నటులనే భావించెను. స్వశింహాశర్మ నిర్వాక్కుయ్యెను — ఇదియేమి ! తన కుమారుఁడిట్లు మాటాడునేమనుకొనెను. తానిప్పుడిక రాజుశో నేమనజాలును ? విధి బలీయమైనది. తన భార్య నూటడించుటెట్లు ?

మహారాజా వటుని నామధేయ మడిగెను.

‘యజ్ఞదత్తుడు ప్రభూ !’

‘నీకు తగిన పేరు పెట్టినారయ్యా ! నీ తండ్రి నమమతింపచేసి వచ్చినచో మనము వెళ్ళవచ్చును.’

‘చిత్తము ప్రభూ !’ అని యజ్ఞదత్తుడు తండ్రిని జేటి, ‘నాన్నగారూ ! మీరనుమతింపక తీరదు. ఎటులైన మీరు నన్ను గొంపోయెదరు. తామై పంపిన నా కామోదముగ నుండును గద’ అనెను.

సృసింహశర్మ నయనము రక్తపూరితములయ్యెను. ఆయన కంఠము రుద్దనుయ్యెను. ‘నాయనా ! యజ్ఞదత్తా ! నీవట్లన్నచో నేనేమి చేయఁగలను ? మీయమ్మను చూచిరమ్ము’ అని సృసింహశర్మ యనెను.

యజ్ఞదత్తుడు లోచికేగి తల్లికిఁజెప్పగా ఆమె గోలుగోలున నేడ్చుచు మహారాజున్న గదిలోనికి వచ్చి— “ఓ మహారాజా ! నాయొక్క బిడ్డను నాకుఁ గాకుండఁజేసి నాకుఁ గడుపుకోకము కల్గించుచున్నారు. మీకుఁ గూడ విట్టిది సంభవించినప్పుడు గావి, మీకు నా దుఃఖము తెలియదు. ఇది నా కావము’ అని యజ్ఞదత్తుని కౌగిలించి “నాయనా ! నేనేంతటి దురదృష్టవంతురాలినిరా ! దైవము నాకర్మ మీట్లు కార్చినా దేమిరా ! నీకుఁ గూడ విట్టి విపరీత బుద్ధి యేల కలిగినది తండ్రి !” అని వెక్కి వెక్కి గుండె బాదుకొనుచు దుఃఖించుచుండెను.

మాధవవర్మ మహారాజు వీరైపోయెను. ఆయన సృసింహశర్మ నుద్దేశించి, ‘అయ్యా ! మీరు రూఠ నన్ను శపించుదు. కావము నా కొక్కనికి తగులునది. యజ్ఞము దేశమునకు సంబంధించినది మీరెట్టి కావము నొసంగిన ననుభవించును’ అనెను.

సృసింహశర్మ నివ్వెరపోయి, ‘మహాప్రభా ! నేను తమను శపించను. నా తనయుడు రత్నమంటిరి కద ? ‘రత్నహాకితు సార్థిహా’ అన్నట్లు మీరు వీనిని గొనిపోవుచున్నారు. అది వీనికిని నిష్టమైనది. నేను దీని కనుమతింపకుండుట నమంజనము కాదు. ఈ నా తనయుడు తమ లోకముల కేగును. కాని నేనై తమను శపించకపోయినను హృదయ దప్పుమైన నా దుఃఖమునకు హేతువైన తమకర్మ తమ్ముడమించదు. నేననుమతించుచున్నాను. కామింక వెళ్ళవచ్చును.’ అనెను.

సృసింహశర్మ నిశ్చలముగా నిలిచిపోయెను. యజ్ఞదత్తుడు తండ్రికి ప్రదక్షిణించి తల్లిని కొగలించుకొని యామె కన్నీరు తుడిచి — “అమ్మా ! మహారాజులను నిందింపవలదు, నేనై యజ్ఞవళువగుటకు పోవుచున్నాను. మీ కుమారుని మూలమున నొక క్రతువు సంపన్నమగుచో నది యెంతటి మహాదృష్టకరమైన విషయము ! అమ్మా ! దుఃఖింపకుము. పరుల కొఱకై త్యాగమొనర్చుట మహాపుణ్యప్రదమైనది. అందును మనయేలికయైన వానికై విశేషించి యజ్ఞార్థమై త్యాగమొనర్చుటెంతటి యదృష్టమందువు ! ఇది దేవతా ప్రీతికరమైన కార్యము అద్భుతెప్పక అనుమతించుము తల్లీ !” అని వేడుకొనెను.

ఆమె కన్నీరు తుడుచుకొనుచు, “కొడుకా ! ఏమని యాశీర్వదించుదురా ? నూతేండ్లు బ్రదుకమందునా ? లేక లేక బహువ్రతములు

సర్విన తదుపరి జన్మించిన బిడ్డవు, కుల దీపమండపగుడువని మేము మురిసిపోవుచుండ నీ విట్లు చేసితివి మమ్మెవరి కొప్పగించి పోయెదవు ?' అని రోదించుచుండఁగెను.

‘అమ్మా ! మహారాజులు మిమ్ములను కంటికి రెప్పవోలె కాదు చుండురు. వారు దేవ బ్రాహ్మణ భక్తులు. వారి రాచరిక మెట్టిదో మన మనుభవించు చుంటిమి గద !’

‘అవును అనుభవించుచునే యున్నాను ! తమ యజ్ఞ నిర్వహణము నకై పరుల గర్వమునఁ జిచ్చురగుల్చుట చాల యుత్తమమైన పని ! తమకును పుత్ర సంతానమున్నది రద ! అందొక్కని బలిపశువుగ చేసి కొనరాదా ? నా కొడుకే కావలసివచ్చెనా ?’

‘అమ్మా ! విషయము తెలియకుండ మాటాడకుము మహారాజు లకు స్వపర భేదము లేదమ్మా ! పనికి వచ్చుచో నవశ్యమట్లే చేసెడి వారు. వారి ధర్మతీవ్రత నిరుపమైనదమ్మా !’

‘మాటలకేమిలే నాయనా : మాటలువేఱు, చేతలువేఱు’.

‘అమ్మా ప్రభువు లట్లుకాదు. భవిష్యమున మీరే చూడఁగలరు. నన్ను పంపించుము తల్లీ ! ప్రభువులకు కాలాతిక్రమణము కారాదు’.

“నాయనా : నీకై నీవు నిన్నర్పించు కొనుచుండగ, నీ తండ్రి గారనుమతించుచుండఁగ నాదేమున్నది ! దేవతాను గ్రహముఁ బదయుము’.

ఆమె హస్త ద్వికయమున కన్నులు చూసికొని దుఃఖించుచుండెను. యజ్ఞదత్తుడు — “ప్రభూ ! బయలుదేరుదమా ?” అనెను.

మహారాజు యజ్ఞదత్తుని నిజాశ్వముపై నెక్కించుకొనెను. వారిరువురట్లు బయలుదేరిరి.

నృసింహశర్మ, ఆయన భార్య, గ్రామవాసులు సాశ్రునయనులై, భీతచిత్తులై, శూన్యదృష్టులై, స్థాణుభూతులై అశ్వమేగిన దిక్కునకు చూచుచు, నిలిచిపోయిరి.

కాంచీపుర రాజ ప్రాసాదోపరి భాగమున మాలతీలతా మంటపము సం దిరువురు వ్యక్తులు సంభాషించుకొనుచుండిరి. వనంత సాయం సం ద్యానిలము సూత్రపల్లవ మనోజ్ఞములై రాగరంజితములై కామాక్షీ చరణ లాజెరన భ్రాంతిని గల్పించు వృక్షసముదయములపైనుండి వీచుచు వారల చేలాంచలములఁ గదల్చుచుండెను. సాంధ్యకాలికములైన పూజా సమయ కృత కామాక్షీ దేవ్యాలయ ఘంటికా వినాదములు సుమధురముగ వినించు చుండెను. అ స్తమయభానువి యగుణ కాంతులామె మోమున బిర్వి యామె వనంతలక్ష్మీవలె మెఱసిపోవు చుండెను. అతని మొగమున రాజసము బ్రహ్మతేజము రెండును కొట్టనచ్చుచు కన్పించుచున్నది.

వారిరువురును వల్లవరాజైన మూడవ కుమార విష్ణు మహారాజ మనుమడు కుమారవిష్ణువును, మనుమరాలు శ్రీలోచన పల్లవియు. వారిరు వురు కొందిమానములై విష్ణుకుండిన మహారాజొనర్చిన నరమేధ యజ్ఞ మున బాల్గొని వచ్చిరి. అట్టి యజ్ఞములు తమ తాత తండ్రులు సైతము నిర్వహించినారు. కాని, యంత వైభవాన్వితముగ జరిగినవా యను నాశంకఁ గల్గించు నట్లున్నది.

కృష్ణానదీ పులివభాగమంతయు జన సందోహనిబిడమై యిసుక వేసిన రాలనట్లుండెను. విష్ణుకుండిన రాజ్యము నందలి ప్రజలెంతటి యజ్ఞ ప్రియులు : నరమేధమును మహారాజా సంకల్పించగా తమ ఏకైక

పుత్రుని యజ్ఞ పశువుగ నమర్పించిన తదిదండ్రులున్నారు. వారి యజ్ఞ ప్రయత్నమున కంతకన్న నిదర్శనమేమి కావలెను : ఆహా : ఆ బ్రాహ్మణ వటు వెట్లున్నాడు ? కంతు జయంతాదుల, దిరస్కరించు సౌందర్యము కలవాడు. అతని కన్నులవి జ్యోతిస్సోకస్సులు : అతని చూపులు నిర్భీకములు : సంతర్లీనములు : విజయ వాటిక సుండి తిరిగి వచ్చిన చాల దినములవఱకు వాని చూపులే తన్ను వెంటాడినవి ! నిద్దర పట్టలేదు. అట్టి సుకుమార సుందరయవకుని బలిపెట్టుట చూడగా నామే మనస్సు నందు కోపము పొంగులై వచ్చివడి.

మహారాజు మాధవవర్మ పంతులో నొక రిద్దురు యజ్ఞదత్తుని బోలియుండిరి. బలి సమయమున మహారాజు పదనము కళావిహీనమై పోయినది. జనులెల్లరు హాహాకార ముఖిత దిగంతలైనారు. యజ్ఞదత్తుడు మాత్రము నిర్వికారుడుగ విశ్రమములైన చూపులు గలవాడై స్థిరుడై ధ్యానస్థిమితుడై యూపస్తంభమున కానుకొని నిలబడెను.

తొలచనవల్లపి యా దృశ్యము మఱవలేదు. ఆమె నయనము లక్రసక్తములైనవి. తానేమి చేయగలదు ? తమ పూర్వపురుషులు మహాయజ్ఞముల బెక్కింటిని జేసినారు. ఒక్కరేని యిట్టి సరమేధమును దలపెట్టలేదు. ఈ యజ్ఞము క్రూరమయినది. మాధవవర్మ దయా విహీనుడై యుండును. అట్టి క్రూరాత్ముని హింసించవలసినదే. ఆవని తాను చూచుకొనును :

మాధవవర్మ మహారాజు నాల్గవ కుమారుడు సునీతివర్మ అవివాహితుడు. వానియందు యజ్ఞదత్తుని లక్షణములన్నియు, గళ్ళకు, గట్టి నట్లుండును. గోవిందవర్మ యువరాజు. ఆయన యందు వైత మాధ్యక్ష

ములు గోచరించును. వారిరువురు చంద్రావతీదేవి సంతానము. మిగిలిన ఇరువురు మలయవతీ సుభద్రల కుమారులు.

తన పథకము నఫలమగుటకు తాను యువరాజు సోదరుని పరిణయ మాడవలసి యున్నది. అది యంత సులభసాధ్యమైన విషయమా? విష్ణుకుండినులతో కదంబులతో పల్లవరాజులకు వైర మునాదిసిద్ధముగ మున్నది. ఆ కదంబులు విష్ణుకుండినులు చాలరన్నట్లు వాకాటక మహాకోసల ప్రభువులు తమ కూతుండ్రను వారలకిచ్చి వివాహములు గావించిరి. అందుచే నాల్గు రాజ్యము లేకమై యనమాన బలపరాక్రమముల, దులభాగుచు శత్రురాజులకు గుండెగాలమై వలలినవి.

ఒకనాటి పల్లవరాజ్యము వీరినందఱను శాసించినది. వీరకూర్పు కుమారవిష్ణుదేవైన త్రిలోచన పల్లవరాజున రెదురొడ్డి నిర్వ్వగల రాజమాతృ రెవ్వరును లేని కాలమది: కాలవై పరీత్యము! ఈనాడు తాము పరిమితమైన పల్లవరాజ్యమును పాలించుకొనుచున్నారు. తమ పితామహుడు కుమారవిష్ణుమహారాజు మాధవవర్మతో యుద్ధమొనర్చి పరాజితుడై నాడు ఆపరాధపమును తలపోసి సిగ్గిలి మనోవ్యధతో చుగ్గి చివికి జీర్ణించి యాయన పరమపదించినాడు.

మరణశయ్యపైనున్న తాతగారు తనను పిలువ నంపి యిట్లనిరి—
 “అమ్మా: త్రిలోచనా! విష్ణుకుండినుల వలననైన పరాధవాగ్ని నా మనస్సును రగిలించి రగిలించి చివరకు మరణాంతముగఁ బరిణమించినది. మీ కండ్రీ నైతము వారితోడి సంగ్రామముననే పీఠస్వర్గ మలంకరించినాడు. అమ్మా: పల్లవీ! నీవు మన కులదేవతయైన కామాక్షీ దేవి యపరాధతాతమవు: కుమార విష్ణువు శాంతికాముకుడు. నీవు చురుకు

దన మెక్కువ కలదానవు. నాకు నీచిన్నతనము నుండియు నీపై నానల మెండుగనుండినవి. అందులకే నీకు నీ యన్నతో సమానముగ వీర చిత విద్యలు నేర్పించినది : తల్లీ : నీవు శ్రీవి. శ్రీ తలచుకొనినచో అందును నామె సమర్థురాలగుచో సాధించలేవి దేమియు నుండదు. 'శ్రీ బుద్ధిః ప్రళయాంతకీ' అన్నట్లు, మహాసామ్రాజ్యములు లేచినను, కూడినను నందు శ్రీ ప్రధానముగ నుండితీరునమ్మా : మహాబారత మంతయు పాంచాలీ ప్రధానమై యామె యాలంబముగ జరిగినది కద : రామాయణము కూడ సీతాదేవ్యపహరణము కై కేయి వాంఛాప్రేరేతము కద : ఎచ్చటఁ గాంచినను శ్రీ పాత్ర నాధారముఁ జేసికొని ప్రళయాంతకమైన యుద్ధములు సాగినవి. శ్రీ వగకు పట్టు విడుపు లుండవు. అమ్మా : పల్లవీ ! నీ నామధేయము మా శాతగారు, మనకులదేవత మన వంశ నామములు ముప్పేటగ మలచిపెట్టినాము. నీవు వల్లవ రాజ్యమునకుఁ జరిగిన యవమానమునకుఁ బ్రితికారము చేయవలయును. మహిషాసుర మర్దనియైన దేవి నిన్నావహించును తల్లీ : విష్ణుకుండిన వంశము నిర్వంశము గావలె. అది నీ కృతముగ జరుగవలెను. ఇది నా చరమవాంఛ : తీర్చఁగలవా?" యని నారు.

ఆ వృద్ధుని కన్నులలోని కైక్లమునకు త్రిలోచన చరించి పోయినది. ఆయన వాంఛాతీవ్రతయంతయు వెలికి వచ్చినట్లున్న చూపులు, ఉచ్చారణ యందలి కార్కశ్యము నామెకు దిగ్భ్రాంతిని గలిగించినవి. తానా నహస్ర మానజీవి కోర్కెను మన్నించకుండ నుండలేవనుకొన్నది "శాతగారూ ! నేను విష్ణుకుండిన వంశవృక్షమును కూకటి ప్రేళ్ళతో పెల్లగించి వై చెదను. కామాక్షీదేవిపైనాన ! మీ పాదాబ్జములపై నానగలుకు మనఃకాంతిని, లేచిచో నాత్మకాంతిలైన కల్గించితీరెదను !" అనివది

అప్పుడాయన . “వల్లవీ : అది చాల క్లిష్టమయిన విషయము. ఆ ప్రయత్నమున నీ మానప్రాణములకు వైతము భంగము వాటిల్లవచ్చును. నీవు బందితురాలవు కావచ్చును. ఏమైనఁ గావచ్చును.” అనెను.

“తాతగారూ : మీరు చింతింపకుదు. నేను నా విశ్వయము నెన్నటికిని మరల్చుకొనను. మీ వాంఛాపరిపూర్తిఁ గావించి తీరెదను.”

“తల్లీ : నీ యుద్యమమున నీవు వారిచేఁజీక్కినచో వారు మానభంగమునకైన వెనుదీయరు. ఏదియెట్లయినను మన వల్లనరాజ రక్తము కలుషితము కారాదు.”

“అదియూ మీభయము : నే నన్ని ప్రయత్నములఁ జేసికొనియే రంగమున నడుగుపెట్టెదను. అవనరమగుచో విష్టుకుండిన కుల వధువుగఁ బ్రవేశించియైన, నా వంశనాశి నగుదును. మీరు నిశ్చింతముగ మండుదు ”

కుమారవిష్టు వరపతి తృప్తిగ కనులు మూసెను.

నాటి ప్రతిజ్ఞాపాలనము తనయందున్నది. సంవత్సరము గతించి నది. వల్లవికి నిన్నమొన్నటిది వలె నా దృశ్యము కన్నులకుఁ గట్టవట్లు న్నది. విజయవాటికా ప్రయాణము దాని నింకను వచ్చిగ విల్చినది .

కుమారవిష్టువునకు తన చెల్లెలిమోనము నహింపరావదిగనున్నది. అతఁడిట్లనెను “చెల్లీ, వల్లవీ ! ఏమంత దీర్ఘరోచన జేయుచున్నావు మనము పరమేధము మండి తిరిగివచ్చిన నాటమండి నీలో నేదో మార్పు కనిపించుచున్నది. అదియేమో నాకర్థమగుటలేదు. నీలో నీవు గుడుసుక్లు

వడి యోజించుటకన్న నాలో వైతము సంప్రదించరాదా నాచే నగున దేమైన నుండులో నేనుకూడ యత్నింతును గదా!”

త్రిలోచన నవ్వి — “అన్నా : నీకుఁ దెలియని దేమున్నది : నరమేధమును దర్శించిన పిమ్మట నాకు విజముగ తలతిరిగిపోయిన దను కొనుము. నేను కూడ నరమేధమును చేయవలె ననుకొనుచున్నాను. వధక మారోచించు చున్నాను.” అన్నది.

“ఏమనుచున్నావు : నరమేధ మొనర్తునవియా : నీ కట్టియర్హత లేదమ్మా !”

వల్లవి నవ్వి — “అది కాదన్నా : ఆదివ మాటఁ దప్పుట మన వల్లవరాజ వంశమున నున్నదా ! అన్నా ! ఈ త్రిలోచన యసమర్థు కొనుచున్నావా : మరణశయ్యపై నుండిన తాతగారి కొనఁగిన వాగ్దావ మును నెఱవేర్చుజాల దనుకొనుచున్నావా : నెఱవేర్చలేనిదో నాకాప్రయ త్నమున మరణమైన వరణీయమే యగును.” అన్నది

నీ సామర్థ్యమును నేను శంకించుట లేదు చెల్లీ ! ఆ విష్ణుకుండిన మహారాజేమి యపరాధ మొనర్చినాడు : తనపై దండెత్తి వచ్చిన శత్రు వును నిర్జించెను. అది రాజధర్మము : తానై యా ప్రభువు మన రాజ్యముపైకి దండెత్తి రాలేదు కద ! తాతగారు తానై యా మహా ప్రభువుతో తలవడి భంగపడినారు. ఇందా ప్రభువు దోషమేమున్నది :

అది యంతయు నా కనవసరము. వారితో నైవ యుద్ధమునందు మన తండ్రిగారు సంహరింపబడినారు. తాతగారోడి పోయినారు, అవి మనకవమాన హేతుకములైన విషయములు. అదిగాక విష్ణుకుండిన

పంకమును నాశనమొనర్తునని తాతగారికి వాగ్దాన మొసంగినాను. ఇప్పుడిక నా వాగ్దానమును నిలబెట్టుకొన వలదందువా ?”

నే నట్లనను గాని తాతగా కొనర్చిన పని బాగుగ లేదందును. ఆయన పట్టుదలయే ప్రధానమని యెంచినారు కాని, నీ బాగోగు లాలో చించ లేదు. నీ బ్రదుకుపై నిప్పులు కురిపించినట్లున్నది !”

“అన్నా ! తాతగారిని గూర్చి యట్లలకుము. ఆయన సర్వము నాతో నవిస్తరముగఁ జర్పించిన మీదటనే నా ప్రోద్బలము పైననే యట్లు ప్రవర్తించినారు. ఈ ప్రతిజ్ఞా విర్వహణములో నా కెదుర్కొన నగు సర్వ విఘ్నములను, విపత్తులను వివరించి విశదముగఁ దెల్పియున్నారు. నే నన్నిటికి సంసిద్ధురాల నంటిని !”

“ఇకనేమి ! తన హృదయగతమైన ప్రతీకారవాంఛ నీ మూలమున వల్లవించినది. ఫలింపజేయు భారము నాయన నీయందు నిర్పినారు. ఏమైనను మార్గవర్మ మహారాజు మర్యాదా పరమావధి ! రిపు వర్గమునకు తెందినవారమైనను మనలను యజ్ఞమున కాహ్వానించి నారుగద ! మనల నంతగ గౌరవించినారు ! ఆయన యాషట్కాత్రమయిన దోష మెన్నుటకు వీలులేని నడవడిక గలవాఁడు. నీ యుద్యమమును నా మనస్సంగీకరించుట లేదు.”

“అన్నా : నీవనునది నిజమే, కాదనను. ఆయన కొనర్చిన గ్ధానమును నేను నిలబెట్టుకొని తీరనేవలయును ఇంత యెందులకు ? మహా భారతము నందలి వీరుల ప్రతిజ్ఞ లన్నియు న్యాయ సమ్మతములా ; భీమసేనుని శపథమున కేమందువు ? ఊరుభంగ మొనర్చుట గదాయుద్ధ

మర్యాద కాదు. అర్జునుని ప్రతిజ్ఞా పాలనమునకై భగవానుడైన శ్రీ కృష్ణుడే సూర్యరశ్మిని తన సుదర్శనాయుధముతో నిరోధించెను. దుర్యోధనుని కొనర్చిన వాగ్దానమునకు ద్రోణాచార్యుడు అభిమన్యుని దొమ్మియుద్ధమున మడియించుట న్యాయమందువా ? ఏ మన్నా ! మాటాడవు ! వాగ్దానము నుల్లంఘించువా రంధకమో లోకములఁ బడిపోయెదరు, అదినమాటను వీడి స్వర్లోకవాసియైన తాతగారి యాత్మకు శాంతిని గల్పింపక నన్నులోకములఁ బడిపోమ్మందువా ?”

“సోదరీ ! ఎందులకంత యావేశముఁ జెందెదవు ? నాకు దోచిన విషయమును యథాతథముగ నీకు వివరించితిని. అంతియెగాని నిన్నాది తప్పు మనుట లేదు. వల్లవ సామ్రాజ్యమునకు మహారాజ్ఞిని కాదగిన నీవు నీ జీవితమును విపత్తుల తెరఁజేసి యాత్మ సౌఖ్యమును త్యాగ మొనర్చు చున్నందులకు బాధఁ జెందుచున్నాను. ఈ మన వల్లవరాజ్యమును మనమిరువురమును చెరిపమముగఁ బరిపాలించునటుల తాతగారు నియమించినారు. మన రాజ్యమున నా మాట యెంతయో నీ మాటయు నంతియ. నేనెంతటి రాజానో నీవు నంతటి రాజ్ఞివి. నేను వయసుచే నీ కంటె పెద్దవాడను. నా చెల్లెలి జీవితమును సుఖమగుముగఁ దీర్చి దిద్దవలసిన బాధ్యత నాయందుండగా నామె తన బ్రతుకు నర్థహీనముగ మలఁచుకొనుటకు యత్నించుచుండుట నహింసలేక యట్లంటిని.”

“అన్నా ! నీకు నాపైఁగల యనురాగ మెంతటిదో తెలియని దానను కాను. ఎల్లర జీవిత విధాన మొకేరీతిని సాగునా ? అయిన నిఁక నీ సృష్టిలో నీ వైవిధ్యమేల ? అనంతమైన ప్రకృతులు, విన్న విన్నములైన మనస్తత్వములు : ఇట్టి వైవిధ్యమే లేనిచో సృష్టిలో రామజీయ కతకు తావేలేదు. నే నాకాల్యమును మిక్కిలి సాహసినని నీకుదెలియును.

అన్నా : నీకు జ్ఞాపకమున్నదో లేదో మన మిర్వురము గుఱ్ఱపు స్వామీ చేయుచుంటిమి. మనకోట గోడపై నుండి కోటలోని కచ్చట నిలువఁ బడిన యశ్వముపై కురుకవలసియుండెను, ఆ వ్రయత్నమున మనము సున్నములోని కెముక మిగులకుండ నంతమొందవలసినదే ! నీవు కొంత వెనుకాడగా నేను ముందంజ వేసితిని. అప్పుడు తాతగారేమనినారు ?

‘విష్ణు : చూడుము, పల్లవి యాడుపిల్ల కాదు, అదియంట యవరావ తారము. నీవు వెనుకంజవేయగా నీమె ముందున కుఱుకుచున్నది. సిగ్గు సిగ్గనినారు. నీవప్పటికే ముందు వెనుకలు చూడకుండ క్రింది కుటికి సూటిగ గుఱ్ఱముపైఁబడి కశ్యమును చేతిలోనికిఁ దీసికొంటివి. నాకా దృశ్యము నేటికిని కన్నులకుఁ గట్టినట్లున్నది. అన్నా ! అప్పుడు తాత గారేమి చేసినారో తెలియునా ? మనము క్రిందవడి పోవుదువేమోనని వల తెప్పించి పలుపించినారు. ఆయన మనకు యుద్ధప్రక్రియల నన్నింటిని నేర్పించినారు. మనల విరువురఁ జెరియొక తొడపై నిడుకొని కనుపాపలట్లు లాలించెడివారు.

ఆ ప్రేమ లక్షణమును నేనెన్నటికిని మఱవలేను. “నీ మూలముననేదో మహాకార్యము నిర్వహింపఁబడవలసియున్నదమ్మా !” యనెడి వారు. ఆయన ప్రేమకు వెలకట్టలేము. నాకు జ్వరము వచ్చినది ఆయన వడిన వేదన నేమని చెప్పను : నాలుగు దినములు విద్రాహరములను కూడ విస్మరించినారు. కాంచీపురస్థ సర్వదేవతాయతనముల విరంతరము ధారావాహికముగ సర్చనలు జరిపించినారు. అంతటి వాత్సల్యమయ్యలైన తాతగారి కోర్కె నది యధర్మమైనదైనను తీర్చవలయుననియే నా యభిప్రాయము. ఇందిక న్యాయా న్యాయ విచారణ కెడము లేదు. అన్నా ! నీకొక రహస్యమును చెప్పుచున్నాను. పదేండ్లకు పూర్వముహస్త సాము

ద్రుకుఁడొకఁడు మన కోటలోనికి వచ్చినాఁడు. అప్పటికి నాకెనిమిదేండ్ల వయసుండవచ్చును. ఆయన నా హస్తమును చూచి యేమనినాఁడో తెలియునా ? నా జీవితము కత్తిమీఁద సామనినాడు. నాకు మనశ్శాంతి యుండదనినాడు. సర్వసౌఖ్యములుండి కూడ దుఃఖపడుచుండునట ! నా జీవిత విధానమే చిత్రముగ మలఁగునట . దాని కిదియే నిదర్శన మేమో !

పల్లవీ ! నీ భీషణమైన మనఃప్రవృత్తి స్వరూపముఁ దెలియని వాడనుకాను. నీయభీష్టమును నిర్వహించుటలో నీకు పలయు సహకార మొనర్చుటకు నేను సర్వదా సంసిద్ధుఁడను. అటుపై విశేష నీ యద్భుష్టము. కామాక్షీదేవి యనుగ్రహమున్నచో కసాధ్యమగునదేముంటును ? ఆమె కడగంటి చూపుల వెన్నెలలో నీ బ్రతుకు వెల్లిపరియ వలెనని నా యభిలాష.”

“అన్నా ! నీ హృదయమెంత మృదువైనది ! నీ సౌందర్య మెంత గభీరము ! నేను నిజముగ సిద్ధిజ్ఞవంతురాలను. నీ వాత్సల్యము, దేవి కృపతోడయిన విశేష త్రిలోచన కసాధ్యమనునదేముండ గలదు !”

“అవును సోదరీ ! నీ స్థిర సంకల్పమట్టిది !”

‘అన్నా ! ఇకమాదుము. పల్లవి విష్ణుకుండిన వంశమునకు విషవల్లియై పల్లవించి పుష్పించి తన వాసనా హగురల నా వంశమున నందఱను బంధించి విగతాసువులఁ జేయఁగలదు.’

‘నిజమునకు నీ వంతటి ప్రజ్ఞాశాలినివే యగుదువు చెరీ !’

‘అన్నా : నేనొకటి చెప్పుదును. ఈ పద్ధతి యీ నాటిదికాదు. శత్రువినాశనమునకై నయకొవిడులెల్లరు పూర్వమిట్టి ప్రక్రియలనే యవలంబించినారు. మూర్ఖచంద్రగుప్తుని యమాత్యశేఖరుడైన యాచార్య చాణక్యుడేమి యొనర్చెను ? విషకన్యా ప్రయోగమును చేసెను. గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి శైలూషికల నియోగించి వారిసాయమున శత్రు నిబర్హణ కుద్దిమించినాడు. వారెల్ల రితరులచే కార్యసాధన నొనర్చుకొనిరి. మనము రాజ సంతానమై స్వయముగ నట్టి బాధ్యతలను స్వీకరంపవలసి వచ్చుచున్నది !’

“వల్లవీ : నీవు ప్రాజ్ఞురాలవు. నీ యిష్టకామ్యసిద్ధికై భగవతిని పేడుకొందును.”

‘అన్నా : నీవింక భయపడవలసిన యవసరము లేదు. దేవి భక్త వశంపద : ఆమె త్రిసంధ్యల నాభికుటిస్థలి నర్తించుచుండును. నావాంఛా వల్లరుల నామెయే ప్రోదిసేయును. ఆమె నా తలవాకిట పీఠము పెట్టుకొని కూర్చున్నది ! సర్వము సంపన్నము కాంగలదు.’

కామాక్షీ దేవ్యాలయ పూజావసానవేళాకృత ఘంటికానినాదములు వాయుతరంగముల హస్తకౌసుచు మంద్ర మంద్రములై సుత్రావ్యమ్ములై విన్పించసాగెను. రాత్రి ప్రొద్దుపోయినది. యామికుల తొలి యామావ సాన సూచి హేచ్చరికలు విన్పించసాగెను. అన్నా చెల్లెండ్రుపురు నాశ్చర్యముఁ జెందిరి. వివక్షలేకుండ తామెంత నమయము గడపినారో : ఇరువురు లేచి పరివారికలు ముందు నడువగా సంతఃపురాభిముఖులై చనిరి.

నాటి రాత్రి యిరువురును భోజనము చేయలేదు. ఇరువురును తమ సాధముల కేగిరి.

త్రిలోచన వల్లవి నులివెచ్చని నీట శిరస్సొసహించి, రత్నాబర దారిజీయై దేవీ మందిరమునకేగి ధ్యానస్థిమిత నేత్రయుగళయై దేవత్రయాల వద్దాననమున నుపవిష్టయయ్యెను.

వల్లవి, కామాక్షీ దేవ్యంశమున జన్మించినదని రాజకుటుంబమున నందఱకు విశ్వాసము. ఆమె దేవ్యుపాసకురాలు. దేవి యామెనుఁబిలిచిన పలుకును. నిష్ఠతో దేవి నారాధించి యామె యెన్నియో కార్యము సాధించుకొనును.

వల్లవికొఱకు రాజ ప్రాసాదమున కామాక్షీదేవి మందిరము ప్రత్యేకముగ నిర్మింపబడినది. అందలి దేవీమూర్తి కామాక్షీ దేవ్యులయందు నందలి విగ్రహమునకుఁ బ్రతికృతిగ ప్రతిష్ఠింపఁబడినది. ఆలయము నందలి దేవికన్న నీమందిరము నందలి దేవికి భోగములధిరము. వత్సరముకు, మాస, వార, వాసర క్రమముల కనుగుణముగ నామె యలంకారములు, వస్త్రాభరణములు, పూజా విధానములు మారుచుండును.

దేవి రత్నాంబరమును పీత కంచులికను ధరించి ముతాభరణ భూషితయై వజ్ర నిర్మితమైన చంద్రవంకను శిరముపైఁదాల్చి రత్నల ముంగామురారితో జగన్మోహినిగ చెరిగిపోవుచుండెను : మల్ల సుమమాలలు వాల్చి వసంత సుందరియై మెలసిపోవుచుండెను : సర్వకాలముల యందును దేవి మల్లకా స్రజములచే నలంకరింపఁబడ వలసినదే :

త్రిలోచన తన యుద్ధానవనమున నా నుమ సంతతులను సర్వముతువులందును పూయించును. ఆమె యుద్ధానమున నెన్నియు సుగంధ

బిందురములైన పుష్పములే ! కొలకలన్నియు పద్మసుందరములు, నీలో
తప్పలాలింకృతములు :

పల్లవి పుష్పప్రియ ! ఆమె దేవీ మందిరమున బ్రవేశించుచునే
అమ్మవారిని పూవులలో ముంచి వేయును. దేవీ మందిర మెల్లప్పుడు
సుగంధి పుష్ప పూజాద్రవ్య పరీమళముల సమాహారమై, గోఘృత దీపా
లంకృతమై, నాసా చక్షుః సరితోషకమై మనః ప్రశాంతి కాకరమై యుం
డును. జగన్మాతయైన కామాక్షీదేవి దరస్మిత వదనారవిందయై, కృపా
మృత రోచిస్సుల వెలార్చు కడగంటి చూపులు గలదై యభయముద్ర
చాల్చి దర్శన మొనఁగును.

ద్వితీయ యామావసానమును సూచించు యామికుల హెచ్చరికలు
వినిపించు వేళకు త్రిలోచన నిద్దుర చాలమి నరుణలోచనయై లేచి దేవికి
నమస్కరించి నిర్మాల్యమైన మల్లెచెండును శిర్షముతో ధరించి విశ్రాంతి
మందిరమున కేగెను.

తల్పముపై తల్పముగ నమర్చబడిన హంసాకృతిగల పర్యంక
ముపై నామె శయనించెను. గవాక్షములగుండ లోనికి సుగంధిశములైన
మలయ పవనములు చొచ్చుకొని వచ్చుచుండెను. వెన్నెల పాలవానయై
కురియుచుండెను.

త్రిలోచన పల్లవికి కన్నులు మూతవడుటలేదు. ఆలోచనా
ఘూర్ణితమైన యామె మనస్సునకు విశ్రాంతి యనునది లేకుండ నున్నది.
తాను తలపెట్టిన యజ్ఞము తుదముట్ట నెఱవేరునా ! అన్న తన్నేమియు
ననలేక యూరకుండుటేగాని యాతనికి ప్రతిజ్ఞా నిర్వహణము తొక్తుగ
నిష్ఠము లేదు. అది యసామాన్యము, ననన్య సాధ్యమునైనది. ఒక రీతిగ

జూచినచో మిగుల ననన్యకరమైనది కూడ : స్వప్నిలో నెవ్వరు విశేషము హర్షించనిది. అది యితరుల విషయమునైన నదాననుమోదించఁ జాలనిది : కాని, తానేమి చేయఁగలదు ! తనకు తానై యీ వాగురలో చిక్కుకొనినది. “బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ” యన్నట్లు తన కర్మ మిట్లున్నది కాబోలు :

ఇంతకు తాను విష్ణుకుండిన రాజ్యమునఁబ్రవేశించుటెట్లు : మున్ను తామిరువు రచ్చటికి యశ్చార్థమై యాహూతులుగ వెళ్ళి యుండిరి. ఇప్పుడిక తానుగ నచ్చటి కేగిన బాగుండునా : రాజుడుహితయై తానట్లరుగ వచ్చునా : అచ్చటి వారెల్లరు తన్ను చిన్నచూపు చూడవచ్చును. తాను వచ్చిన పని నేమని చెప్పికొనును : నాడు సరమేధమున కేగినప్పుడు యువరాజు సోదరుడైన సునీతివర్మకు తనపై ప్రేమభావ మున్నట్లనిపించెను. తానచ్చట నుండినంతసే పాతఁడు తనపైఁ బ్రేమదృక్కులఁ బిలుపుచునే యుండెను. ప్రీతి స్పృగములైన యాతని క్రీగంటి ప్రసారములు తన మనస్సు నాహరించినవి. తలఁచుకొన్నచో సునీతివర్మను తాను తన కొనగోటిపై నాదించ గలదు. కాని, ఆతనితో సమాగమ మెచ్చట జరుగవలెను : జరుగుటెట్లు : అదియే తన మనస్సున రూపు కట్టట లేదు. తమ రాజ్యమున కాహ్వానించిన వారు వత్తురా : వచ్చినను సునీతి వర్మయే రావలెనని యేమున్నది ? తన యానంద్వియు సునీతి వర్మను చుట్టకొనియే గద పరిత్రమించు చున్నది :

సునీతి వర్మను మోహపెట్టి వంరో వైచుకొని యాతని విరివియ మాడి విష్ణుకుండిన అంతఃపురమున నడుగుమోపవలె, అప్పుడు గాని తన పథకము నెఱవేరుటకు ఏలు లేదు. తమ వంశము బ్రాహ్మణవంశము ! విష్ణుకుండినులు క్షత్రియులు, తానెంతకు దిగ జారనున్నది : ఏమి చేయ

వలయును ? చంద్రగుప్త చక్రవర్తి యవనకన్య యైన హేలీనను వివాహమాడలేదా : రాజనీతియం దిదియొక యెత్తు :

తాను సంతానవతియై యుభయ వంశములఁ దరింపఁజేయబోవుట లేదు కద ! తన పితామహునికి వారియెడల గల పగ సాదించుటకైన సాధనము మాత్రమే యిది. దౌషిత్రుని గాంచి సంతసించుటకు తన తండ్రి లేనే లేడు. విప్రుకుండిన మహారాజునకు తానట్టి సుఖమును కలుగ నీయదు. “ప్రీతి దుష్టాపి వార్షిష్యే జాయతే వర్ణసంకరః” అని కదా శ్రీకృష్ణ భగవానుని ప్రవచనము ! తాను దుష్టురాలు కాబోవుచున్నది. కాని వర్ణసంకరమును గానిచ్చుట లేదు. తాను శలాటువు వలె నిలచి పోవును. నిర్గంధ సుమమువలె రాలిపోవును. తనకు తానే శిక్ష విధించు కొనును. అప్పటిక నీ యుద్వాహమున సంభవించగల దోషమే మున్నది ! -

ప్రథమముగ తాను విజయవాటికలో ప్రవేశించి యెటులో సునీత వర్మ మనస్సున రెక్కవలెను ! తానున్నరీతిగఁ బోజాలదు. కుహనా వేషమున నేగవలయును. మున్ముందుగ తన చారుల నటకు బంపి విజయవాటిక యందలి పరిస్థితుల నవగాహ మొనర్చుకొనవలసి యున్నది విమకొండ, అమరావతి, ధాన్యకటకము నగరములందు సైతము తాను చారచక్షివై మనలవలయును. తన యీ మంత్రాంగము నెవ్వరేని పసి గట్టినచో తన ప్రాణములు బొందిలోనుండవు. అందులకు సైతము తాను సంసిద్ధురై యరుగవలసి యున్నది.

తన కవరిచితములైన యుద్ధ ప్రక్రియలు లేవు. తనకు పూహ రచనలన్నియు జ్ఞాన్ముగఁ దెలియును. ప్రాణావసర సమయమున

బందీయైన వేళల క్లిష్ట పరిస్థితు లుండిన యవనున తప్పించుకొనిపోవు నెత్తుల నెఱుంగును. శ్రీ జనోచితమైన సర్వవిద్య లాదెనుక గరతలా మలకములు :

సునీతి వర్మపై త్రిలోచన పల్లవి హృదయంతరమున గొక సుకుమార భావ ముదయించినది. తన నీతి పఠించుచో నాతవిపట్ల యను రాగభావము నుపసంహరించు కొన గలదా : అయినను యిప్పుడెందు లకు ? అంతదనుక వచ్చినప్పు డాలోచించుకొన వచ్చును. కాంచీపురము వీడి చనినచో తిరిగివచ్చు డెన్నటికో ! మరల వచ్చుటనున దుండునా యని? వీడి యెట్లు జరుగవలసి యున్నదో అది యెట్లే జరిగితిరును. “యత్నే కృతే యది న సిద్ధతి కోఁత్ర దోషః !” తాను త్రికరణ శుద్ధిగ యత్నించును. హృత్యుదేవతయై తాను విష్ణుకుండిన వంశాంకుర ములను వీజదళయందే తుడిచివేయును. మాధవవర్మ తరువాత నిత విష్ణుకుండిన వంశము సాగరాదు, తాను సాగనీయుదు : తాను భగవతి చండీరూపము నారాధించవలెను. తనకిత ససాధ్యమగున దేముందిను?

నాల్గవజాము ప్రవేశించినది. కోడికూతలు వినిపించుచున్నవి. కామాక్షీ దేవ్యాలయ ధ్వజ స్తంభమునందలి చిఱుగంటలనుండి ప్రాతరా యాత సమీర లాలితములైన మృదుమధుర నిస్వనము బుద్ధమించు చుం డెను, త్రిలోచన కనులు మూతవడెను.

సరమేధము పూర్తియై యెంతోకాలమైనది. మాధవవర్మ మహా రాజునకు క్రతువు సాకల్యముగ నెరివేతిన దమత్పత్తి కలుగలేదు. ఏదో దెలితి బాధించుచున్నది. ఆ యజ్ఞదత్తుఁ డెట్లున్నాఁడు : నిరీహుడై నిర్మముఁడై అంతర్ముఖుఁడై యున్నాడు. యూపస్తంభమునకు బిగించి కట్టగా నే విధమైన ప్రాతిహళ్యమును ప్రదర్శింపక స్థిరుఁడై నిలచెను. బలిపశువు లెంత గింజుకొనును : స్వేచ్ఛమై వచ్చిన యజ్ఞదత్తుఁ డెందు లకు ప్రతిఘటించును ?

పురణము ఆనివార్యమని తెలిసియు మానవుఁడు మృత్యు భయ మును జెందుచున్నాడు. మరి యా బ్రాహ్మణ పటుఁడెంత మమతా రహి తుఁడగుట యేమి ? శునశ్చేపు సంతటివాఁడు పరుణదేవుని ప్రార్థించి ప్రాణముల విల్పుకొనెనే : “శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనమ్” అని నట్లు శరీర మున్ననే కద సర్వధర్మములు పాపపుణ్యములును : శరీరమే లేనప్పు డేమియు నుండవు. అట్టి దేహత్యాగ మొక ధర్మమును పుర స్కరించుకొని జరుగునప్పుడు విచారమే ముందును ?

సరమేధ సమయమున నాతని వదనము నిర్వికారముగ నున్నది. ఆతని కన్ను లసంతాపములను విరజిమ్ము చున్నట్లుండెను. ఒకానొక తిరస్కారము, ఒక గర్వరేఖ, ఒక తృప్తి రకరకములుగ వెలిగి పోయి నవి : ఆకర్ణాంతములైన యాతని నేత్రములం దగాధ జలరాసులు ప్రళయవహ్నిచ్చటలు ప్రతిఫలించినవి. తనకు భయమొదలినది, తాను

జడతల్ల జెందినాడు. యజ్ఞదత్తుడొక మహానుభావుడు. అతని యజ్ఞాంగముగ జేయు దనుచిత మనిపించెను.

ఆ నృసింహశర్మ అట్లవడు లెంత దుఃఖము ననుభవించుచున్నారో, తా నుడుగరలను బంప తీరస్కరించినారు. గర్భశోకమును భరించుట, అందును నేకపుత్రవిషయక మైనప్పుడు మణియు దుర్భరము. యజ్ఞదత్తుని తల్లి యేడ్చుచులుగు హృదయ పిదారము యిప్పటికిని తన శ్రవోర్ధ్వముల మాత్రోగు చున్నది. తన మనస్సునకు కాంతి లేకున్నది.

చంద్రావతి దేవికి పైతమటులే యున్నది. యజ్ఞసమయమున నామె యించుమించు స్మృతి విరహితమై కూర్చున్న దనియే చెప్పవలెను. యజ్ఞదత్తుడామె మనస్సునంత పట్టి నిల్చినాడు. ఆతడెవరు స్త్రీయ సంతానము పఠె ననిపించెను. ఇప్పటికి నామె యనుక్షణము నావిని దలంచి కంటనీరు వెట్టుచునే యున్నది. అతని బలి పశువుగ పట్టు వేళ యజ్ఞ దిదృక్షిగతులైన సర్వరాజ వికరము, జన సందోహము, హాహా కారము తొనర్చిరి. విశ్మయముగ నున్నది తాను, యజ్ఞదత్తుడు. పినాక భట్టారకుడు ముప్పులే !

ప్రజలెల్లరు యజ్ఞదత్తుని నుందరాకారమును జూచి తమ మహారాజుట్టి బాలుని యజ్ఞపశువును జేయుట బాగుగలేదని, ఇది మహారాజున కేదైన గీదొనరించునేమో యని, దేశమునకే విపత్కర పరిస్థితులు సంభవింప వచ్చునేమోయని పరిపరి విధముల గునగునలు పోయిరట !

మార్గవర్మ మహారాజేకాంత మందిరమున హంసతూలికా తల్పమున బరుండి యుండెను. ఆయనకాలోచన లెంతకును తెములుట లేదు.

ఆ నరమేధము మొదలు తుదలందు తనకు గుండె బరువై కూర్చున్నది తానేదెసఁ జూచినను ఆబ్రాహ్మణ వటువి కన్నులు తన్ను వెన్నాడుచున్నట్లుండును. మణిదీపపు మీలమీలలో నాతని కన్నుల కదలికలు దీప కళికలలో నాతని నేత్రాంకువులఁ దాను తట్టుకొనలేకుండెను. తన జీవితము విశ్రాంతి నెఱుఁగకుండ సాగుచున్నది. తాను గద్దె నెక్కిన తొలి దినములలో మూడవ కుమార విష్ణుపుతోడి సంగ్రామము సంభవించినది అనుభవ హీనుడైన తననుండి రాజ్యమునఁ గొన్నిభాగములు జారి పోయినవి. తాను మరల కుమార విష్ణునోడించి వానిని చేజిక్కించుకొనెను కళింగులతోడి సమరము, మహాకోసలాధిపతితో పోరు, తత్ఫలితముగ చంద్రావతీదేవి కల్యాణము సమకూడినవి.

ఒకవంక సంగ్రామములు, వేరొక దెస యజ్ఞ యాగాదులు, రాజ్యవిస్తరణ కాంక్ష, ధర్మ రక్షాచరణ బుద్ధిగ తనబ్రదుకు ద్వీపధరీతుల నడచుచున్నది. తనకు ప్రాయము పదమరకు తిరుగుచున్నది. విశ్రాంతి తన కెంతేని యవసరము. యువరాజుపై రాజ్యభారమునునిల్పి తాను నిశ్చింతగ నుండి పోవచ్చుననిన నాతని కట్టి సామర్థ్యమున్నట్లు కానరాదు.

యువరాజు లలితమైన చిత్తవృత్తి కలవాడు. చిత్రలేఖనము, సంగీతము, నాట్యము మొదలైన లలితకళల యందున్న యభిరుచి యుద్ధము, రాజనీతి, పరిపాలనము సందున్నట్లు కానరాదు. తన రాజులలో నొకతెయైన మలియవతి కదంబరాజదుహిత. ఆమె కాభిశాత్యము మెండు. తాను బ్రాహ్మణవంశమున జన్మించినదట. తనపుత్రుఁ డింద్రవర్మ రాజుకావలె నన్నట్లు మాటాడును. సుభద్రను కడలించినచో ఆమె గానే రాజమాత కాదగినదన్నట్లు చరించును. యువరాజు మాతయైన

చంద్రావతీదేవి యేమియు ననదు. ఆమె రాజశీవి వెలార్చదు. ఆమె మితలాపిణి. తనకోర్కెల వెలిబుచ్చదు. రాజునందును, ఆయనయొనర్చు కార్యకలాపము లందును నామె కనన్యమైన ప్రత్యయశాబుద్ధి యున్నది. ఆయన యేది చేసిన నది న్యాయ మని విశ్వసించును. ఆమె సాన్నిధ్యము తనకు చంద్రికాతప స్నానమువలె శీతల మలయ సమీర మృదు స్పర్శ వలె కర్పూర పరాగాభిషేచనము వలె హాయి గొల్పును. ఆమె వీణావాదనము నాలకించు సంతసేపును మహారాజునకు నాకలిదప్పు లుండవు. ఆయన యీ వీణానిక్వణమున లీనతను భజించును.

యువరాజు తమ్ముడు సువీతివర్మయందు శౌర్యదైర్యములుండెను. కాని యతనికి లోకానుభవము చాలదు. ఇంద్రవర్మ దేవవర్మలు భోగ లాలసులు, వశ్మిమ చాకుక్కరాజు పులికేరి తమపై నెత్తివచ్చుట కుద్యమించుచున్నాడట. కుమారవిష్ణు మహారాజు పరలోక గతుడగుటతో సమర్థుడైన వరిపాలకుడు లేమి పల్లపుల యెద్దడి తగ్గినది. తన సరమేధ యజ్ఞమునకు పల్లవరాకుమారుడును, రాకుమార్తెయు విచ్చేసిరి. వారు సాధువర్తనలవలె నున్నారు. ఆ రాజు దుహిత నామధేయము త్రిలోచన పల్లవియట. ఆమె సౌందర్యరాశి, చిదిపి చీవము పెట్టవచ్చు నన్నట్లున్నది. ఆమె పురుషోచితములైన దైర్యపైర్యములు గల పోటు మానవియట.

విష్ణుకుండిన వంశముతో కదంబులు, వాకాటకులు, గుత్తులు తమ తమ కన్యల నొసంగి సంబంధముల నేర్పరచుకొనిరి. పల్లవ రాజకన్య కూడ తమ అంతఃపురమున నడుగిడిన విక నాంద్రములగన్నెత్తి చూడగలవాడుండదు. ఆ రాకుమారి తన కుమార వధువె నచో సంత

మచ్చటగ మందును ? సునీతివర్మ యామెను మెచ్చకనుల నీక్షించెను. ఆమె యామెను మనసా వరించినట్లున్నది. ఆమె తన సౌధముల నడుగిడిన నిక లేనిదేయన్నది ?

ఇట్టి యాలోచనలు చేయుచున్న మహారాజునకు వామనేత్రము న్పండించినది. ఈ యనుబంధము శ్రీగిరి మల్లికార్జునస్వామి కవి మతము కాదా ! త్రిలోచన కామాక్షీదేవి యనుగ్రహమున నామె యంశమున జనించిన విడ్డ యందురు ! భగవతి భ్రమరాంబిక, దుర్గాదేవి, కామాక్షీదేవి వీరందరొక్కటియే గద ! మహాదేవుడు తన విడ్డను మన్నించడా ! పల్లవ రాజ్యములో సైతము పొత్తు కుదిరిన గాని చిట్టు చుండిన వంశమునకు తగినంత దీప్తిరాదు.

మాధవవర్మ మహారాజునకు సమయము దొడ్లిపోవుచున్నదను సూహయే కలుటలేదు. సాయంతన శివారాధన సమయము మించిపోవు చున్నది. ఇంద్ర కీలాద్రిపై వేంచేసియున్న శ్రీ దుర్గామల్లికార్జునస్వామి యాలయము సందరి భక్తవరులచే మ్రోగింపబడిన ఘంటల గణ గణ ధ్వనులు మెల్లగ కృష్ణవేణి చిటుతరంగములపైఁ జాఱుచువచ్చి రాజాంతఃపుర సౌధములఁ జొచ్చుకొను చుండెను. ఆ ధ్వనులచే నుక్కివడి ప్రభువులేచి త్వరితగతి నిజమందిరమున కేగెను.

పట్టాభరణి సౌధము నుండి వీజానాదము శ్రవణ గోచరమగు చుండెను. రాగము చక్రవాకము వలె నున్నది. అది మిగుల సార్థి మంతమయిన రాగము. దుఃఖాభిధాతుడైన తీవుడు తన వేదనను నివేదించుకొనుట కారాగము హృదయపులోతుఁ జొచ్చుకొనుచు మనస్సును

ద్రవింపజేయును. మహారాజు పిఠాచార్యునకును మహారాజు మోహి
తుడగును.

చంద్రావతీదేవి గుప్తరాజు సంశయమునందు మాత్రమే పోషింపఁ
బిడుదున్న యొకానొక సూక్ష్మ సూక్ష్మ స్వరసంపుటల చేకవింపుచే
నైన చిత్ర చిత్రములైన రాగచ్చాయల నాలపించును. గుప్తవంశము
నందలి పూర్వమహాపురుషులలో నొకఁడయిన సముద్రగుప్త చక్రవర్తి
గొప్ప వైభవము. సముద్రగుప్తప్రజాకములైన కొన్ని రాగములున్నవి.
అవి యన్నియు నా వంశమునందు మాత్రమే ప్రచారమునందున్నవి. అట్టి
రాగముల నన్నింటిని చంద్రావతీదేవి యాలపించును. మహారాజు పరవ
శించి పోవును.

నరమేధము నాటి నుండి మహారాజు మనస్సు చింతాజడమై
పోయెను. ఆమె నిరంతరము నివారదీపయై గంభీరముగ నుంటును.
అరాధన వేళల నార్తియంతములైన రాగముల నాలపించును. వాని
యందు లీనమగుచున్నట్లుండును. ఆమె తిరిగి నృస్థురాలగుటెట్లో
మహారాజున కవగతమగుటలేదు. చక్రవాకరాగముచే ప్రబోధితుడై
మహారాజు చంద్రావతీ సౌధముల కేగెను. అట్టి సమయమున దయ
చేసిన మహారాజును గాంచి యంతఃపుర పరిచారిలు సభయవకీతులై
త్వరితగతి దేవి యొద్దకేగి యావార్త నామెకు వివేదించగా నామె సంభ్ర
మాన్వితయై లేచి మహారాజున కభిముఖముగ నేగి యానంద బాష్పముల
నాయన పాదములు కడిగి తన సరిగంచు చేరాంచలముతో తుడిచి
కన్నులకడుకొని యాయన నాసీనునిగావించి జయనపార్శ్వదేశముననిలచెను
రాజామె వినయ శీలమునకు ముగ్ధుడయ్యెను. ఆయన రాజునిదింకెవ్వరి
యొద్దను మర్యాదావీతులంత మృదువుగనుండవు. మహారాజునకు చంద్రా

వతీదేవి యెడల గౌరవాన్వితమైన ప్రేమభావము. ఆయన యామెతోనిట్ల నెను— “చంద్రా : ఇదిదేవతామందిరము. ఇచ్చట మనమిరువురము నొకటియే, ఈ మర్యాదల నిట ప్రసక్తిలేదు. మన మిరువురమును జేరి స్వామి మల్లికార్జును నర్పితము !

ఆ రాజ దంపతులు మందిరాభ్యంతరమునకేగి స్వామి పాద దేశమునందు మోకరిల్లరి. సహస్ర భజములతో పరివేష్టించిన శేషాహి యలంకారముగ గలవాడై వజ్రములతో నమర్చిన విభూతిరేఖలతో, త్రినేత్రముగ నమర్చిన నీలమణిమృతులతో మల్లికా స్వచ్ఛదావళ్యమును వెలార్చు స్ఫాటికాలింగము పుష్పమాలా లంకృతమై మెరిసిపోవు చుండెను.

చంద్రావతీ దేవి ఇద భక్తురాలు. ఆమె నిత్యము నేకాదశ రుద్రాభిషేకముల చేయుచును, ద్విసంధ్యల వివసహస్ర నామార్చన చేయును. ఆమె పూజామందిరము రైలాససదృశ ముగ నుండును : పూజా సమయమునందామె కాషాయాంబరమును దాల్చి స్ఫాటికభూషణముల ధరించును. నిత్యశిరాస్నానము చేయును. పరిమితాభరణములతో ఫాలభాగమున విభూతిపైఁ దీర్చిన కుండుమతో, కసుతుదలదాక సాగిన కజ్జల రేఖలతో, పుష్ప మాలికా లంకృతమైన కేశబంధముతో నామె లింగార్చన మొనర్చునప్పు డచ్చముగ హిమగిరి కన్యగా కన్పించును.

ఆమె దర్శన మాత్రముననే మహారాజు తన్మయుడగును. అచ్చమైన వారి యసురాగము నందు మోహమునకు తావుండదు. చంద్రావతీ దేవి మహారాజునకు హృదయహరిణియైన ధర్మవత్త్ని. తక్కిన భార్యలున్నారు. వారు కేవలము రాజనీతిని పాలించుటకై కలకల

జనిత మోహవనయనమునకై నవారు. వారు మహారాజు మనస్సును హన భాన చిలిన నృత్యగీతాదులచే శంకలవశేయగుదురాని, హృదయమున ప్రవేశింపలేదు. తన యాత్మకు శాంతిని చేహార్పణ జాలదు మహారాజు ప్రాణములు తనకే తెలియని కీతిని చంద్రావరీచేది యందు ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి.

ఆమె సాన్నిధ్యము నాయన యెక్కుడుగ భరించలేదు. ఆనార తము రాజకార్యవ్యగ్ర బుద్ధియైన మహారాజు లొకరి చిత్తప్రసృతి నిరంతర మహేశ్వర ధ్యానై కపతమై యభౌమమయిన యామె మనోలక్షణమును తట్టుకొన లేదు. రాజకార్యములచే విసిగిన మనశ్శరీరములకు ఏశాంతి కావలసిన వేళ చంద్రావరీచేది సాధములాయనకు గమ్యస్థానములు. ఆ యమ పీఠావాదన మాయనకు హృదయ తాపహరి. పుల్లినరోజు నదృశ మైన యామె వదనము విచార రేఖను సైతము తాను దశింపఁ జాలఁడు తానేమి చేయఁగలఁడు ? ఏమి యొనిర్పిన నామె వదనము పరిఘల్ల నవమల్లికా మనోజ్ఞతను వెలార్చును ?

నరమేధమామె నెంత చేసినది ! యజ్ఞమొక హేతుపై యజ్ఞాంగ ముగ నరమేధము జరుగుట, అందు కొలకా బ్రాహ్మణ వటుపును దెచ్చుట జరిగి అది హృదయమునకు బాధయై కూర్చున్నది. కాని, సృష్ట్యాదీనుండి జరుగుచు వచ్చుచున్న నీ నరమేధమున కంతున్నదా ? అనంత కాలము మీద లెక్కలేనన్ని మహాసామ్రాజ్యములుజ్వలములై వెలిగినవి. కాంతి హీనములై చల్లారినవి. ఎన్నెన్ని మహాసంగ్రామముల నెంతెంత నరమేధము జరుగక పోయినచో మహాసామ్రాజ్యములు వివిధములై నగుటెట్లు ?

మహాభారత సంగ్రామమున జరిగినంత సరమేధము వేతాకం
రనిపించదు. తాము పైతము సమరాంగణముల శతసహస్రాధికము,
వైరిపీఠుల శిరఃకర్తస మొనరించిన వేళలున్నవి. అది యంతయు నా
మేధము కాదా ! సరమేధమనిన మానవత్వమును నశింపజేయుట యు
పించును. అధిపతుడైన వాడు, అధికారము నందున్నవాడు, తన
క్రింది వారలందరి అధిరబుద్ధిని, శక్తిని, శాస్త్రజ్ఞతను ఒకటనియేమి, సర్వ
విషయము లందరి యాధిక్యమును దమననీతిచే నణచివేయుటక
యంతయు సరమేధమనిపించుకొనదా !

జట్టిది సార్వభౌమికములు. భగవంతుని సృష్టికి సమాంతరముగ
నీ సర్వములు కూడ సాగివచ్చుచున్నది. అధికారము, అహంకారము,
దుర్బలిమానము, మాత్సర్యము, మోహము, మదము ననునీ గుణములు
ప్రధానముగ సరమేధము ప్రవృద్ధమగుచున్నది. హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపు
రావణ దుర్యోధన శకుపాలాది మహాపీఠులందఱు నిట్టిగుణముల సమాహార
రూపులే. ఇది యంతయు లోక సామాన్యముగ, జరుగుచున్నట్లని
పించుచు నీ సరమేధక్రితువునందలి యజ్ఞదత్తుని మరణమే తన మన
స్సును దాదించుచేమి ? జగన్నోహన మూర్తులైన రాజపుత్రు లెందఱు
రిజరంగమున విహతులు కాలేదు ? తన కిట్లనిపింపలేదే ! యజ్ఞదత్తు
డాత్యార్పణ మొనర్చుటచే కల్గిన శ్లాఘనీయమైన ప్రవర్తనచే నాచ్యుదిత
మైన మనస్సు నుండి నముద్బవించిన యనుకంసాగులు ప్రాకట్యమా
యిరిగి ! ఎంత యోచించినను తన మనస్సు సమాధానపడుటలేదు.
పినాక భట్టారకుల యొద్ద తన సుకయనివృత్తి కావించుకొనవలెను.

నాటిరేయి మహారాజు చంద్రావతీదేవి యంతఃపురమునందే
విద్రించెను. మరునాడు మలయవలయ ప్రాసాదమునకు రావలసినదిగ

పీనాక భట్టారకునికి మహారాజు కబురుపెట్టెను. భట్టారకుడు వచ్చువేళకు మహారాజు వలయాకారపు చంద్రకాంతశిలావేదికపై సమర్పిత హంస తూరికా తల్పమున వామహస్తమాలంబముగ నాలోచనముద్రలో శేషాహితల్పముపై శ్రీ మహావిష్ణువువలె దర్శనమొసంగెను. మహారాజు వేచిపై నాచ్చాదనము లేదు. కేవలమొక ప్రానారకమున్నది ఏదియో ఆలోచనావ్యగ్రతచే నలసియున్నట్లయిన మొగమున ప్రస్ఫుటముగ రాననచ్చుచున్నది.

మహారాజునట్లు చూడగనే భట్టారకుని మనస్సు చలించినది, మేరుదీరుడగు మహారాజు వదనమున నీదైవ్యరేఖలు కారాడునేమి ! మాధవవర్మ మహారాజు కాని నాడు తన చెరికాడు యవరాజై నాడు తనాయన స్నేహితుడు. మహారాజై నాడు పురోహితుడు, సర్వసచివుడు. తనాయనకు కానిదేమున్నది ! మహారాజమృతాంతః కరణుడు. భావతీవ్రత కలివాడు. ఏ విషయమునైనను జొచ్చుకొనిపోయి దానిని సాంతము పరీక్షించి గాని విడువని లక్షణమున్నవాడు. ఆ మహాప్రభువంతటి సునిత సూక్ష్మ విచారణశీలిగావుననే ఆంధ్ర సామ్రాజ్యము మూడు పూపు లారు కాయలుగ నడచిపోవుచున్నది. ప్రజలెల్లరు సుఖ శాంతులతో తురితూగు చున్నారు. ఆ ప్రభువు నూజేండ్లు వర్తిల్లవలె!

భట్టారకుడు మహారాజు మ్రోలించి “ప్రభూ ! తాము నాకు వార్త పెట్టినారు” అనెను మాధవవర్మ యుక్కివడి లేచి, “మీరు వచ్చి యెంత సేపైనది ? నిలచియేయుందురేమి ? మేమెన్ని మారులు చెప్పితిమి కాదు ! ఆ బాల్యస్నేహితులమైన మన యిరువుర కేకాంతమున రావరికపు మర్యాదలెట్లురాహదదని !” అనుచు తానై ప్రభువు భట్టారకు నాననముపై గూర్చుండబెట్టి తాను తన తల్పముపై నాసీనుడయ్యెను.

“ప్రభూ : బాగున్నది. ఏకాంతమున నున్నప్పుడు మాత్రము తాము ప్రభువులుకారా ? అప్పుడు రాజ్యపాలనా లక్షణము తమ యందుండదా ? భార్య సరసన లేనంత మాత్రమున నవివాహితుని క్రింద లెక్కయా ? యజ్ఞమొనర్చి యజ్ఞకర్త యగుచున్నాడు. వివాహమాడి వివాహితుడగుచున్నాడు. అట్లే రాజ్యపాలన మొనర్చుచు రాజగుచున్నాడు. తాము రాజ్యస్వీకారము చేసిన వెంటనే మహారాజులైనారు. మేము పాల్యవర్గములోని వారమైనాము. తాము మాకష్టసుఖములు విచారించి న్యాయ్యముగ పరిపాలించ వలసి యున్నారు.”

“మంచివాడవు : నేవనిన యొక్క మాటకిన్ని చదివెతివి !”

“తాము మరల నేమైన యజ్ఞమును దలపెట్టినారా ?”

“ఎవరనినారు ?”

“ఎవరు ననలేదు. సాధారణముగ తామై నన్ను పిలువనంపుట యన్న యజ్ఞార్థమే యనుకొంటిని. తఱచుగ నట్లే జరుగుచుండును గదా !”

“నిజమే, మేమిప్పుడు మిమ్ముల రానించిన దందులకు కాదు. మాకు కొన్ని సందియములు కలిగినవి. వాని నివృత్తి కలిగించుకొనుటకై మీకు వార్త పెట్టితిమి.”

“నా వలన దీరదగిన వై నచో నట్లే నివేదించును.”

“నా సందియములు మీవల్ల నే తీరవలయును. సరమేధ మన్నచో మాకు స్పష్టార్థము గోచరించుటలేదు. స్పష్ట్యాది నుండి సంగ్రాహములు జరుగుచున్నవి. అసంఖ్యాకముగ జనులు నిహతులగు చున్నారు. అది

సరమేధమే యగునేమో! దేవ-దానవ, రామ-రావణ, మరు-పాండివ మహా హవముల నెంత సరమేధము జరిగినది! యెన్నఱుల నునునరించి ప్రభువు లవరాధురకు శిక్ష విధించుచున్నారు. తిరిగి వేయుచునా ను. అదిహడ సరమేధమేనా? అవి యన్నియు నట్టివియ్యైన నీసరిచే ము ప్రత్యేకముగ చేయవలసిన యవసరమేమి? ఇన్ని మహా సంగ్రాహము లందు జనులపారము సంహరింపఁ బరుట చూచుచున్నాము. చంపు చున్నాము. అట్టివేళల మా మనస్సున బాధలేకము కలుగుబోగా నుత్సాహమే దీపించెడిది! విందిరుల కరిక కర్తనమున నానందము జనించును. కాని నాటి యధ్వరిమున యజ్ఞదత్తులు బలిపశుపై మరచించుచుండ నా మనస్సురలి పోయినది. యజ్ఞ సమాపన మైనదాది నేటివఱకు మా మనస్సాయువసుని విస్మరింప చెయ్యున్నది. బాధజెంచు చున్నది. దీనిని గారణమే మందురు? ఎంత విచారించినను మా మనస్సునకు సమాధానము కడురకున్నది. మీరు వివరించి చెప్పినచో జ్ఞాతార్థులమై సంతసించుము.”

“చిక్క ప్రశ్ననే వైచినారు. తమ నందియము లన్నియు నొక విధముగ నముచితముగనే యున్నది. కాని పీనిలో భేదము లున్నవి. ప్రభూ! మనము వై దికులము. అనగా వేదములను ప్రధానముగ మన్నించువారము. సనాతనధర్మమున శ్రుతి స్మృతి పురాణోపనిషదులఁ జెప్పఁబడిన ధర్మకర్మల నాచరించెడివారము. మనధర్మ మౌపనిషదము. మన నాగరికత వైయాసికి, పరాశర్య మహర్షి తీర్చిదిద్దిన నాగరికతను మనము పోషించుకొను చున్నాము. ఉపనిషత్తులలోను, బ్రాహ్మణము లందును యజ్ఞయగాదులు నమృద్ధిగఁ బ్రవచింపఁ బడినవి. అష్టాదశ పురాణముల విరచించిన కృష్ణద్వైపాయనుఁడు యజ్ఞయగాదుల ప్రాముఖ్యమును గూర్చి వొక్కి వక్కాణించెను.

యజ్ఞమున జీవహింస జరుగుచున్నది. సంగ్రామమునను జీవ హింస జరుగుచున్నది. యజ్ఞమునందు హింసించబడిన జీవి స్వర్లోక వాసి యగుచున్నాడు. సమరమున ససువులు పీడిన వీరవరుడును స్వర్లోకమున కరుగుచున్నాడు. అది మన విశ్వాసము. క్రతువు లొనర్చు వారు స్వర్లోకవానము నభిలషించుచున్నారు. 'స్వర్లోకామాయజేత', యజ్ఞాంగమైన పశువునకు తిదళాలయ ప్రాప్తి యొదవుచున్నది. ఆహవ మొనర్చు రాజునకు స్వర్గవాంఛ గాక రాజ్యవిస్తరణాకాంక్ష, ఇహలోక వైభవ పిపాస ప్రధానములగుచున్నవి.

యధమునందు మృతిజెందు యోధులున్నారు. సేనాపతులున్నారు. వారెల్లరు జీతబిత్తెములఁ గైకొని తమతమ కుటుంబ పోషణార్థము కొలువు చేయుచున్నారు. యుద్ధమొనర్చుట వారికి వృత్తి ధర్మమైనది. అది నరమేధ మనిపించుకొనదు. యజ్ఞదత్తుడు బలి పశువుగ తాము నరమేధమును నిర్వహించినారు. బలియైన యజ్ఞదత్తుడు స్వేచ్ఛాను వర్తన శీలుడై యజ్ఞాంగముగఁ దన్నుతాను సమర్పించుకొనినాడు. ఆతఁడు తమ నుంగి యేమియు నానించలేదు. తామర్పించినారు, అతఁడు యజ్ఞపియుడు, యజ్ఞవిఘ్నము నోర్వలేడు, కావుననే తాను వచ్చి నాడు. తాము యజ్ఞదీక్షితులరై యంగీకరించినారు. యుద్ధమున మడియు నైవికులకు యజ్ఞపశువుగ వచ్చిన నీ యువకునికి నెంతో భేదమున్నది. జీవి ప్రారబ్ధము ననుభవించుటకై జన్మించుచున్నాడు. జీవిత పరీధిలో కొంత ప్రారబ్ధ మనుభూతమై పోవ మరల క్రొత్తలు పుట్టుచుండును. అట్టి ప్రారబ్ధము ననుభవించనీయకుండ యజ్ఞదత్తుని మనము యజ్ఞ పశువును జేసినాము. వాని ప్రారబ్ధమట్లే మిగిలిపోయినది కద. దాని కారణం పునర్జన్మమే తప్పలేను."

“యజ్ఞము దేవతాప్రీతికరమైనది. స్వర్లోకవాస హేతుకము మోక్షదాయకద : ఆ స్వర్లోకవాసావధి కాగానే పునఃమర్త్యలోకమున జన్మింపవలసివదే ! “అయ్యా : అట్లయిన వీ యజ్ఞకర్త వరలోక సుఖముల నర్జించి చేయు యాగము లధికతర విషయవాంఛా దూషితము లగుటలేదా ! అధికాధిక ఫలముల నాశించి నరమేధ అశ్వమేవాది యజ్ఞము లొనర్చుట ధర్మమగునా ?”

“ప్రభూ ! తాము వన్ను పరీక్షింపనెంచుచున్నారా ? లేక మరెండులకో విచిత్రముగ మాటాడుచున్నారు. కాకున్నచో యజ్ఞయాగాది క్రతువుల ప్రాశస్త్యము, అసంఖ్యాకములైన యజ్ఞముల నొనర్చి పూత చరిత్రమైనది తమ వంశము : తమకు యజ్ఞ స్వరూపము తెలియదని నేనెట్లు భావించును : మీ ముత్రాత రాతగారైన మీదటి మాధవవర్మ మహారాజు విర్యహించని యజ్ఞము లేదు. ఆయన నరమేధము సైత మొనరించి నారవి చెప్పికొందురు. ఆయన తమ వంశమునకు కీర్తి పతాకవంటివాడు. రెండవ మాధవవర్మ సైతము బహు యజ్ఞముల నొనర్చి మించిన పుణ్య పురుషుడు. ఆయన అమరావతిని శైవక్షేత్రముగ తీర్చిదిద్దిన వరమేశ్వర భక్తుడు. తాము సైత మా యిరువురి వంటి వారే. తాము రాజసూయమును జేసినారు. సంకల్పించి యొరులెవ్వరు సంపూర్తి చేయఁజాలని వరమేధమును సాకల్యముగ విర్యహించిన తమకు నేనేమి చెప్పగలము !”

“ఓహు భట్టారకా ! మీరన్నవన్నియు నిజమే, యజ్ఞమితకామ్య కర్మయగు చున్నది. విష్కామ కర్మ గొప్పదను చున్నారు గద !”

“మహారాజా ! ఆశ్రమ ధర్మములున్నవి. విష్కామకర్మ మొకటి : సంసారమును త్యజించి నన్యాసురై మహాత్ములందు కేవ

లము లోకకల్యాణమునకై తపించువారికి. నగరములలో ప్రజాపాలకులై గృహమేధులై న తమ బోంట్లకుకాదు. తమ రధిక విషయ వాంఛా దూషితులై యజ్ఞముల జేయుటలేదు. దేవతా ప్రీతికై చేయుచున్నారు. వారు సంప్రీతులై ప్రతిఫలముల నొనగొనుచున్నారు. వాని వలన స్వర్లోక బూలోకములు సుఖశాంతుల వెల్లివిరియుచున్నవి.”

‘అయినచో నా యజ్ఞదత్తుని స్వార్థమిందేమున్నది ?’

“ప్రభూ ! అతడొక మహాపురుషుడు కాదగినవాడు ! పారావత మునకై తనమేని కండరములను కోసియిచ్చిన శిబిచక్రవర్తి దేవేంద్రునికై తన వెన్నెముక నొసంగిన దదీచి, తన వైరి తండ్రియే తన వినాశము నభిలషించి యర్థింపవచ్చెనని తెలిసియు తిడివాదివతికి వెనుక ముందాలోచింపక స్వీయదేహమునుండి సహజ కవచకుండలములను తీర్చి యొసంగిన కర్ణుని వంటివాడు ! అట్టి మహాపురుషు లరుదుగ ప్రభవించురు. యజ్ఞదత్తు డాకోవకు జెందిన మహాత్యాగ పురుషుడు ! అతని విశిష్ట విన్మరింపుడు ప్రభూ !

“అది చాల కష్టముగ నున్నది. అతని తల్లి రోదనము మాశ్రవోరంధ్రముల నింకను ప్రతిధ్వనించుచున్నది. నృసింహశర్మ శోక సంతప్తాదుల వదనము నా కనుల ముందింకను నర్తించుచున్నది !”

“మహాప్రభూ ! వేనోక రహస్యమును జెప్పుచున్నాను, మన్నించవలయును. తమ మనఃప్రవృత్తి సర్వదాద్వివిధముగనుండును. లోకకముగ రాజకీయముగ స్వీయ పరివార విషయమున సైతము తమ తిర్పు లప్రతిహతములు, శిక్షాప్రములు, దర్మపథాను సందాయకములు, వలసిన కాపులందు కాశిన్యము తమయందు కక్కాల సముద్భూతమగును.

ఎంతటి మహాక్షిప్తస్థితులైన నిట్టె యపలీలగ పరిష్కరింతురు. ఇదంతయు లౌకికమైన ప్రవృత్తి, తమ హృదికవృత్తి చంద్రునివలె మారుచున్నది. అతనీకునుమ పేశలము. అది అమృత స్వందిని. బుద్ధిచే కలనమైన విశ్వయములచేసి వృత్తిచే వానిని నిర్వహించి హృదయ దర్శముచే వ్యధితమనస్సులగు చుండురు. అందువలన తమకు మనశ్శాంతి సూర మగుచున్నది ప్రమా : జగత్ప్రభువైన శ్రీమల్లికార్జునస్వామి యందు చిత్తమును నిర్వి ధ్యానించుచుండుట విశా చేయఁగగినది లేదు.”

“భట్టారకా : యథార్థము పదించితిని, అది యొక్కఁడే మార్గము. మరియొక సందియమును దీర్చుదు.”

“నా యెఱిగిన సంతలో నట్లే చెయుదును.”

“మహాకాళుఁడు క్రతుధ్వంసి కదా ! మన మా పరమేశ్వరు పదా రాధనలమై యాయన కవిష్టమయిన క్రతువులొనర్చుటలోని సామంజ స్యమవగతమగుట లేదు. ఎంత కాలమునుండియో యీ సందేహము నా మనస్సున కనమాధేయముగ విలచిపోయినది.”

“ప్రమా : విజయే, పరమశివుఁడు క్రతుధ్వంసియే, కాని యాక్రతు వెట్టిది : దక్షధ్వరము. ఆయన దక్షధ్వరధ్వంసి. ఆయన సర్వక్రతు ధ్వంసీయగుచో మీరవిసల్లే భావించవచ్చును. కర్మ మార్గము క్రతు సంబంధి. పరమేశ్వరుఁడచ్చమైన వెలుఁగు. జ్ఞానమార్గమాయన కర్మంత ప్రీయమైనది, ‘పహిజ్ఞానేవ సదృశం పవిత్రమిహ విద్యతే’ మహాతప స్సంపన్నులై ప వీతరాగులు జ్ఞానమార్గావలంబులై కై వల్యముఁ జెంది నారు. ఆయనను జ్ఞానమార్గము విశేషించి యాశ్రమ వాసులై ప మహర్షుల భూషాదేయమయినది. తమవంటి ప్రభువులకు కర్మమార్గమే యనుసరిం

యోగ్యమైనది. జనక మహారాజు మొదలైన వారెందరో రర్మనిష్ఠులయ్య రాజులైనారు. అట్టిదే తమకు నుచితమయినదిగ తోచుచున్నది. ఛర్మేతరమయిన దానిని పరిత్యజించి నిష్కామ మార్గమున వ్యవహరించు వారలకు ఫలితములో నిమిత్తము లేదు; “కర్మజ్యేవాధి కారస్తే జూఘలేషు కదాచన” అని రదా శ్రీకృష్ణవరమాత్మ యపదేశము : సత్సంప్రదాయ నిబద్ధమై ఆర్షధర్మోచితమై వేదవిహితమైన కార్యముల నాచరించుట మనకు ప్రధానము. తాము తప్పిన్నయుగ రేఖా మాత్రమైన నడచుటలేదు !” వినక భట్టారకుడు తన ప్రసంగమును ముగించెను.

మహారాజునకు మనస్సు శేలికనడినట్లుండెను.

మాధవవర్మ వినక భట్టారకు లిద్వరును తమతమ యగ్నివేశ్మముల కేగిరి.

మహారణ్య సీను ఆదిత్యాంశువులు పైరము చొరరాసట్లున్న
 ఘనాంధకార నిబిడ ప్రదేశము : క్రూర వస్యమృగ యూధముల విహార
 ప్రదేశము. విచ్చిస పూల కన్నులతో నాకసమువంక విచిత్రముగఁజూచు
 ముగ్ధ బాలికలవలె యరణ్య భూములన్నియు విరియఁబూచి పకపక నగు
 చున్నట్లుండెను. మట్ట మద్యాహ్నపు మందు పెండలో సూర్యోదయ
 చిఱుతెలికాంతులు వృక్షలతా గుల్మీదుల యాకుల సందుల నుండి
 చొచ్చుకొని వచ్చి వెన్నెలల వలె ప్రకాశించుచుండెను.

వేటకాండ్ర యలపులతోఁ జాగిలములచే తరుమదిడుచు వస్య
 వరాహము లొనర్చు ముర్దురారవములతో వృక్షశాఖలపై ద్వీజ సంతతు
 లొనర్చు విచిత్రానేక ద్వీపములతో, ఇతరానేకారణ్య మృగాళి యొనర్చు
 భయంకర గర్జారావములతో నా విపినసీమ యంతయు భయావహముగ
 నుండెను.

ఇరువురాళ్ళికు లాయరణ్యము గుండ పయనమొనర్చు చుండిరి.
 వారిరువురును బహదూరప్రయాణముచే మిగుల నలసిపోయి నట్లున్నారు.
 వారి మొగములు వాడియున్నవి. సూసూగు మీనములు పైతమంకురించవి
 చిఱుత ప్రాయమున నున్న బాలురు వారి మోములందు పట్టుదల, కన్ను
 లందు తైక్షణ్యము కొట్టవచ్చుచున్నట్లున్నవి. ఇరువురు విల్ల నమ్ములతో
 నడుమున వ్రేలాడు ఖడ్గములతో మహావీరులట్లు దర్శనీయముగ నుండిరి.

చారిలకు ప్రారంభములన్న వెలుపులేనట్లున్నది. అరణ్యము లందలి యీ భీరరభ్యనులకు పిటికి వారగుచో గుండెలు ప్రీతి చావవలసినదే! ఆ యువకు లిరువు రచట పరచితపూర్వములై న జనపదము లందువలె విరీకముగ సంచరించుచుండిరి.

అశ్వములఁ జిత్రచిత్రగతుల దూకించుకొనుచు నెకనక్కెము లాడుకొనుచు, గమ్యస్థానమును చేరుకొనుటకై త్వరపడు చుండిరి. వారి సమ్ముఖమున లేడి పిండులు తమ యంతులేని కోర్కులట్లు క్రేళ్ళు రుడుచు పరుగిడుచుండెను. అరణ్య మంతయు గగ్గోలుగ నుండుటచే మృగ సమూహమంతయు భయకంపితమై చిందరవందరగ పరువెత్త సాగెను.

ఆ వీరులయం దొక్కఁడు తన ప్రావారకము నొక హరిణ శాబకము వైపునకు విసరి దానిని చేజిక్కించుకొని తన గుఱ్ఱముపై బిందించి యుంచెను. అచ్చటకు సమీపమందున్న యొక సరోవరము నొడ్డున తమ యశ్వముల నవరోహించి వాటిని నీరు త్రావించి తాము దాహముఁ దీర్చుకొని కొంత తడవు విశ్రమింపఁ దలచిరి. కాని యంతలో నెవరి చేతనో దప్పులనుండి తరుఘ్నబడుచు మిగుల బడలిపోయి కోవముతో మండిపడుచున్న కన్నులతో నొక వనవరాహము దిక్కులు పిక్కటిల్లునట్లు, బొబ్బలిరుచు వారిపై కుఱికినను.

చారి యందొక వీరుఁడు వర్షమునుండి ఖడ్గమును దూసి యొడుపుగ నా వరాహము కంఠము నుత్తరించుటయు, సంతలో నొక బాణము రివ్వన దూసికొనివచ్చి దాని యుదరమున నాటుకొనుటయు నా వరాహము గిరగిర తిరుగుచు గిరిగిరి కొట్టుకొనుచు మడియుటయు, నొకే

క్షణమున జరిగిపోయెను. రెండవయల్ (చాశ్చర్యము) చెంది యాదాణ మెట్లు వచ్చినదని దిక్కులు చూడసాగెను. అంతలో నొక దెననుండి గుఱ్ఱపు డెక్కల ధ్వని వినిపించెను.

యువకు లిద్వరు కన్నులింతలు చేసికొని ఆ యశ్వమును చూడ సాగిరి. ఎదురుగ నశ్వారూఢుడైన రాకుమారుని పై నున్న సుందరా కారుడైన యువకుడు కనిపించెను. అతడు సూటిగ నా చరాహము పడియున్న తావును నమిపించి యచట నున్న యువపీఠులఁ గాంచి మనస్సున కుండి పైకిట్లనెను — “యువకులారా : మీరెవరు ? నేను వేటాడుచున్న మృగమును దెబ్బతీయుటకు మీరేమి యవసరము వచ్చినది ? అది న్యాయముగ నా వేటగద !

ఇరువురు యువకులలో ఖడ్గహతమొనర్చిన యతడు — “చాగున్నది మీన్యాయము : వరాహము చూపైఁగవిసింది. ప్రాణరక్షణమునరై దీనిని వధించితిని. ఆత్మరక్షణ మొనర్చుకొనుట దోషము కాదుగద ! నిజమున కీ వేట నాది. నేను దీని కంతము నుర్తించితిని.” అనెను.

“నే నుదయవేళ నుండి దీనిని తఱుముచు తిరుగుచున్నాను. అంది నట్లందుచు తప్పించుకొనుచు వచ్చినది. దీని యంతు లెప్పువలెనని పట్టుదలతో వెంటఁ బడినాను. ఇది నా బాధపాతమున నీర్లినది.” “అని రాకుమారుఁ డనెను.

యువకుడు సవ్వ — “ప్రత్యక్షముగ నా ఖడ్గహతిచే కూరినట్లు కన్పించుచుండగా మీ బాణముచే సందులేమి ? నా కత్తివ్రేలునకు దీని కంతనాళములు తెగి పడిపోవగా సంతలో మీ బాణము దీని యుదరమున గ్రుచ్చుకొనినది. కనిపించుట లేదా ? చూచుకొనుదు” అని వాక్యచ్చెను.

రాజుమారులు గుట్టముపై నుండి దిగి యా వరాహమును దగ్గరి సరికించి వల వంటించి — “మీరువా ! నీ వన్నది విజయే. నా బాణము నకు మున్నే నీరల్లసాతమైనది. ఓక్కిలి సాహసీకుడ వగుదువు ! ఇంత పిన్న వయస్సున మీరే మోరాటవి, బడి యెచటి కేగుచున్నారు ? మీ పిరుపురిట్లు వచ్చు బహిరంగము గాదా” యని ప్రశ్నించెను.

“మేము సమర్థుల మగుదుమో కామో మీరిప్పుడే చూచినారు గద. మోరాటపులు మాకు విహారభూములు. వేట మా కత్యంత ప్రియమైనది. భయమను మాట మేమెఱుంగవిది !”

“కావచ్చును, మీ రేరాజకుటుంబమునకుఁ జెందినవారు ? ఎచ్చటి కరుగుచున్నారు ?”

“మేము కాంచీపురమునుండి వచ్చుచున్నాము. విజయవాటికకు పోదలెనని బయలుదేరినాము.”

“విజయవాటికకా ? అచ్చట మీకుఁ గావలసిన వసులేమున్నవి?”

“శృష్టాస్నాన మొనర్చి దుర్గాదేవి నారాధించి, మల్లికార్జున స్వామి వారిని సేవించుకొందమని బయలు దేరినాము.”

“ఇంత పిన్నవయస్సున నెంతటి భక్తిప్రవర్తులు : చిత్రముగ నున్నది : మీ కాంచీపురమునందు కామాక్షీదేవి యున్నది కద !”

“భక్తికి వయస్సుతో ననిబంధ మేమున్నది ? ప్రహ్లాదుడును భృగుడును మరియు వసిష్ఠులు కద !”

“మీ సమాధానము రమ్యముగ నున్నది. మీ పల్లవులకును విష్ణు కుండినులకును ప్రబల విరోధము బున్నవని మీకుఁ దెలియదా ?”

“ఎందుకు తెలియదు ? కాని యా వైరము రిప్పుడు సమసిపోయి నవి కద !”

“అదెట్లు ?”

“మరణాంతాని వైరాణి’ యని వినలేదా ? మాధవవర్మ మహారాజునకు పరమ శత్రువైన కుమార విష్ణు మహారాజు మరణించినాఁడు. ఆ మహారాజు సరమేధమున కాహ్వానము పంపగా కుమార విష్ణుప్రభువు మనుమడును మనుమరాలును విజయవాటికకు వచ్చిరి గద !”

“ఔను నిజమే. మీరు శాంతిపురమున నేమి చేయుచుందురు ?”

“మేము మహారాజు పరివారముతో నుందుము.”

“అనిన మీ కంతిపురమున నుద్యోగమా ?”

“మంచివారు : అంతిపురమున మా టోంట్ల నుంచెదరా ? మేము నగర రక్షక భట సైన్యమున పనిచేయుదుము.”

“మీ మహారాజు సోదరి శ్రీలోచన పల్లవీదేవిని మీరెఱుఁగుదురా ?

“చాల తదవలు చూచినాము. మా యక్కగారయె కిష్ట నఖి. ఆమెకు మీ రెప్పుడైనఁ జూచినారా ?”

“మా నగరమున సరమేధమునకు వచ్చినప్పుడు చూచినాము.”

“ఇంతకు మీరెవ్వరో తెలియఁ జేయనే లేదు !”

“నీవు నుంచి గడుసు వాడవు వలె నున్నావు ! మీ రాకుమార్తె మిక్కిలి యందగఁ దైయఁట గద !”

“ఏమండి : చమత్కారముగ మాటాడెదరు ! మీరు చూచితి మంటిరి గద ! మరి మమ్మడిగెదరేమి ?”

“అంత కోవమెందులకు ? మేము దూరమునుండి చూచితిమి. మీ రట్లు కాదుగద ! పోనిందు. మీ రిరువురు మా వెంట మా రాజధానికి వచ్చెదరా ?”

“ఇంతకు మీరెవరో తెల్పితిరి కాదు !”

“మేము రాకుమారుల మనుకొనుము !”

“మహారాజులకు కుమారులు నల్వరఁట ! వారిలో మీరెవ్వరు ?”

“నునీతివర్మ యనుకొనుము.”

“శవ్వక వచ్చెదము. మీ ప్రాపు మాకు కొండంత తైర్వమును నమకూర్చినది. మమ్ము మీ కొలువున జేర్చుకొందురా ?”

“ప్రయత్నింతుము !”

“మీరు విజముగ నునీతివర్మయే యగుచో మమ్ము మీ కొలువున విల్పి స్వీయవైద్యమున జేర్చుకొనరాదా ?”

“శవ్వక, మేము మిమ్మరి నాప్తమిత్రులుగ స్వీకరింతుము.”

“ధన్యులము !”

ఇంతలో రాజుమారుని పెదకుచు వచ్చిన పరిజను చుట్టటికి చేరినది. అందఱును రాజుదానికి పయనమైరి.

విజయవాటిరలో సునీతివర్మ సౌధము రాచనగరున కర్తగవ్యాతి దూరమున నున్నది. రృష్టానదీ తీరమున నొక విస్తారమైన నారికేళ వనాశ్యాంతరమున నున్న యా భవనము సుధాధరజాతమై గోపురములతో నమున్నతమై యా మనశ్యామ సూర్యేతరుదాజిలోనుండ సాగర గర్భము నుండి వెలికివచ్చు చాతేందు బింబము వలె తను వించొసర్చు చుండెను.

సునీతివర్మ యా పీఠ యువకుల నిర్వృతను తన సౌధమునకుఁ గొంపోయి యచ్చటకేయున్న వేదాంత భవనమున వారి వసతి చేర్పరచి వలసిన సదుపాయముల దొనర్చుటకు భటులను నియోగించెను.

రోజులు గడుచుచున్నవి. మహారాజుతో నీ పీఠవరులను గూర్చి యెట్లు చెప్పవలయును ? సునీతివర్మకు తండ్రిగారవిన గౌరవాన్నిత మయిన భయము. తానై స్వతంత్రించి వారికి తన సౌధమునఁ బ్రదేశ పీఠమైనో లేదో : ఆ యువకు లిరువురు సౌందర్యవంతులు. వారి యందొకఁడు మరియు సుందరుఁడు : పరిశీలించిన నాతని సౌందర్యము యవతీ జగ్గోచితమైన దనిపించును : పరమేశ్వని మోహపెట్టుటకై వచ్చిన జగన్మోహిని పురుషాకృతిలో వచ్చినట్లుండెను ! కత్తి పట్టు కొన్నచో నాతని సమక్షమున నెంతటి యోధుఁడైనను దీలుపడి పోవలసి నదే : ధనువునందు కొనినచో నెంతటి దవ్వున నున్న లక్ష్మమునైన నవలీలగ లేదించఁగలఁడు ! పూహరచన లాతని యొద్ద నభ్యసించ

వలసినదే ! అతడెల్ల వేళల యుద్ధ ప్రక్రియలఁ గూర్చియే ప్రసంగించును. ఒక్కొక్క తరి కంతమెత్తి రాగాలాప మొనర్చును. అది గానము కాదు, గాంధర్వము : రాలురదఁగునా యనిపించును :

ఆతని సడకయే నాట్యమును తలపించుచుండును. తన యక్కగారితో పాటు నాట్య విద్య సభ్యునించినాడఁట ! అన్యర్థమైన నామము : ఆతని నయన హృదయము నాన్యతో దర్శనీయము. ఆ కర్ణాంతములైన యాతని నేత్రములు తడియఁబని తమ్మిపూరేకులు : రెండవ యాతడెల్ల వేళల చారులోచనుని వెనువెంటఁ దిరుగును. ఆతని యాజ్ఞల నిర్వర్తించును. అతఁడును సందకాదేయనఁజెల్లును. తాని చారులోచనునిది దేవతా దుర్లభమైన హృదయము. తన మనస్సాతని హృదయములలో తపించిపోవునట్లున్నది :

ఆ యువకుఁ డసామాన్యనివలె మున్నఁడు తన కాలఁడు సమీప స్తుడైనప్పటికైనీ శరీరాంచల స్పర్శ తన్నెదో లోకములకుఁ గాంపోవుచున్నట్లుండును. తన తనువెల్ల పురికించి పోవునట్లు తానెదో సుఖానుభూతిని పొందుచున్నట్లునందించును. తన కాలని కౌగలించవలసినవి పించును. రక్త పాండురములై మృదువులై దర్పణ ప్రతికాశములై శృంగురహితములైన యాతని కపోలము లచుందించవలెననిపించును. ఆ భావమే పరిహస భావనముగ మున్నది ! అట్టిదేమైన పౌఞపాటున జరిగినచో నాతఁడు తన్నేమిగ తలంచునో ! ఆతని సాన్నిధ్యము తిన్ను వేచుచున్నది. ఆతని నుండి దూరముగ నుండలేదు తాను.

సాయంవేళల కృష్ణానది యందు నీలచుండల లోతుగల ప్రవాహమున సప్తమయభానుని యరుణకాంతులు మిరిమిరిలాడుచుండ సంధ్యా

శీతలానిలములు ఫాలభాగమున యలకంను కదలించుచుండ చారులోచ నుడు గానమొనర్చుట సునీతివర్మ యాసందించుటలుగ గడచును. ప్రభాత వేళల సుదయభానుని యరుడాంకువులు నదీనీరములఁ బర్వ రక్తధాంతిని గల్గించుచుండ నైకతస్థులపై గల్పించుకొనిన రంగస్థల ముని వారలిరువురకు ఖత విద్యాభ్యాసములు, గుఱ్ఱపుస్వారులుగ గడచి పోవును. మధ్యాహ్నవేళల వీరగాథలు వ్యాహరచపములు గ్రంథ పఠ నములుగ నెలలకు నెలలు గడచిపోవుచున్నవి.

సునీతివర్మ ఆ వీరయువకులను తన తండ్రిగారి తెఱిగింపవలె నను తన యభిలాష నడచుకొనజాలకుండెను. ఆ యువపీఠుని కొగ లించుకొనక తాను నిలవలేడు. ఆతని సయనయుగ్మమును చుంబించనిచో తన జీవితమే నిష్ప్రయోజనము. అతఁడు యువతి యగుచో తానెంత యదృష్టవంతుఁడయ్యెడి వాఁడు ! మరుక్షణమున పరిణయసూచి మన్మథ సామ్రాజ్య పట్టమహిషినిగ రూపొందించెడివాఁడు.

సునీతివర్మ మనస్సులో రగిలిపోవుచుండెను. ఎవరితో చెప్పి కొనుటకు వీలులేనిది, అనుభవించకుండ నుండఁజాలనిది యయిన నా విచిత్ర వ్యాధియై కూర్చున్నది నల్వరు రాజకుమారులలో చివరివాఁడు. అందఱుకనిని పసివాడుగఁ జూతురు. తల్లి యొద్దనే కాని తండ్రి యొద్ద నంతగ చనవులేవివాడు, అన్నగారును యువరాజునైన గోపంద వర్మ యొద్ద కొంతచేరిక యున్నది. ఆయనతోనే విషయమును ప్రస్తా వించుటెట్లు ? ఎవరితో మాత్రము చెప్పుటెట్లు ? అన్నగారి కొకసారి చారులోచనుని చూపించనలయును. సునీతివర్మ యాహుతిల్లు సాగు చుండెను.

త్రిలోచన పల్లవి యాలోచనావరంపరల కంఠుకేకుండెను. తామిరువురు కాంచీపురము వీడి నెలలు గడచినవి. విజయవాడలో తాము సురక్షితముగనున్నారు. సునీతివర్మ తమ్మిరువురను రోధార్యముగ గౌరవించు చున్నాడు. అతని చేష్టితములు, సంభాషణ, తమయెడల నాతని ప్రవర్తన, నర్వము తన పథకమున కనుకూలములుగ నున్నవి. అతనికి తనయందు తెలియరాని వలపున్నది! తన తనూస్పర్శకతఁడు లవలీకిసాలము వలె చలించిపోవును. తన శరీర సంధానమున కతఁడచ్చెరువందును. తృష్ణాగాఢములైన నేత్రముల నాతఁడు తనలో నేదో దెదకికొనును. ఖడ్గ విద్యాభ్యసన వేళల కత్తిపిడు లొడసెవట్టు సమయములఁ నైన యంగుళి స్పర్శలచే పులకితుడై ఖడ్గమును జారవిడిచి అతఁడట్టె నిలచిపోవును! కలువరేకుల వంటి కన్నుల తన్నుదే దృష్టిగ తిలకించుచుందును. తన నిజస్వరూపము తెలియుచో తనకు నివాళులెత్తును. అట్టి సమయమింకను రాలేదు! తానిక మహారాజు, మహారాజ్ఞి రాజవరీవారముల మనస్తత్వములఁ దెలిసికొనవలెను.

త్రిలోచన పల్లవి యందకత్తియయఁట, అమె గొప్ప ఖడ్గవిద్యా వేత్త. కాంచీపురమున నామె నర్వాధికారములు వెలయించునఁట! ఆయమ యన్నగా రామె సల్లారుముద్దుగ జూచుకొనుచు రాజతంత్ర మంతయు నామె చేతనే నడిపించునఁట! అమె వివాహ మెందుచు చేసికొనలేదో! సునీతివర్మ యంతులేనన్ని ప్రశ్నలు వేయుచుండును. ఏది యెల్లయినను సునీతివర్మ మనస్సు తనయం దాబద్ధమయినది! తన పథకము కొనసాగుట కది ముఖ్యంశము. కాలమనుకూలముగనే యున్నట్లున్నది. కామాక్షీదేవి తనయందు ప్రసన్నురాలు. తన ప్రతిజ్ఞ తప్పక నెఱవేలు గలదు.

నాడు సునీతివర్మ యేడియో కార్యంతరమున విష్ణుకుండిన పురమునకు (వినుకొండకు) పోయెను. త్రిలోచన తన చెలికత్తై సందినితో ముచ్చటించుచుండెను. నందికా : మనము విజయవాటికకు వచ్చిన తరువాత నిన్నిట్లంత దనుక సంబోధించ లేదనుకొందును !”

“రాజకుమారి ! ఇచ్చటికి వచ్చినప్పటినుండి మనమాడువార మనుమాటనే మఱచినట్లున్నాము. తోటలో నెన్నిజాతుల పుష్పములు పరియఁబూచి యున్నవో చూడుడు. నా చేతులతో మిమ్మలలంకరించి యెన్నో యుగము లై నట్లున్నది !”

“నిజమే. మల్లీసుమముల కాండ్రములఁ బ్రకృతి యెక్కువ. మన కాంచీపురము నందలి పూవులకన్న నీ కృష్ణానదీ నీర వర్ధితములైన పూవు లతిశయ సువాసనాభరితములై మనోహరముగ నున్నవి !”

“మన యత్నములు ఫలోన్ముఖము లగుట కా వసవరాహము, ఎంత తోడ్పడినట్లయినది ! ఆ పుట్టిమీ ప్రతిజ్ఞా నిర్వహణము నందు ప్రథమాంకము.”

త్రిలోచన నవ్వుచు ననినది— “అంతేకాదు. ఈ బాలహరిణము నుత్తరీయమున బంధించలేదా ! ఇది నాచే జిక్కినది.”

ఆమె యా హరిణశాబకమును దగ్గఱకుఁ దీసికొని కరివీర ముకుళములఁ దినిపింప సాగెను.

“బాగుగ నెలవిచ్చినారు. ఈ హరిణ శాబకమూ రాకుమారుడే ! మీరాయనకుఁ దెలియకున్నను ఆయన మిమ్ము మనసార ప్రేమించు

చున్నారు. మీ నామము నాలకించినంత మాత్రమున నుల్కివడుచున్నారు. పాపమాయన యాతనఁ జూడలేకున్నాను.”

“నందికా ! అట్లందునేమి ? ఆతని దచ్చమైన ప్రేమ. మనవలె క్షేత్రమును నెఱపుట లేదు కద ! ఒక్కొక్క సమయమున నుపీతివర్మను తిలకించిన జాధ యొదవుచుండును. ఆతని ప్రేమ వెల్లువను తట్టుకొన లేక మనోవ్యధ నుపనయింపలేక నిస్సహాయురాల నగుచున్నాను.”

“అయినచో మీరాతని !”

“దోసమేమున్నది ? అంతటి ప్రేమైకజీవి, మృదు మధుర హృద యుండు. విగర్వి. లలితమైన మనః ప్రవృత్తి కలవాడెవ్వతెకు వరణి యు డుకాండు !”

“అమ్మో ! విషయము చాలవఱకు వచ్చినదే !”

“నీ పరిహాసముఁ జాలింపుము. అట్టిస్థితి యొదవవలెననియే కద మన యత్నమంతయు !”

“నవ్వుల కంటిని, క్షమించుఁడు. మీ ప్రతిజ్ఞయే లేకున్నచో మీ యిద్వార దాంపత్యము జగన్మోహనముగ నుండును కదమ్మా !”

“ప్రతిజ్ఞకేమి ! ప్రతిజ్ఞవేఱు, వ్యవహారము వేఱు. మనమిఁక నెంతకాల మీ పురుష వేషముల మనల వలయునో ! నాకు చాల కష్ట మునిపించుచున్నది !”

“మహిరాజ్ఞిని, యువరాజ్ఞి సుదర్శనాదేవిని కలియవలెనంటికిగద”

„నిజమే, కాని వారి నీ వేషములతో దర్శింపలేము. ద ! ఎటులో
యాలోచించవలయును,”

„మీరు స్థిర సంకల్పాలు. మీరా లోచించుటనగా నిర్వహించు
టనియే యర్థము.”

„కొలది దినములలో నీవాక పర్యాయము చంద్రాపతి చేవి
యంతఃపురమున కేగవలసి యున్నది.”

„తను యాజ్ఞ !”

„నునీతి వర్మగా రెప్పుడు తిరిగి వత్తురో ! అంతదనుక మన
మూరక కాలము గడుపుటయీ లేక ”

„ఏమి చేయమందురు ?”

„నీవు నేదే కోటలోనికిఁ బ్రవేశము కలిగించుకుని మహారాజ్ఞి
దర్శనము చేసి పల్లవరాజు దుహిత వంశిసదని మన యొద్దనున్న రత్న
ములను, నీలమణులను నాయమగారి కుపాసముగ నొసంగి నేనిచ్చెడి
లేట నామె కందిచ్చి యామె మనః ప్రవృత్తి నాకళింపు చేసికొని వచ్చి
నదో బాగుండును !”

„చిత్తమటులే చేయుదును.”

„ఎంతో జాగ్రతతో నంచరించవలెను. మనకిచ్చటి యాచార
వ్యవహారములు కట్టుబాట్లు చాలక్రొత్తగ నుండును. మన కది యేమియు

దెలియవనియే చెప్ప వలయును. అడుగు తీసి యడుగు వేయవలెననిన వేయి యాలోచించ వలసి యుండును.”

“ధన్యురాలను. అటులే యొన రును.”

సునీతివర్మ వచ్చెదననిన గడువు చాటి పోయినది. నందిక కోట లోనికిగి మూడు దినము లయినది. ఆమె యింకను తిరిగి రాలేదు. వివరీతము లేమైన సంభవించి యుండునా ! తా నొంటరియై పోయినది. ఆమెకేమి చేయుటకును పాలుపోవుటలేదు

సునీతివర్మ యింకను రాదేలనో ! విష్ణుకుండిన పురము వీరి ప్రముఖ నగరములలో నొకటి కాబోలును. ఆయన యచ్చట నిర్వహించ వలసిన రాచకార్యము లేమైన నున్నవేమో ! కాంచీపురమున పకల రాజభోగముల ననుభవించుచు రాజ్యయై సంచరించు తానీనాడు విజయవాటిక యందేకాకిగగదవని కాలముతో నిమనములు లెక్కిడు కొనుచు కూర్చుండ వలసిన దుస్థితి కల్గినదని చింతించును.

త్రిలోచన యొంటరితనమును భరింపలేక పోవుచున్నది. చంద్రావతీదేవి నందిక నాదరించినదో లేదో ! ఆమె తన లేఖ నెల్లర్థము చేసి కొన్నదో !

నాల్గవదినమున సునీతివర్మ వచ్చెను ఆయన చారులోచనుని చూచి సుఖిలుఁడైమయ్యెనని యడిగెను. ఆతఁడు నగరమును చూచుట

కును, ఉండవల్లి గుహను దర్శించుటకును వెళ్ళియుండవచ్చునని చారు లోచనుడు పల్కెను.

“అయినచో మరి నీవేల వెళ్ళలేదు ?”

“క్షేత్ర దర్శనాదులందు నాకంత యాభిముఖ్యములేదు. అదిగాక మా పల్లవ రాజ్యమున నున్నంత శిల్ప నైపుణిని వేతాకచో చూపించుడు”.

“ఉండవల్లిలో ఆనంతపద్మనాభస్వామి విగ్రహమున్నది. అది ఏక శిలపై మలచిన మహా శిల్పము !”

‘దక్షిణాపథమందు విరచింపఁబడినంత శిల్పమాండ్రముల సంతరింపఁబడలేదనిపి చు చున్నది. మధుర, కాళహస్తి, కంచి చిదంబ రములందు శిల్పాభిరామములైన దేవతాయతనము లున్నవి. అంత దనుక నెందులకు ? ఇచ్చట దుర్గాదేవ్యాలయమున్నది. అందేమి శిల్పమున్నది : కేవలమమృతాదున్నది. మీరేమైన ననుడు. ఆలయ శిల్పము మా రాజ్యమునఁ బరిణతమైనంతగా వేరెచ్చటను కాలేదనియే చెప్పవలయును’

‘అంగీకరించినాము. పోనిమ్ము మీ రాజ్యముననే శిల్పము సమృద్ధిగ వర్ధిల్లనది !’ విషయమును చెప్పితి నంతియకాని వేరుగాదు.’

“నేను మాత్రమనివదేమి : పల్లవ సామ్రాజ్యముల యశము మనీ భవించి సాకారమై మహాబలివృక్షమున వేల సంవత్సరములుగ విస్తరిల్లును.”

“ఇచ్చట సైకము శ్రీ దుర్గాదేవి ఇంద్రకీలాద్రి పైనుండి తన కృపాపాంగ వీక్షణముల తెలుగు నేలను పండించు చున్నది కద !”

“నత్యముఁ బల్కితివి. ఆమె మా యిల వేలుపు !”

“విష్టుకుండిన పురము మీ నగరరాజములలో నొకటిగద ! అది సైతమీ విజయవాటిక యంత యందముగ నుండునా ?”

“దేనియందము దానిది, అచ్చట విష్టుకుండమును చిన్న ప్రవాహమున్నది. అది పేరునకు నదియే కాని, దానియందు జలము చాల తక్కువగా యుండును. వర్షానమయము లందొక్కొక్కప్పుడు వరద వచ్చి పరిసర గ్రామములను ముంచియెత్తును. అప్పుడా నదీమతల్లి భద్రకాళియై సర్పించుచున్నట్లుండును. కృష్ణా తరంగిణి యటులాక మందగతుల సుందరముగ సాగిపోవును. ఇది జీవ నది. సర్వకాలముల మనోహరిణియై దర్శన మొసఁగుచుండును.”

“మీరు గొప్ప భావుకులవలె నున్నారు.”

“అదికాదు. భావమును వివరించు వైఖరిలో నందముండును. ఆనందమనుమాటయే చిత్రమయినది. దానిని నిర్ణయించుట కష్టము !”

“కష్టమేమున్నది ! కంటి కింపుగతోచిన నందమైన దందుము !”,

అవునది చూచెడి వారి మనోలక్షణమును బట్టి కద నిర్ణయమగు నది ! క్రొత్తగా పుటుసమును విడిచిన తెల్లత్రాచందముగ నుండును. ప్రకృతిలో సుందరము కానిదేమియు లేదు. భిన్న భిన్న కోణముల

నుండి చూచిన సర్వమును మనోహరముగనే యుండును. అంతదాక నెందులకు ? నీవున్నావు, నీ వందగాడవే కద !”

„చారులోచనుడు సిగ్గుపడి— „బాగున్నది ! పరిహాసమునకిక నేనే దొరికితిని :” అనెను.

„నిజము చెప్పుచున్నాను. నీవు నమ్మెదవో లేదో ! నీవు చాల సందముగ నున్నావు. విన్ను జూచిన మరుక్షణము నుండి నన్నొక కోర్కె బిలియముగ వేధించుచున్నది.”

„ఏమది ? ”

„నిన్నొక్కసారి యాలింగన మొనర్చుకొనవలెనని : నీ కపోలములఁ జూపించవలెనని”

చారులోచనుడు విరుగఁబడి నవ్వుచు— „నుకీలుఁడిచ్చట లేదు గనుక సరిపోయినది. అతఁడిటనున్న నీ వేళ నెంత పరిహాసము చేసేడివాడో !”

„ఇందు పరిహాసమున కేమున్నది ? నా మనస్సున కల్గివిపించినది. ఆ కోర్కె నన్నుఁ బట్టి వల్లార్చుచున్నది. సీతనూ స్వర్గ నాకు ఉత్తేజనము కలిగించును. నేనేమి చేయుదును !”

„మీ కోర్కె లోక విరుద్ధముగ నున్నది :”

„అయిన నేమందువు ?”

“ఇట్టి వాంఛ సాధారణముగ శ్రీ పురుషుల మధ్య యేర్పడు చుండును. శ్రీ యందు శ్రీ కి పురుషునియందు పురుషునికి నిట్టి వాంఛ పరిహాస భావముగ నుండును.”

“అందులకే మే మనినది. శీవమైన యుక్తాంతను నిగ్రహించు కొనుచు వచ్చుచున్నాను. సుఖిలుడుండుటచే నెన్నఁదీ మాట నీతో ననలేదు. అందుచే నిప్పుడు నామనోభావమును నీకు వెల్లడించితిని. ఒకసారి యనుమతించుము.

“మీ కోరిక చాల విచిత్రముగ నున్నది.”

“సునీతివర్మ వాపోవుచు. — “అయినచో నీ వంగీకరించవన్న మాట. నీ సమక్షమున దినము క్షణముగ వేగించుటకు నా మనస్సురకలు వెట్టును. నీ సాందర్యము శ్రీ జనోచితమై లోభనీయముగ నున్నది, నీవు శ్రీ వైనచో నెంత బాగుండెడిది !” అనెను.

“శ్రీ వైనచో నేమి చేసెదరు ?”

“నిన్ను వివాహమాడి నా జన్మను సార్థకమొనర్చుకొందును.”

“నాపై మీకింత ప్రేమ యున్నదన్న మాట !”

“అదివేర నుడువవలయునా ! విన్నయరణ్యమున చూచిన క్షణ ముననే నా మనస్సు నీయందు లగ్నమైనది. నా హృదయపు లోతు లలో, నేదో యవ్యక్త భావము నీవు యువతివని చెప్పునట్లుండును నీ కన్నులు నీయసాంగ వీక్షణములు తనూ విన్యాసము పదచాలనము

శరీరాంచలములు పాలభాగము ఒకటని యేమి సర్వాంగములు శ్రీ సంబంధులట్లనిపించును !”

చారులోచనుడు నవ్వుచు — “అయిన నన్నిఁక శ్రీ యే యనుకొనరాదా ?” అనెను “అనుకొనుచునే యున్నాను. కాని నీ బద్ధ విద్యా పాటవము, ఆశ్వలంఘన చాతుర్యము ఆరితేరిన పోటుమానిసితనమును తలపింపజేయును. నీ గానము గాంధర్వమై నీ కంఠస్వరము మధుర పంచమ శ్రుతి మనోహరమై శారస్థాయి నందుకొనుచు శ్రీ లక్షణములను తెలియజేయుచుండును. నా కంఠయు నేమోయద్భుతముగ నున్నది !”

మీకు సర్వ విద్యలందును ప్రవేశముండన్నమాట. సంగీతమును గూర్చి మీరెంతగనో మాటాడుదురు.”

“మాయమ్మగారు చంద్రావతీదేవి సంగీత సరస్వతి. మా యన్నగోవిందవర్మ యచ్చముగ తల్లిగారి సంగీతమును పుణికి పుచ్చుకొని జన్మించినాడు. ఆయన వీణ వాయింపుచో నెంత సంగీత విద్వంసుడైనను శిరమువంచి సమస్కరించవలసినదే. ఆయన చిత్ర లేఖనము నందు సైతము సిద్ధహస్తుడు.”

“ఆయన శ్రీ జనోచితమైన విద్యల సంతయభిమానించు పెండు లకో ! యువరాజు గద ! ఇట్టి విద్యల నభ్యసించుచు కూర్చుండుటకు తీరికయుండునా ?”

“నాయనగారు యద్ధవిద్యల నభ్యసించుచుండురు. అన్నగారికి ఖిత్తికకళల యందున్నంత ప్రీతి యద్ధ విద్యలందులేదు. ఆయనకు ధర్మ

ప్రవణత మా నాయనగారి నుండియు, సంగీత సాహిత్యములు అమ్మగారి నుండియు చారిత్రాత్మకముగ సంక్రమించినవి.”

“చాల విచిత్రమైన విషయము ! మరియు యువరాజులు యుద్ధ రంగమునకేగరా ?”

“ఎందుకేగరు ? మహారాజుగారి తృప్తికై యేగెదరు ”

“మీరు పూర్తిగా మీ యన్నగారినుండి భిన్నమైన మనస్తత్వము గలవారు. మీరు యుద్ధప్రక్రియలయందు నిష్ణాతులు.”

“నాకు లలితకళలనిన నభిమానమేగాని, వాని నభ్యసించు నభిలాషలేదు.”

“నాకు మీ యన్నగారిని దర్శించవలెనని యున్నది.”

“నీవు యువతియైనఁ గాకపోయితివి !”

“పోనిండు, ఆడవేషమున పోవచ్చును గద !”

“అది వేషమేయగును గద. నిజము బయటపడుచో ప్రాణము లనై నాన వదలుకొనవలసినదే !”

“అట్టి యవసరములు కల్గుచో నా విద్యలన్నియుఁ బ్రకాశించును !”

“అది యంత సమంజసమైన విషయము కాదుగద !”

“ఘోరక యట్లంటిని. నేను తొలుత వాస్తవముగ నాడప్పిల్లనే”

సునీతివర్మ కన్నులించుకుపోయింది — “నిజమా ! నీ వాడ పిల్లవా ! నేను మొదటి నుండియు ననుకొనుచునేయున్నాను.” అనుచు నాశ్చర్యముగ్గుడయ్యెను.

“కాని యిప్పుడు నేనట్లుకాదు !”

“మరల నదేమి ?”

“అది యంతే ?”

“పెండ్లి పేరంటములు చేసుకొనవా ?”

“నాకు యుక్తమని తోచి నా మనస్సునకు నచ్చిన వరుడు లభించుచో తప్పక వివాహమాడుదును.”

“లేనిచో !”

“ఇట్లేయుండి పోయెదను.”

“నాకిట్టి యదృష్టమున కర్హతకలదా ?”

చారులోచనుడతని పరిధీనపదనము నాలోకించి పులకించి — “అంతకు మించి యేయవలెకేని పట్టడగిన యదృష్టమేముండగలదు ?” అనెను.

సునీతివర్మ పరమానందభరితగర్వద కంఠుడై — “అయినచో నీవు యువతివి కమ్ము.” అనెను.

అది యంత సులువైన విషయము కాదు. ఒకవేళ కష్టపడి సన్నిహితు చేసిన యోగి పుంగవు నర్థించి యథాస్థితిని పొందుదునే యను కొనుదు. అప్పుడీ సామాన్య యువతిని వివాహమాడుటకు మహారాజు లంగీకరింతురా ? నన్ను ద్వాహమాడు నతఁడు నా యభిరషితము నను నరించి సడచుకొనవలసి యుండును."

నీ కిష్టమయిన విషయములు నా కవిష్టము లెట్లగును ? నీ యభిర షితము ననుసరించియే ప్రవర్తించును."

"నంతోషము. మహారాజునేమి చేసెదరు ? చంద్రావతీదేవి గారంగీకరింతురని నమ్మకమున్నదా ?"

"అవి యన్నియు నేను చూచుకొందును. ప్రథమముగ నీవు యువతిని కావలె గద ! నీ మూలమున విష్ణుకుండిన వంశమున జయంత కంతు బుదయించగలరు !"

"మీరితః పూర్వము నన్నెచ్చటనైన జూచినారా ?"

"అట్లనుటలో నీ యభిప్రాయము ?"

"అర్జ్యమునందు మనకు పరిచయ మేర్పడని నాటిమాట !"

సువీతివర్మ చాచులోచనుని కన్నులలోనికి విశితముగ దృష్టి పోరించి — "చూచినవిపించినది. నాయనగారి నరమేధయజ్ఞమున విశ్రయముగ విట్టి కనులనే చూచితివి. కాని, యవి పల్లవరాజు దుహిత,

త్రిలోచన వల్లవి కన్నులు. ఆమెకును నీకును పోలికలు చాల కలిసినవి. ఆడరూపమున నీవచ్చుముగ నామెయే యగుదు” వనెను.

“బాగున్నది ఆ త్రిలోచనయే నీవన్నార గాదు !” పాపము మీకు త్రిలోచనపై మిక్కిలి మక్కువవలె నున్నది.”

“అమెనొకసారి చూచిన వారిక నామెను మఱచిపోలేరు. ఆమె కన్నులలో నేదో యాకర్షణ పట్టిలాగు చుండును.”

“మనస్సునందు త్రిలోచన వల్లవిని భావించుచు నామె నుదుర్లభ యగుటచే నా యందు ప్రేమను నిల్పుచున్నారా !”

“నీవెట్లయిన భావించుము. నీవు నాకు కావలెను.

“మేమీ నగరమునకు వచ్చి మూడు నెలలైనది. మేమెచ్చటికిని పోరాదు. మా విద్యకు ప్రకాశము లేదు. కాంచీపురమున విచ్చలవిడిగ స్వచ్ఛందముగ విహరించు మాకీ విర్బంధమేమి ?”

“మీకుఁ గావలసిన వనతులన్నియుఁ గల్పించెదము. కోటలో మీ విద్యా ప్రదర్శనమునకు వలయు నేర్పాట్లు చేయించెదము మా వదిన సుదర్శనాదేవిగారు సాలంకాయనుల యాడపడుచు ఆమె కీ విద్యలయంద పరిమితానురాగము కలదు. నీ పీఠత్వము రాజధాని యందంతటను మాఝ్రోగునట్లు చేయించెదము. మహారాజు నిన్నభినందించును. కాని నీవు నా కోర్కెను దీర్చవలయును.”

“తొలుత మీ వాగ్దానమును పూర్తి గావింపుడు. నా చేతిలోని విష యమునకు సందేహమెందులకు ?”

“అటులే కానిమ్ము, నీ వాడిన మాటను తప్పరాదు సుమా !”

“అదుగో సుఖీలుడు రానే వచ్చినాడు !”

“మంచిదిక మిరిరువురు మాటాడుకొనుచుండుదు. నేను కోట లోనికి పోవలసియున్నది.”

సునీతివర్మ అచ్చట నుండి వెడలిపోయెను.

త్రిలోచన నందిన నుద్దేశించి— నందికా ! ఇన్ని దినములుంటి పేమి ? మనలను గూర్చి మహారాజు యభిప్రాయ మెట్లున్నది ?” అని ప్రశ్నించెను.

“రాకుమారీ : నర్వము ఫలోన్ముఖముగ నున్నది. మొదట నన్ను కావలి వారధి విరిచిరి. నేను మీ నామమును పేర్కొనగా వారు నన్ను పిదచిప్పిరి. చంద్రావతిదేవి గారు వన్నెంతో సాదరముగ సంభావించినారు. యువరాజు సుదర్శనాదేవిగా రచ్చటనే యున్నారు. ఆమె సూక్ష్మగాహణి. చారిరుపు రక్కాపెల్లెండ్ర వలె నున్నారు ! అత్తా కోడండ్రనిపించదు : మీ పేరు వినినంతనే మహారాజు మురిసిపోయినారు. మీ లేఖను చదువుకొని వెంటనే మీ కాండ్రముని కాహ్వానముఁ దెలియఁజేసినారు, యజ్ఞవీఠ నాయకు మిమ్ముంఁ జూచినారట. ఏమేమో దెప్పినారు. అమెకు మీ యెడల నద్వానమున్నది. మాటల మధ్య సునీతి

వర్మగారికి మీపై ననురాగమున్నట్లు చూటాడినారు. పూర్వవర్మ మహా
రాజునకుఁ గూడ మీ యెడల మిక్కిలి యభిమానముఁట ! అచ్చటి నరి
స్థితులన్నియు విష్ణుకుండిన వంశము పల్లవరాజు దుహితను తమదానినిగ
చేసికొనుట కభిలషించు చున్నట్లున్నది.”

“దాగు దాగు ! మన మార్గము సుగమమగు చున్నది. ఇంక
చూడుము. త్రిలోచన పల్లవి ప్రతిజ్ఞ నెరవేరినట్లే యనుకొనుము. అట్టిది
మనమిచ్చటకు బయలుదేరిన నాడే సిద్ధించినది !

“సునీతి ! చాల దినములైనది. ఈ మధ్య బొత్తుగ నా యొద్దకు వచ్చుటయే మావివేసితివి !

“ఏమియులేదు. రావలయు ననుకొనుచునే యున్నాను. ఆలస్యము జరుగుచు వచ్చుచున్నది. విష్ణుకుండిన నగరమునకు వెళ్ళవలసి వచ్చినది”

“ఎన్ని నగరముల కేగినను, ఏమిచేసినను నా యొద్దకు వచ్చుటకు జాగుచేసెడి వాడవుకావు. ఎదో బలీయమైన కారణముండి యుండవలెను. నాకు తెప్పదగినదైనచో వివరమును.”

అన్నగారట్లనిన నేనేమనగలను ? నాకు మీతో చెప్పరాని కారణము లుండునా ?”

“అయినచో చెప్పుము. నీవు రాజధాని యందే యుంటివా ? మీ వదినగారు కూడ చాల తడవులుగ నిన్ను గూర్చి యడిగినారు. ఆమెకు నీపై నీవు పసిమరదివని వాత్సల్యము !

“అదృష్టవంతుడను వదినగారు నన్ను చిన్న తమ్మునివలె మన్నింతురు. కొన్ని నెలల క్రిందటి విషయము. నేనప్పుడు వేటకు బోయితిని. అరణ్యములో నా కిరువురు యువవీరులతో పరదయ మేర్పడినది. వారిరువురు గొప్ప బిడ్డ విద్యావేత్తలు. వారి యంత్రకని పేరు

చారులోచనుడు. అతఁడుద్దండుడు. నేను దినమంతయు శ్రమపడి వెంటాడుచున్న వరాహము నాతఁడు కత్తివేటున గూర్చినాడు. అతడు చాలసాహసి. రెండవయాతఁడు సైతమతనికిఁదీసి పోవువాఁడు. నారిరువురును కాంచీపురము నుండి వచ్చుచుండిరట. మన రాజానికి వచ్చుచు మార్గమున నన్ను గలసికొనుట తటస్థించినది. వారలు నా యాశ్రయము నర్థించిరి. నేను వారిని నా వెంటఁ దీసికొని వచ్చితిని. నేనును వారును గలసి ఖద్గ విద్యయందు క్రొత్త మెలకువలు, ఒడుపులు నభ్యసించుచున్నాము. వారినట్లు కొనితెచ్చి నా యొద్ద నిలుపుటలోని ప్రయోజనమేమున్నది? వారి విద్యా పాటవము పదిమందికిఁ దెలిసినప్పుడు కద, విద్య నేర్పినందుకు సాఫల్యము? తమ విద్యా ప్రదర్శనము నేర్పాటు చేయుచుఁదని యర్థించుచున్నారు. నే విన్ని నెలలుగ నుపేక్షసేయుచు వచ్చుచున్నాను. ఎప్పటికప్పుడే మీకి విషయమును తెలియఁజేయుదమని.....

“దీవికింత యాలోచన కావలెనా? నా దగ్గట నీ కభిమాన మెందులకు? అవశ్యమట్లే చేయుదము. ప్రథమముగ మన కోటలోనే వినోదముగ వారి ప్రదర్శనము నేర్పాటు చేయింప వచ్చును.”

“ధన్యుఁడను. ఇన్నినాళ్ళను అన్నగారేమందురో యవి మన సుతో గుడుసుళ్ళు పడుచున్నాను. నేటికి నా మనస్సున కూటది కల్గినది.”

“అదేమి సునీతీ : ఇంత చిన్న విషయమున కింతటి శ్రాము ఖ్యము విచ్చి మనస్సునందు బాధఁజెందులెందులకు? నీ పితకుఁ బూర్వమే చెప్పియుండిన వారిరువురి నీ సరికి మన పైన్యమున నగ్ర స్థానమున విల్పి యుండెడి వారము”.

“నేనెదో బాధ్యతా రహితముగ జీవితమును క్రీడగ గడుపుటయే కాని యిట్టి ప్రముఖమైన వ్యవహారముల మున్నెన్నడు పట్టించుకొన లేదు కద ! అందువలననేనై స్వతంత్రించి యిట్టి పనులు చేయవచ్చునో రాదో యను శంకః నాయనగారే ముందురో యను భయము. అన్నియుఁ జేరి నా మనస్సునకుఁ దెలిపి లేకుండఁ జేసినవి.”

“సునీతీ ! ఎంత పొరబడితివి ! నీవేమి తప్పుచేసినావని ! ఇందు నాయనగారనుట కేమున్నది ? మీదు మిక్కిలి నీ వింతటివా డవైతివని సంతోషించెడినారు.

“అన్నా ! నా కిప్పుడు చాల దైర్యముగ నున్నది. ప్రదర్శనము నెప్పుడేర్పాటు గావంతము ?”

“ఈవేళ జ్యేష్ఠ శుద్ధ పాడ్యమి పూర్ణిమనాఁడు సుదర్శన జన్మ దినము. ఆనాడై నచో సముచితముగ నుండునని నా యభిప్రాయము”

“అవునదియే సముచితమైన సమయము”

సునీతివర్య అన్నగారి పెరిపు తీసికొని వెడలిపోయెను.

చారులోచనుని కిష్టమైన పనులు చేసిన నాతఁడు సంతసించును. తరువాత నాతఁడిక తన మాట విలబెట్టుకొనవలెగద ! అప్పుడిక తన్ను మించిన యదృష్టవంతుఁడుండడు. ఆమె యభౌమమయిన గాన మాధు రికి తాను తనిసిపోవును. చొంద్రీ సుకుమార, స్నిగ్ధమైన యాయమ వప్పుకాంతులలో తాను స్నానమాడును తానిక చారులోచనా దివ్య దీర్ఘాపాంగ వీక్షణములలో కరగిపోవును. ఆతఁడేమనునో చూడవలసి

యున్నది. సునీతివర్మ చారులోచనా మధురమధుర ప్రణయలీలా విలాసముల నూహించుకొనుచు నొక విధమైన తృప్తిజెందుచుండెను.

అథవిద్యా ప్రదర్శనము నేర్పాటు గావించినందులకు చారులోచనఁ దెంతగనో యానందించెను. “ఎటులైనను సునీతివర్మ యాదీన మాటను నిలబెట్టుకొనినా” రనెను.

“అయినదో నేమైనట్లు? నీవాగ్దానమును పాలించవలెగదా!”

“వాగ్దాన పాలనము నా జీవితమునకు ప్రధాన లక్షణము; తప్పక పాలింతును. అంతకుమించి నాకుఁగావలసిన దేమున్నది?”

“ధన్యుఁడను. ఇక ప్రదర్శనమునకు వదలూఁడు దినములే వ్యవధి యున్నది. చాలుననుకొందును.”

“ఈ క్షణమున ప్రదర్శనము జరుగవలసి యున్నను మేము సంసిద్ధులమే. మాతావిద్య యంతగ సిద్ధించినది. నా జీవితము కత్తిమీఁది సాము వంటిది అందుచే నేనా విద్యా విషయమున సర్వదా జాగరూకుఁడనై యుందును. అథవిద్య నాకధ్యాయన ప్రాయము. మీకెట్టి యాశాభంగమును కలుగనీయను. మీదు మిక్కిలి మీ వారెల్లఁ బ్రకంశించు రీతిగఁ బ్రవర్తింతును.”

“నీ వంతటివాఁడ వగుదువు. నీకత్తి సామర్థ్యములపై నా కమేయమైన విశ్వాసమున్నది. మాయన్న గోవింద వర్మగారు కాత్ర విషయమున జ్ఞులుగఁ దెలిసినవారు. నీవాయనను నీ విద్యా ప్రాగల్భ్యముచే మెచ్చించ వలయును. ఆయన ప్రకంశల నందుకొన గల్గుచో మన తొత్త విధి నేతిలో బడివచ్చె!”

“మీరే చూడగలరు కద ! మీకుఁ దెలియని దేమున్నది ? యవ రాజు మనస్సు నరికట్టి మరీ మాటాడెదను !”

“నీవంతటివాడవే ! నాకుఁదెలియును. కాని ముందు జాగ్రత్తకై యట్లనినాను. మాయమ్మ చంద్రావతీదేవిగారు, నాయనగారు, మా పిన తల్లులు సుభద్రా మలయవతీదేవులు, అన్నగార్లు ఇంద్రవర్మ దేవవర్మలు వదినగర్లు సుగంధి మోహినీ దేవులు, ఒకరనియేమి రాజకుటుంబ మంతయు నానాఁడు సమావేశమగును. యవరాజ్ఞ జన్మదినము మహావైభవముగ జరుగును. సుదర్శనా దేవిగారనిన నందఱకుఁ దలలోని నల్కయనుకొనుము. ఆమె పౌశీల్యము, మతి విభవము నందఱ మనస్సుల నాకర్షించుకొన్నవి. ఆమెకృతముగ నేమిజరిగినను అందరు నొక్కచోఁ జేరుదురు.”

“సుదర్శనాదేవి దూరాలోచనా పరురాలువలె నున్నారు. చాలా ప్రాజ్ఞురాలై యుండవలయును ! తాను యవరాజ్ఞయై యందఱి మానసముల సలరింపఁజేయుచున్నదనిన నామె దూరదర్శితయు సూక్ష్మవిషయ ఫరిశీలనా వివేచనయు సాటిలేని వనవలసి యున్నది !”

“విజయ ! ఆమె చాల చిత్రమైన వ్యక్తి, వ్యక్తులను చూచుచునే వారి మనస్సు లోతులందలి యాహులను చదివివేయఁ గలదు !”

“ఆమె బుద్ధినైశిత్య మమోఘ మనవలెను. తాను భవిష్యన్మహారాజ్ఞ యగును. ఆ విషయము దృష్టియందుంచుకొని నేటినుండియే పరివారము నంతను చమత్కారముగ నా కట్టు కొనుచున్నది ”

“అట్టిదేమియు లేదు. ఆమె సహజముగ సౌమ్యురాలు. నీ వన్నిటికిని వివరీత వ్యాఖ్యానములు చేయుదువు.”

“పోనిండు. కుటుంబము నందలి పరిస్థితుల ననుసరించి మాటాడితివి. కానిమ్ముటలనే యనుకొందము. నీ తెలివి వదినగారి తెలివిని మించినది!”

“రాకుమారా : భవిష్యత్మహా రాజ్ఞియగు సుదర్శనాదేవిగారికిని నాబోటి సామాన్య యువకునికిని సామ్యముఁ జెప్పరాదు.”

“నీవు నిజముగ నశ్లేయగుచో తప్పే యగును. కాని విష్ణు కుండిన రాజవృత్తుఁడు సునీతి వర్మకు కులసారిక కాఁబోవు యువకితో పోల్చుటలో తప్పు లేదుకద!”

చారులోచనుఁడు కిరికిరి నవ్వి — “అయిన విఠక మీ వట్టుదలను వీడరన్నమాట : ఒకవేళ తిరిగి నేను యువకిగ మారినను మీతో వివాహము సానుకూలమగునా!” యనెను.

“సందేహము వలదు. తప్పక మన వివాహము జరిగి తీరును.”

“సంతోషము : వ్యవధి చాల యున్నదికద! ముందీ విద్యా ప్రదర్శనము జరుగవిండు. రాజ పరివారము నందు మా పేరు ప్రతిష్ఠలు పెరుగవలెను. అందఱకు మాపై వదలిప్రాయ మేర్పడవలెను.”

“అటులే, నీ కొఱ కెంతకాలమైన వేచియుండగలను. వేచియుండుటలోగూడ నొక యానందము తృప్తియు నున్నవి.”

“యధార్థము వాకొంటిరి. నిరీక్షణలో మన్న యానందము అను భవములో నేమున్నది :

“మన యిరువురి మనస్సు లొకటియగుచో విక లేనిదేమున్నది.”

“నేను చాల యదృష్టవంతురాల నగుదును. మీ వంటి నిర్మలాం తఃకరణముగల వ్యక్తి భర్తగ లభించుటకన్న నేకన్యకకై న నభిలషించఁ దగినది పేరేమి యుండును :”

సునీతివర్మ చారులోచనుని మాటలకు పొంగిపోయి — ‘హుచి తివా : నీ వెంత మగవాడ వై నను, అది కృతక మగుటచే నిసర్గమైన ప్రీతిక్షణమే నీయందు దీపించును.’ అనెను.

‘స్వభావో దురతిక్రమః !’ నాకుఁదగిన భర్త లభించి నప్పుడు నేనేల మగవాడుగ నుండవలె ! అంగనా సహజమగు కోర్కెలు నా నుండి వైదొలఁగినవా ?’

‘శృతార్థుఁడను ! నేనిక పోయివచ్చెదను.’

‘అటులనే’.

‘సునీతివర్మ వెడలిపోయెను. త్రిలోచన యొంటిగ నుండెను.

‘సుఖీలుఁడెచ్చటి కేగెనో ! ఇంకనురాలేదు. సునీతివర్మ ప్రేమ మయ హృదయ సౌకుమార్యమునకు పల్లవి లోలోన మురిసి పోవు చుండెను. ఏమి రాకుమారుఁడు : పరమ సుగుణ మూర్తి ! ఆయనకు

తాను రాజకుమారుడనను గర్వ మావంతయు లేదు. కేవలము స్నేహమును బురస్కరించుకొని తమ్మిరువుర నెంతగ గౌరవించుచున్నాడు : తమకొలు తెన్ని ప్రయత్నములు చేయుచున్నాడు ! ఆయన మనస్సు మాగ్యమును వీడలేదు. కావితో తనపై నట్టి వివరీకపు కామన యేమి ! తా నగుటచే సరిపోయినది ! వేటొక్కడైన తనకోర్కె యేమయ్యెడిది !

‘వాస్తవమునకు మోహమెంత చెడ్డది ! తనపైఁగల గ్రుడ్డివ్యామోహముచే సునీతివర్మ తనగీచిన గీటు దాటకుండ నడచుకొనుచున్నాడు. రాచనగరులో తనకట్లు సాగదు, అచ్చట మొగలిముల్లుల వొని దృక్ప్త సారములతో నఖిభావర్యంతము నితనిగీతముగఁ దరికిలింతురు వారి పరీక్షలకు పట్టువడరాదు. ఖడ్గవిద్యను వెలయించి వారల రంజిల్లఁజేయుటొకయెత్తు. వారలకుఁ దాను యువతియను వనుమాన లేశముకూడ కలుటకు తావియకుండ మనలుకొనుటొకయెత్తు !’

‘సుదర్శన యసామాన్య రాలివలె నున్నది ! నందిక పైత మటులేయున్నది. ఆమెనొక కంట తవిపెట్టుచు నంచరించవలెను. సునీతివర్మ సోదరుఁలెట్టివారో ! వారిభార్యలు తల్లులు నందఱు తన కవరిచితులే. తనకు మహారాజ్ఞి నుండి యాహ్వానము వెళ్ళినది. కాంచీ పురమునుండి యావార్త తనకు చారులు మోసికొనివత్తురు తన యన్న గారాశ్చర్యముఁ జెందును. తన చెల్లెలి కార్యకౌశలమునకు మిక్కిలి సంతసించును, తన వంచన నాటకము నందు ప్రథమాంక మారంభ మగుచున్నది. ఆ పై భగవతి యిచ్చ !

‘త్రిలోచన కాలోచన వరంపరలతో దినములు దొర్లి పోవుచున్నవి సునీతివర్మ యనుదినము తన యొద్దకువచ్చి తాను తీసికొనవలసిన జాగ్ర

తలను గూర్చి హెచ్చరిక చేయుచుండును. కవచము లిట్లుండవలెను, ఈ ఖడ్గములు మిపుల బలిష్ఠము లైనవి ఈ శిరస్రాజమును నీకై ప్రత్యేకముగ చేయించితిని. ఇట్టివే విశేషములను తెలియఁ జేయుచుండును. తన యవసరముల నాయన శ్రద్ధగ గుర్తించును. ఆయన అనురాగ స్రవంతి వెల్లువయందు తాను స్నానమాడు చున్నది. దినదినమున కాయనపై తనకేదో మమకార మేర్పడు చున్నది. అదెట్లు పరిణమించునో : కర్తవ్య నిష్ఠులైన తావిట్లు మెత్తని చిత్త వృత్తిని పోషించుకొనరాదు : మనస్సు నదువులో నుంచుకొనుటకై ధ్యానమగునిరాలగును. నందికతో ఖడ్గ విద్యా రహస్యములఁ గూర్చి చర్చించుచుండును.

ఆ దినము రేపను రోజు వచ్చినది. నాడు శ్రేష్ఠ శుద్ధ చతుర్దశి. వెన్నెలను కృష్ణవేణి తరంగములపై నాట్యమాడుచు క్రొత్తగ సానబట్టిన కత్తివాదలను పరిహసించు నట్లున్నవి :

చూచుచుండగ నింతలో నాకనమంతయు మేఘావృత మయినది సుఖములు, మెఱుపులు విజృంభించినవి. షణ్ములో సాంద్రమైన వెన్నెలలు మరుషణమున నంధకారమున విద్యుద్విలసనములు : ఈ విద్యుత్ప్రభలు షణికములయ్యు వెలిగిపోవును. అతి పవిత్రమైనవి : లోకమంతటికి చక్షుః ప్రీతికరములుగ నుండును. నృప్తిలో కొన్నిటి యునికి యుక్లేయుండును. అవి స్వార్థరహితములు. పరుల సుఖమునకై తమ్ముతాము. వ్యయమొనర్చుకొనును. మానవులు మాత్రమే స్వార్థమునకై యితరుల వినాశమొనర్చుటకు నైతము వెనుదీయరు. తాను - నిర్వహించబోవు కార్యమట్టిదియే కద :

తన పితామహుని యాత్మశాంతి లక్ష్యముగ దొక రాజవంశమునే నిర్మూలించ దలచుటనిన నట్టిదే కద : ఛీ : ఈ మనుష్య జన్మ మెంత స్వార్థాశ్రయ మైనది : తానెట్లును తన జీవితమును నరమేధమున రంకి తము చేసికొన్నది. మాధవవర్మ మహారాజునర్చిన నరమేధమేమి నరమేధము ! ఈ నరమేధమున బలిపశువు లసంఖ్యాకములుగ నుండురు. మహాభారత సంగ్రామమున నశ్వత్థామ యొనర్చిన నరమేధము వంటిది తాను చేయవలెను. గర్భస్థ శిశువుల రూపు మాపవలయును. సునీతివర్ష యనిన దేమి ? తన్ను పెండ్లాడిన విష్ణుకుండిన వంశమున కంతు జయంతులు వ్రభవింతు రనినాడు. పాప మాతని కేమి తెలియును : తాను వట్టి కలాటువని : ఊనరక్షేత్ర తుల్య యని :

ఆ సునీతివర్మను తలచుకొనిన జాలి యొదవుచున్నది. నందిక తన స్నేహమునకై యిల్లువాకిలి వీడి తనవెంట వచ్చినది : తాను తనకై యామెను స్వజనదురురాలినిగావించినది. నందిక తనను ప్రాణాధికముగ ప్రేమించును తానువినా లోకములేనిది ! ఆమెనెటులై న కాంచీపురమునకు బంపిన బాగుండును. తనయన్నగారు కుమారవిష్ణువు తన్నింతకాలమెన్నఁడును వదలియుండిన వాఁడుకాఁడు. తనయెడబాటాతనికి దుస్సహముగ నుండియుండును తన కాతని జూడవలయునను కోర్కె న్రబలముగ నున్నది. మరుసటి దినము గడచినచో వ్రభమగండము తప్పినట్లే :

త్రిలోచన వల్లవి యాలోచనల కవది లేకుండెను. యువరాజు గోవిందవర్మ స్వభావమెట్టిదో : తనవదకమున నాత విముద్దుకొన్నచో కార్యము కొంత సానుకూలము గావచ్చును.

సుదర్శన సాలంకాయనుల యాడపడుచు. ఆమెనుకూడ చేర
దీయవలెను. వాఱందరును మరువాడు తాను చూడబోవు చున్నది. జ్యేష్ఠ
మాసపు టర్తరాత్రివైన చల్లగాలులు వెన్నెలలు, నదీ నీరములు, పైకత
స్థలులు నర్వము మనోహరములుగ నుండెను. ప్రకృతి సౌందర్యము
నెంత యనుభవించినను తనివితీరుట లేదు. తెల్లవారిన పరీక్షదినము !

నందికకు త్రిలోచనవల్లవి యెచ్చటికేగినట్లో తెలియుట లేదు.
ఆమె యుద్యానవనమునఁ జూచినది. వల్లవి జాడలేదు. ఆనవసర మని
పించినను సునీతివర్మ మందిరారామ భూమి యందంతటను వెదకినది.
ఫలితము శూన్యము. నందికను భయమొదలినది. తన్నంత మొద్దు
విద్దుర యేల యావేళించవలె ! తన రాకుమారి కెట్టి యాపదయు సంభ
వించ లేదు కద ! శత్రుకూటమున నడుగుమోపి సింహపు సటలతో
నాడుకొను సాహసురాలైన యామె కాపదరాకూడదు కద ! ఆమె మరి
యెచ్చటి కేగి నట్లు ? కృష్ణాతరంగిణి కేమైన వెళ్ళియుండు నేమో !

ఆంధ్రములకు వచ్చినదాది యామె కృష్ణా కైవలినీ ప్రియురాలై
పోయినది. కాంచీపురమునందు పైకమామె వెన్నెలరేల నుద్యానముల
క్రీడానరస్సుల చెంగట నిద్రానాథముగ కాలము గడపెడిది. నందిక
నదీతీరమునకుఁ బోయి చూడెను. ఆమెకు సంతోషము రూపుగొన్నట్లు
జ్యోత్స్నాపులకిత నిబిడ విశీధి నచ్చరవోలె త్రిలోచన నదీతీరముల
పాదములుంచి దీర్ఘలోచనా తత్పరమతియై కనిపించెను.

నందిక చర చరపోయి వెనుకనుండి త్రిలోచన కన్నులను
మూసెను త్రిలోచన యుక్కిపడి తేరుకుని — “నందికా ! నీ వింకను
నిద్రపోలేదా ?” అనెను.

“మీరు కన్పించక పోవుటచే నేను కళవళ పడుచున్నాను. మాయ నిద్దుర నన్నెట్లా వేళించినదో : కను తెలుచునంతకు మీరు కన్పించలేదు. తోటయలదంతటను వెదకి వచ్చితిని.”

“మంచిపని చేసితివి. సునీతివర్మగారి మందిరో ద్యానమున సైతము వెదకితివా !”

“మీరు చక్కగ సూహ చేసినారు. నేను విజముగ నాయన యుద్యానమున కేగితిని !”

“ఎంత పిచ్చిపని చేసితివి ! నీవు త్రిలోచన వర్ధము చేసికొననే లేదు. పోవిమ్ము. నేనేమీ పోయెదనని యెంచి యీ యన్వేషణము. నారంభించితిని ? విన్నిచ్చుట విడచి కాంచీపురమున కరిగితి నను కొంటివా ?”

“అదీకాదు. మనము శత్రుస్థావరమునందున్నాము కద !”

త్రిలోచన వక వక నగి— “బాగున్నదే నీ భయము : వల్లవ రాజు తనయ శత్రువులకు భయపడునా ? వ్యష్ణమేమైనా గాంచితివా ? అదిగాక విస్ఫుడిచట మనకు శత్రువులెవరు : సునీతివర్మగారిని శత్రు వనుకొన వచ్చునా ? మనయంతఃకరణములే మనకు శత్రువు” అనెను.

“దాకుమారీ : మీరేదో మాటాడెదరు. తాతగారు మీకు దుఃఖ కరమైన కార్యమును కల్పించినారు.”

“అయన కల్పించుటేమి ? నీ పిచ్చిగాని నర్వము భగవన్నిర్ణయము ననుసరించి సాగుచుండును. మనమూరక హేతువులు కల్పించుకొందుము. మన మెవ్వరము : ఏదో యదృశ్యమైన యొక తేజస్సుచే ప్రభావితులమై మనమేదో చేసినట్లునుకొనుచుండుము.”

“మీరు వేదాంతము మాటాడుచున్నారు.”

“నీ కర్థము కాదులే, పోనిమ్ము. రేపు నాతో ఖడ్గ యుద్ధమొనర్తువా ?”

“మీతో చేయి గల్పనంతటి విద్యాప్రాగల్భ్యము నాయందున్నదా?”

“అది నేను చూచుకొందును నీ పూరక నా ప్రహరముల నొడ్డుకొను చుండిన చాలును.”

“చిత్తము. రాకుమారులలో నెవరైన సిద్ధపడెదరేమో !”

“అంతటి దీరులిచ్చట లేరు లెమ్ము.”

“సునీతివర్మగారున్నారు కద !”

“అయన తలవడరు. మనము సామాన్యులము. మనలనెదుర్కొనుట వారి రాచరీతికి భంగము !”

“మీరు సామాన్యులా ? అయిన నదివారికెట్లు తెలియును : పొద్దుపోయినది. మనమిక మన సౌధమున కేగుదుము.”

“అటులనే పద పోవుదము.”

ఇరువురును లేచి యారామమార్గ సోపానములఁగడచి తమ మందిరమున కేగిరి.

యువరాజు గోవిందవర్మ సౌధము నానుకొని యొక విశాలమైన యారామమున్నది అచ్చట ఖడ్గ విద్యాప్రదర్శనమున కనువుగ రంగస్థల నిర్మాణము జరిగినది రంగస్థలమున కెదురుగ మహారాజు, గోవిందవర్మ, ఇంద్రవర్మ దేవవర్మలు, దక్షిణ పార్శ్వమున మహారాజ్ఞి చంద్రావతీదేవి, మలయవతీ సుభద్రాదేవులు, సుదర్శనా ముగంధి మోహినులు, వామపార్శ్వమున రాజబంధువులు సరివార నువవిష్టులైరి.

చారులోచనుఁడును, సుశీలుఁడును కవచ శిరస్త్రాణముల ధరించి యుద్ధమున కనువైన దుస్తులతో రంగస్థలమునఁ బ్రవేశించి సభాసమస్కార మొనర్చిరి. తదుపరి ప్నేహ సూచకమైన ఖడ్గప్రహరములఁ గావించిరి. అటుపై ప్రదర్శనారంభమయినది. చారులోచనుఁడు తన ఖడ్గమును చిత్ర చిత్ర గతుల యుపిండుచు నహితుండి కుఁడు కోడైతాడు నాడించు నట్లాడించుచుండెను. అతఁడొటనుండి ఖడ్గమును దూయుటచ్యముగ వర్మకము నుండి నాగుబాము బునకొట్టుచు పైకి లేచుచున్నట్లుండెను. అతఁడు నలురకములైన కరవాంములఁ గొనివచ్చెను వలుచగ నుండి గారిలో నాట్యముఁ జేయుచున్నట్లుండెడివి. వట్టకత్తులు, చంద్రహాసములు, చురికలు మొదలైన వాని నన్నిటి నువయోగించి వానివానిఁ బ్రయోగించుట యందాశ్చర్యకరముగానిది ప్రాచుర్యమును వెల్లార్చెను. చారులోచనుఁడు ప్రహర మొన

ర్పుట, సుశీలుఁడు పట్టుకొనుటలుగ ప్రదర్శనము సాగెను. అంతలో చారులోచనుఁడొక విచిత్ర చంక్రమణ మొనర్చెను. అతఁడు తన ఖడ్గము నెట్లు పరిభ్రమింపజేసెనో తెలియుటలేదు. కాని యాపరివేశ తానే కనిపించలేదు, ఖడ్గమే కనిపించలేదు. ఏదో సుడిగాలి పరిధవీల్లి నట్లుండెను. ఆయదనున నెందఱాతని నెదుర్కొనిన తుత్తునియలు కావలసినదే ! రెండు చేతులందును ఖడ్గములఁబూని అతఁడు సుశీలుని చేతి యందలి ఖడ్గమును పది గజముల దూరమున కెగురగొట్టెను.

చారులోచనుఁడంతట రాజపరివారమునందు ఖడ్గ విద్యా నిపుణులైన యోధవరులతో మోహరించెను. వారందఱలో శివనాగుఁ డారితేరిన జోడు. సాధారణముగ రాజాస్థానమున కెవ్వరేని యోధులు విద్యా ప్రదర్శన నిమిత్తమెఱచిన ముందువారీ శివనాగుని పరీక్షకాగి నిర్ణయవలెను.

శివనాగుఁడంతఃపుర రక్షకుఁడు. సుదర్శనాదేవి యంతిపురము నందలి పరిచారకులందఱపై నధికారి. ఖడ్గవిద్యా చతురుఁడు. అతఁడు వైతము చారులోచనుని ఖడ్గాఘాతములను నిలువరించుకొనజాల కుండెను. అతఁడుపయోగించు నాయుధములు ప్రయోగించు పద్ధతులన్నియు నూత్ననూత్నములుగ తోచుచుండెను. అతని యొడుపుల నెదుర్కొనఁ జాలిన ప్రతి యొడుపులు శివనాగుని యొద్ద కానరాకుండెను. చారులోచనుఁడు ఖఠీమీడి త్రాచుసామువలె మెలికలు తిరుగుచు శివనాగునకు కాలునిలువ ద్రొక్కుకొనుటకు వీలులేకుండఁజెసెను. శివనాగుఁడు దిగ్భ్రాంతుఁడై యా విద్యయందనభిజ్ఞుని వలె నిలచిపోయెను. నిలచి పోయిన యాతని చుట్టును చారులోచనుఁడు సహస్రాధికములైన ఖడ్గములు వలయములై క్రమిమిటల వేయించుల సుదర్శనాయుధమును

దలపించుచు పరివేషమును సృజించెను. చూపరులెల్లరకు శివనాగుఁడు తెగిపోయె ననిపించెను. చారులోచనుఁడు శివనాగుని కోలగగ్గెరగ రంగ స్థలముపైఁ బడవైచెను. అతఁడు లఙ్ఘితుఁడై లేచి నిలబడెను. మిగిలిన వారి సంగతి లెక్కలోవికే రాలేదు.

చారులోచనుని బద్ధవిద్యా చాతుర్యమెల్లరకు నాశ్చర్య హేతు వయ్యెను.

మాధవవర్మ మహారాజా యువపీరుని యద్భుత ప్రక్రియలకు వెలుగంది అట్టి పీరులున్న రాజ్యమునకు లేవిదేమున్నదను కొనెను. తన కును కుమారులున్నారు. వలుగురు నాలుగు రకములు. ఈ మహాపీరుని కత్తి యుద్ధము నందలి కొన్ని మెలకువలు తెలిసినను గోవిందవర్మ యువరాజు పదవిని సక్రమముగ నిర్వహింపగలఁడని దైర్యముఁదెడిది. శాస్త్రవిషయమున సమర్థుఁడే. అయిన నేమి ప్రయోజనము : ప్రయోగ దక్షతలేమి యేమియు రానట్లే యుండును యువరాజును గూర్చి మొదటి నుండియు తనకదియే మనశ్శల్యము. ఇంద్రవర్మ దేవవర్మలు వట్టి భోగ పరాయణులు. రాజ్యవిషయములకును వారికిని నెట్టి సంబంధములేదు. వారికి కాంతాకాంచనములు దక్కవేరేమియు సక్కరలేదు. ఇక సువీతి వర్మ యున్నాఁడు అతఁడు కొంత సమర్థుఁడే గాని నిలుకడలేనివాఁడు. ఈ పీరుల సాంగత్యముచే నొరపిడి పొందిన రాజులనునేమో. ఈ యువకులను తన నగరమున నిలుపుకొనవలెను.

చంద్రావతీదేవికి చారులోచనుని చూడగనే యాతని నెక్కడనో చూచి వట్లనిపించినది. సరమేధమునకు వచ్చిన వల్లవ రాజకుమారుఁడు కుమార విష్ణువునకు నీతనికేమైన దగ్గట సంబంధమున్నదా : కుటుంబాఁడు

పరమ సౌందర్యవంతుడు. ఇంత స్వల్ప వయస్సుననే యింత గడి తేరినాడు, విద్యాభ్యాస చీవర యెట్టివో : మా సునీతి నైతమిట్లు తయారగుచో నెంత బాగుండును : గోవిందుడెట్లును యుద్ధ విద్యా విముఖుడు. సునీతియైన నీ విద్యలందారితేరుచో వారిటవురు నూర్య చంద్రులై రాజ్యపాలనమును తీర్చిదిద్దగలరు.

పలయవతీ సుధద్రలు తమ కుమారుల తలచుకొని వారు చారులోచనులుగామి మిగుల వగచిరి, సుగంధి మోహినులు చారులోచనుని సౌందర్యమును యెడద లోతులలో ప్రళంపించిరి. సుదర్శన చారులోచనుని సుశీలుని చూచినప్పటినుండియు నితదృష్టిగ వారలఁ బరిశీలింపఁ దొడఁగెను. ఆమె వారి కదలికల, తనూ విన్యాసముల, అవయవ చాలనముల, నేత్ర నిమీలనోన్మీనముల, నిలచు వైలరుల, లంఘనముల ప్రత్యేకమైన శ్రద్ధతో గమనించుచుండెను. ఆమె కేదో భావము లీలగ తోచి చిటుహాసరేఖ యొకఁడామె యధరమునందగించినది.

యుద్ధ మొనర్చుచునే చారులోచనుడామె భావమును చదివితె చెను. ప్రదర్శనము జరుగుచున్నంతసేపును నీ ప్రహరము నిట్లాడ్డుకొనినచో బాగుండును, ఈ ప్రయోగము నిట్లు చేయవలయును. ఈ చంక్రమణ మీ వై పునుండి జరుగవలెను ఈ ప్రత్యేక ప్రక్రియకు ఛరిక సువయోగించవలయును, ఆ దెబ్బ నెదుర్కొనుటకు చంద్రహాసము రావలెను. అశ్వఖండనమునకు పట్టాకత్తియే పనికి వచ్చును అనుచు గోవిందవర్మ సునీతివర్మకు చెప్పుచునే యుండెను. అట్లు చెప్పుచున్నంతసేపు నొకా నొక తృప్తి ఒకానొక యహంకారము నాయన నేత్రములయందు వెల్లి విరియుచుండెను. తాను యువరాజునను గర్వమాయనకున్నదనుటకు పీలులేదు. రాని తనకు విద్యా ప్రావీణ్యమున్నదను గర్వరేఖ మాత్రము

కొట్టవచ్చినట్లాయన కన్నులందు స్పష్టముగ కానవగుచుండెను. ప్రదర్శనము జరుగుచునే యుండెను. ప్రేక్షకుల ముఖకవళికల ననుసరించి చారులోచనుఁడు వారెల్లర మనోభావముల నవగత మొనర్చుకొనుచునే యుండెను.

సువీతివర్మ రాజపరివారము సంతను కలయఁజూచును. వారెల్లరును తనచే గొవిరాజుడిన వీరులనెట్లభినందించు చున్నారో చూచి యానందించెను చారులోచనుఁడినాఁడు ఖడ్గ విద్యా ప్రదర్శనము నమోఘముగ వెలయించుచున్నాఁడు, తనకుఁదెలియని తనకీవరకెన్నడును చూపించని కొన్ని ప్రక్రియల నాతఁడు చేసి చూపించెను. సులోచనుని కింక నెన్ని మెలకువలు తెలియునో : అతఁడు మిక్కిలి గడుసువాఁడనుకొనును. చారులోచనుఁడు సువీతివర్మ ముఖవైఖరులఁ దిలకించి తృప్తిఁజెందెను.

రూపొందిన బ్రహ్మశేజమువలె తన కెట్టయెదుట మహారాజునకు కొలదిదూరమున సుత్రమాసనమునం దుపవిష్టుడై తన దెసకు తదేక దృష్టిగఁ జూచుచున్న పినాకభట్టారకుని కన్నులలో నాతని యాత్మ ప్రతిబింబించు చుండెను. ఆయన మేధా విభవము, పరిశీలనా నైశిత్యము తన్ను పట్టియిచ్చునేమో యనునంత యనుమాన్పదముగనున్నది.

ప్రదర్శన మైదారు ఘడియలు జరిగినది. రాజపరివారము నందెల్లరును మిక్కిలి యానందించిరి. మహారాజా యువవీరుల కమూల్యమైన కానకం నొసఁగెను. ఇరువురను తమ యాస్థానమున విలిచిపొందనెను.

ప్రదర్శనము ముగిసినది. చారులోచన సుఖిలుడు తమతమ నెలవుల కేగిరి.

నాటిరాత్రి గోవిందవర్మ సౌధమున నెవరి ముఖమున నాలకించి నను నాయువ వీరుల ప్రసంసలే. గోవిందవర్మ యేకాంతమున సుదర్శనా దేవితో నిట్లనెను — “సుదర్శనా ! చూచితివి కదా ! ఆ వీరుల విద్యా ప్రదర్శన మెట్లున్నదందువు ?

“ప్రదర్శనమునకేమి వారు

“అగిపోయితివేమి వారు ఏమిటి ?”

“వారు మగవారు కారు !”

“అదేమి చిత్రముగ మాట్లాడెదవు ?”

“నిజము ప్రభూ ! నేను ప్రదర్శనవేళ వారిని నితముగ పరిశీలించితిని. వారి కదలికలు, శరీరనిర్మితి, అవయవ గోఢనము సర్వము వారిని నాకుఁ బట్టి యిచ్చినవి.”

“అగుచో నాశ్చర్యముగనే యున్నది.”

“వాస్తవముగ నాశ్చర్యకరమైన విషయమే ! యువకులయ్యె వారంతటి విద్యావైభవోపేతలై దేశముకావి దేశమున, అంతనిర్భీకముగ పంచరించుచున్నారనిన నాశ్చర్యము గదా !”

“ఈ విషయము తమ్మునికిఁ గూడ తెలియునందువా ?”

సుదర్శన నవ్వి — “మా వసిమఱుదికా ? ఆశవికిఁ దెలియంతడు ఒక్కటి మాత్రము చెప్పగలను. వారి నుండి యాతఁడెడ యాశించుచున్నాడు ”

“సోదరునికి వారితో గావలసిన పనులేముందును ?”

“అవన్నియు మనకు తెలియునా ? ఆ చారులోచనుఁడెవఁ మాయఁజేసినాడు. మీ తమ్ముఁడు మాయామోహితుఁడైనాడు ”

“చాలు నీ వరిహాసము : సుదర్శనా : వారు నిజముగ ప్రీతిండువా ?”

“సత్యముఁ దెలిసికొననెంచుచో వారలఁ బరీక్షింపఁజేయుఁడు. ఆ చారులోచనములు మగవారి వెన్నఁడును కానేరవు ఎంతదాచుకొన్నను దాగని జగన్మోహనా పాంగ వీక్షణములు హృదయ స్పందనము గలిగించు చున్నవి. తాము గమనించితిరో లేదో, కాని వారెంతకుఁ దమ శిరస్థాణముల భద్రపరచుకొనుటలో నెంతో జాగరూకులై యున్నారు. వారేదో మహాకార్యసాధన సర్ధించి మనరాజ్యమున బ్రవేశించి యుండ వచ్చునవిపించుచున్నది.”

“నీవు చెప్పిన నన్నియు సత్యములని ఋజువైనచో నీకు మంచి బహుమాన మొనఁగెదము.”

“అనుగ్రహితులను !”

నాటిరాత్రి త్రిలోచన పల్లవి నందికతో — “నందీ : నీ పన్నట్లు సుదర్శన మిక్కిలి తెలివిగలిగివలె నున్నది. ఆడు యెంతసేపును మనలనేదో యనుమానముగఁ జూచినట్లనిపించినది. ఆమె మన ఖడ్గ విద్యను మించి, మన ముంజేతులు, అంగుళులు, వెన్నడుములు, మీగాలులు, పాలములు, నేత్రములు, చిబ్బక ప్రాంతములు ఒకటనియేమి సర్వాంగములఁ బరీక్షించి నట్లనిపించినది. చివరకాసు వదనమున చిలుహస రేఖలు పరువురైతనివి. ఆమెను చూడగనే నా కవగతమైనది. ఆమె మన కుహనా యువకత్వమును పసిగట్టినది. నేదో రేపో మనలను పరీక్షకు నిల్పవచ్చును. సమయానుకూలముగ మనమే విజరూపముల బయల్పడవలసి వచ్చునేమో !”

“సునీతివర్మ గారెట్లును మి మ్మాడువారు కమ్మనుచున్నారు కద !

“ఏచ్చిదానా ! అట్టిది మనకు సాకెన్నఁడును కానేరదు. సునీతి వర్మ హోహవిష్టుఁడు గాన మనము చెప్పినదెల్ల వేదమమకొనుచున్నఁడు భావనామయమధురూపాలలో కల్పిత స్వర్లోకముల విహరించు చున్నఁడు అదియొక యున్మాదము వంటిది. కనుక అతనినుండి మనకెట్టి యావదయునుండదు. రేపు భార్య పనుపున గోవిందవర్మ మన యొద్దకు రావచ్చును. అతని నెలయించుట కష్టము.”

“అయిన విఁక కర్తవ్యమేమి ?”

“సమయమున కదియే స్ఫురించగలదు. మాధవవర్మ మహారాజు మనలను తమ యాస్థానమున నుండిపొమ్మనినారు గద ! మనకొక విలుకడ కలిగినది ఇఁకచూడు మీ త్రిలోచనాపల్లవి తంత్రము !”

“మీరేమైనా జేయగలరు !”

“ఇకనేమి, నీవు విశ్చింతముగ నుండుము. ముందు జరుగవలసినది చాల యున్నది. నన్ను కొంచెము విశ్రాంతి తీసుకొననిమ్ము.”

ఇరువురు విశ్చబ్దముగ నుండిపోయిరి.

దూరమున నాకసమున పైడిగంట్లు కువకువ లాడినవి :

ఆంధ్ర రాజధానియైన విజయవాటిక యంతయు చారులోచన గుళి
 లుర వీరగాధయై ధ్వనించి పోవుచున్నది. రాజధానిలో పలు ప్రముఖ
 స్థానములందు వారు విద్యా ప్రదర్శనము లిచ్చుట జరిగెను. ఒక ప్రద
 ర్శనముకన్న వేరొక ప్రదర్శనము ప్రేక్షకుల మనస్సుల నాకట్టుకొనుట
 వారు ప్రళంసాముఖరిత వదనులై చనుటలుగ సాగుచుండెను.
 రాజధానియందు వారలు నెఱుంగని వారలు లేరు. వారిప్పుడాస్థానమునం
 దున్నారు. ప్రధానోద్యోగులు, అమాత్యులు, ధనిక వైఖ్యులు, సేనా
 పతులు అందఱు వారిని తమతమ గృహముల కాహ్వానించి మర్యాదలు
 చేయుదురు. ఎల్లరు వారిని యువవీరులని ముద్దుగఁ జూతురు రామ
 లక్ష్మణులవలె, నకుల సహదేవులవలె, నశ్వినీ దేవతలవలె నున్నారని
 ముచ్చట పడుదురు. వారికి ప్రతిదినమును విందు భోజనములే. ఈనాడు
 సేనాపతి యింట, రేపు మంత్రి గృహమున, ఇంకొక దినమున వేటా
 కరి సౌధమున కాల మిట్టై గడచిపోవుచున్నది.

యువరాజు సదనమున బ్రదర్శనము విచ్చిన నాటినుండి ప్రతి
 జ్ఞాము చారులోచనుఁడు తన్నెవరో గూఢముగ పరీక్షించు చున్నటులను
 తామెచ్చట ప్రదర్శనము లిచ్చిన నచ్చటనెల్ల రెండు మూడు జతల
 కన్నులు తమ్ము విశేతముగ పరిశీలించు చున్నటులను గమనించుచుండెను
 సునీతివర్మ వైకమేదో నర్మగర్భముగ మాటాడు చున్నాఁడు. అతఁడు
 మధ్య మధ్య — “మీరెట్లయిన మాయకాండ్రు. అన లాఢు

వారేనేమో! లేచిపో మగవారెచ్చటనైన నాడ వారగుట చూచితిమా! ఆ యోగి వచ్చున దెప్పుడు? నీవు మారున దెప్పుడు? ఈ రాజ్యమున నేను మీకెంత చేసితిని! ఈనాడు రాజధానియందు మీ పేరు మ్రోగి పోవుచున్న దనిన దానికిఁ గారణము నేను! ఇదియంతయు నే నెందులకు చేసితిని! నేను మీకడనిట్లు హృదయమును విప్పి ప్రవర్తించుచుండ మీరు నన్నేదో గికురించు చున్నట్లుగ కప్పింతురు. ఇది న్యాయముకాదు" అనుచుండును.

గోవిందవర్మ యొద్దనుండి యిటులు వచ్చుచుందురు, పోవుచుండురు. వారేవో కాన్కలు పంపుచుందురు. అన్నియు నాడువారి కిచ్చు నట్టివే! వారిని తమకేలనని తిప్పి పంపుచుందురు. చారులోచనునకు తమ రహస్య మెక్కువ దినములు దాగదనిపించును. అదియు తన మంచికే యనుకొనును. ఖడ్గ విద్యా ప్రావీణ్యముండుట చేత తమకు దెలియని రాజోద్యోగులు లేరు! పురప్రముఖులు లేరు! ఇంచు మించుగ విజయవాటిక తమ యణచేతి యద్దమైనది. సుశీలుడు మూఁడవకన్నుగ రాజాంతఃపుర రహస్యములన్నియు చారులోచనుని కవగతమైనవి. తాను వచ్చినవని సానుకూలము కావలెననిన నింతెన్నెన్ని రహస్యములు నన్నే పింపవలెనో! ఎన్నింటిని కల్పించ వలెనో!

ఇది యిట్లుండగా చంద్రావతి దేవి యాహ్వానముపై పల్లవ రాజ కన్య త్రిలోచనపల్లవి అంద్రములకు వచ్చుచున్నట్లొకవార్త వ్యాపించి నది. దానికి విల్పవలెను! ఒకటని యేమి? కాంచీపురమును వీడినది మొదలు సర్వమును దుర్భరముగ నున్నది. తామెన్ని విషమ పరీక్షలకు తటుకొనవలెనో!

యువరాజ్ఞి సుదర్శనాదేవి భర్తను చేతిలో బెట్టుకొని యాడీ చును ఆమె యెంత చెప్పిన యువరాజంత చేయును. ఒకవారము దినములు యువరాజు హృదమున నతిథులుగ నుండుటకు వారిరువురి కాహ్వానము వచ్చినది. దీనికంతకు వెనుక యువరాజ్ఞి యాదేశముండునన్న మాట : తాము వెళ్లవలెగద ! వారు తమ్మెందుల కాహ్వానించుచున్నట్లు ? దీనిలో నేమైన తంత్రమున్నదా ? తా నన్నిటికి సిద్ధపడియే పోవలెను. సుదర్శనాదేవి మంత్రాంగ మెట్టిదో చూడవలె !

వారులోచనుని యాలోచన లిట్లుండగ నచ్చట సుదర్శన భర్తతో నిట్లనెను — “ప్రభూ : నేను చెప్పితిని కద. వారసాధ్యులు. సునీతి వర్మ యేమి చేయఁగలఁడు ? మీరు మాత్రమేమి చేసితిరి ? వారు ఖడ్గవిద్యచేత మాత్రమే కాదు. ప్రవర్తనచేత శీలముచేత కూడ నప్రతాద్యులు.”

‘సీపనిన దక్షరముల సత్యము నేనెందఱనో గూఢచారులను నియమించితిని వారు వారుగనే మిగిలిపోయిరి. మాటాడుటలో నడకలో కంతస్వరములో వారియందు స్త్రీత్వము గోచరించలేదు. రాజధాని యందంతట వారి వీరత్వమును గూర్చిన ప్రశంసలు వారి నందఱు మహామహాలనుగ మన్నించుచున్నారు. నన్నగారు వారిని తమ యాస్థానమున నిల్పుకొని వేతనముల నేర్పాటుగావించి వారికి ప్రత్యేక మందిరమున వసతిఁ గల్పించినారు. అంతటి వారిని నీవు స్త్రీలందువు !”

“మీ తమ్మునితో నీ విషయ మంటరా ?”

“సునీతి యేమియు ననలేదు. నీవట్లు చెప్పగా నతఁడేమనును ? ఇంత వదినగారు చెప్పినమీదట నాతఁడు మాటాడున దేముండును ?”

సుదర్శన నర్సి — „మఱిదికిని వారికిని మధ్యనేదో చిదంబర
రహస్యముండి యుండును !” అనినది

“వారితో నతని కగునదేముందును ; వారే తామాతని న్నాశయిం
చిరి గద !”

‘నేను చెప్పుచున్నాను. వారు మన సునీతివర్మను వలలో వైచు
కొనినారు. వారల కాతని మూలమున సాధించుకో నయిన మహాకార్య
మేదో యున్నది.”

‘నరే చూతము. నీవు వారి కాహ్వానము పంపితివి గద !’

‘నేను పంపుటేమి? మీరే పంపినారు !’

‘నీకును నాకును భేద మేమున్నది ?’

‘శ్రీ పురుష భేదమున్నది గద ’

‘మంచిదానవు, నన్నుకూడ శ్రీ కమ్మందువా యేమి ?’

‘అట్లనుటలేదు. నేన పురుషుడనై వారి పురుషత్వమును తేల్చి
వె చెదను.’

‘నీవంతటి దానవగుదువు ; ఇంతకు వారేమనినారు ? వచ్చుట కం
గీకరించిరా

‘విష్ణుకుండిన యవరాజుగోవిందవర్మగారి యాహ్వానమును మహా ప్రసాదముగ స్వీకరింతుడుగాని తిరస్కరింతురా ? అట్టిదాని తెన్ని గుండె బుండవలెను :’

‘ఎటులైన నీవు పట్టుదల ప్రధానముగ గలదానవు. వారరు దెంచి న నేమి చేసెదవు ?’

‘అది చూడ వలసినదే గాని చెప్పెడిదిగాదు..’

‘యవరాజ్ఞే : ఇప్పుడే మహారాజ్ఞిగ మాట్లాడెదవేమి :’

‘తాము మహారాజులైన పిమ్మట గద !’

‘నాకా భారము వలదు. నాయనగారు రాజ్యమేలుటయే నా యతి మతము. నేను హయిగ బాధ్యతా రహితముగ చిత్రములగీసి కొనుచు వీణ వాయింతుకొనుచు సుదర్శనా వదనాంభోరుహ చంచరీకమునై జీవి తమును గడుపుటకు వాంఛింతును.’

‘నాకు మాత్రము మీరు మహారాజు కావలెనని యున్నది.’

‘నా తెందువలననో నేనాపదమును పొందజాల ననిపించుచున్నది’

‘మీరింత రాజకార్య విముఖులై యుండుట మీ నాయనగారి కనభ మైన విషయము. మీ జననీజనకు లిరువురును మీపై నెన్నోయాసం విల్పు కొన్నారు. మీయీ నిర్మమతత్వ మలుసుగఁ దీసికొని ఇంద్రవర్మ దేవ వర్మలు వారి తల్లలతో జేరి రాజు పింహాసనమును కబళించవలెనని యూహ చేయు చున్నారు’

‘సీపు మహారాజనీతి వేత్తివివరె మాటాడు చున్నావు మా నాయనగారి సంతానములో నెవ్వరు రాజ్యమేలినను నాకు సంతోషమే!’

కలియుగ శ్రీరామచంద్ర మూర్తి బయలుదేరినారు : జ్యేష్ఠులు యువరాజులు నైన మీరుండగా నితరులు మహారాజ పదమున కనర్హులు. పిన్నత్తగారు. మలయవతి సుభద్రా దేవులు తమతమ పుట్టినింటి వారలతో మంతనములు సల్పి తమ సంతానమును రాజపితమున నిల్పుటకై కుట్రలు పన్నుచున్నారు. అత్తగారు పరమ నిర్లిప్తురాలు. ఆమెకు మహేశ్వరారధనలు బ్రాహ్మణ సంతర్పణములు మిగిల్చి వేరేమియు సక్కలు లేదు ఆమె స్వయముగ తామై తమ తండ్రిగారిని సోదరులను కదిలించునా ! ఆమె గుప్తవంశ చక్రవర్తుల యాడబిడ్డ !’

‘మాయమ్మగారి గొప్పదన మక్కడనేయున్నది. అరిజన భయం కరుడైన భర్త తనకుండగా తండ్రితో సంప్రదింపు లేమి ? అది యెంత తెలివి మాలినపని : ఏమి సంప్రదించవలయును ? తనభర్తను వంచించు మనియా ? అసంభవము. చూ రల్లిగారు పరమశీలవతి. అత్యేశ్వరునికి భేదహేతువుగ నాయన తనయుల బిందించుమని యామె కోరవలయు ననియా ! అట్లెన్నటికిని జరుగదు. సర్వవిధముల నామె నాయనగారికి ధర్మపత్ని : వారి దాంపత్యము చూచువారలకు నేత్రసర్వముగ నుండెడి దట : మా యమ్మగారు మహాభారత నాయకురాలైన పాంచాలి దేవివరె మా నాయనగారికి పీఠ్యకులముగ నర్థాంగియైనారు. మా నాయనగారిచే పరాజితులై యాయన ధౌర్యమునకు ముగ్ధులై తమకొమార్తె నొసంగినారు తక్కిన మా యిరువురు తల్లుల వివాహములును వట్టి రాజకీయపు బెత్తులుగ సాగినవి. మాయమ్మగా రర్థాంగి, ధర్మపత్ని యనుట కర్థభూతు

రాలు. ఆమెకు భర్తగారిపై నంత విశ్వాసము. ఆయన యే మొనర్చినను నామెకు సమ్మతమే !'

‘అమె భర్తగారు సమర్థులు. శత్రురాజులకు గుండెలు తీసిన కత్తివంటివారు. నిర్మల ధర్మ కర్మాచరణ తత్పరులు, ప్రేమమయులు. ఆమెకు లేనిదేమున్నది ?’

‘ఉన్నది !’

‘ఏమది ?’

‘అసంతృప్తి ! అత్యాశ ! అధికారవాంఛ !’ ఇట్లనుచు గోవింద వర్మ కనుగొనల సవ్య పిసాళింపులుగ సుదర్శనను చూడసాగెను. ఆమె మోమెట్టవారి ముద్ద మందారమయ్యెను. ఆమె యుబికి వచ్చు కోపమును ముక్కుపుటముల నడ్డుచు శ్రోదారుణిమమును కన్నుల దాచుకొనుచు తనులత కంపించుచుండ— ‘అవును. ఆమె భర్తగారు జగజ్జేతలు ! ఆమె మహారాజ్ఞి ! వశీకృత భర్తృ చిత్త ! ఆమె కాసలనున వున్నగద అత్యాసలు. పోవుటకు ! అధికారముపై నధికారి, ఆమె కధికార వాంఛతో వనియేమి ?’ అనెను.

గోవిందవర్మ సవ్యుచు — ‘గోవింద ప్రయ వల్లభా ! నీ కింత యలుక యేల ? అంతటి యత్తగారికి కోడలవైన నీకు చింతింప వలసిన వని యేమున్నది ! నిన్నామె నాకన్న నెక్కుడుగ మన్నించును గద !’ అనెను.

‘అవి యన్నియు నే నంటినా ? నా భర్త మహారాజు కావలె నంటిని !’

నీ కొలుకైన తప్పక నయ్యెదను. నీవు కోపముతో సుదర్శనపుగ నున్నావు. సత్యభామాదేవి వలె పరమ సమ్మోహన మూర్తివై నా కన్నులఁ బండించు చున్నావు!’ ఇట్లనుచు గోవిందవర్మ యామెను కొగలించెను. ఆమె భర్త కొగిల పారావతివలె నాడి నొదిగి పోవుచు కుహనా కోపముతో — ‘మీ మాటఁ కేమి లెండు ! మహారాజ పదమును స్వీకరింపఁబోవు మీరు నేర్వవలసినది చాల యున్నది. దానిపై దృష్టి నుంచుఁడని నా ప్రార్థన !’ అనినది.

‘రేపు నీ రాజనీతిని మన యతిధులపైఁ బ్రయోగించుము.’

‘హుచెదరు గద !’

‘ఇప్పుడిక మన ముద్యా నమున కేగుదము. అచ్చట గీయ వలసిన చిత్రములున్నవి.’ దంపతు లిద్వరు చెట్టపట్టాలుగ తోటలోని కేగిరి.

విష్ణుకుండిన పురమునుండి ఇంద్రవర్మయు ధాన్యకటకము నుండి దేవవర్మయు నా యువవీరుల తమ నగరములకు వచ్చి ప్రదర్శనము లీయవలసినదిగ నాజ్ఞాపత్రములను బంపిరి. ఆంధ్రదేశపు నాలుగు చెఱ గుల వారి ఖడ్గవిద్యా వైశారద్యము నగ్గించుటలుగ గడచుచుండెను. ధాన్యకటకమునందు సుభద్రాదేవి దేవవర్మలు మిగుల గౌరవించి వారిని తమ యొద్దనే యుండి పోవలసినదని, వారి మూలమున తమకుఁ గావల సిన కార్యములు చాలగలవని యేవేవో సర్వగర్భముగ చాలమాటాడినారు. విష్ణుకుండిన పురమున మలయవతీ ఇంద్రవర్మలు కూడ సల్లె యనినారు.

మీదుమిక్కిలి వారు తమవైన్యమునకు తమ యిరువ్వరచే బిడ్డవిద్యాభ్యాసము చేయించవలె ననివారు. అందులకై వారి నచ్చటనే యుండి పోవలసినదిగ బతిమాలిరి. కాని తాము మహారాజు కొల్వ వీడజాల మనియు యువరాజు నుండి తమ కాహ్వన మున్నదనియు చెప్పి వచ్చివేసిరి.

చారులోచనుని కాంధరాజ్య పరిస్థితులన్నియు సువిదితమగు చున్నవి. రాజకుమారు లింద్రదేవవర్మలు సమర్థులు గాక పోయినను తమ తల్లులచే ప్రేమింపబడి రాజ్యమునెట్లు తమకు సంక్రమింపజేసుకొనవలెనా యని యోచించు చున్నారు. గోవిందవర్మకు రాజ్య కాంక్షలేదు. సునీతివర్మ కనలేమియు బట్టదు మహారాజు చారచక్షువు. ఆయనకు తన విశాల రాజ్యమున నెచ్చటనేమి జరిగినను దర్పణము నందువలె గన్నులకుఁ గట్టినట్లు చూపఁగల ప్రజ్ఞాశాలురైన గూఢచారులున్నారు. ఆయనకు దేవేంద్రునికి బృహస్పతి వలె పినాక భట్టారకుఁడున్నాడు. రాజకటుంబమున నెట్టి కలకలు వచ్చినను వాని నన్నిటి గోటితో గిల్లివేసినంత సులువుగ నాయన పరిష్కరించి వేయును చంద్రావతీదేవి ఆయనను తండ్రివలె మన్నించును. ఆయనతో సంప్రదించిన మీదటనే మలయవతీ సుభద్రలు తమ తమ కుమారుల యొద్ద సుండుటకుగా నేర్పాటు గావింపబడినది. రాజగృహమున నే యుత్సవము జరిగినను రాజ పరివారమంతయు రాజధానికి వచ్చును. మంత్రివర్గమంతయు మిగుల విశ్వసనీయమైనది. రాజ్యము నందలి ప్రజలెల్లరు మహారాజుని ప్రాణముఁ బెట్టువారే త్రిలోచనకు తన పదకము నఫలము కావలెననిన రాజపరివారముననే గావలెను : పినాక భట్టారకు నదుపులోనికిఁబెచ్చుట మిక్కిలి క్లిష్టమైన పని. అట్టి దానిని

సాధించుటలోనే గొప్పదనమున్నది. దైవానుకూల్యమున్నచో నెంతటి క్లిష్ట పరిస్థితులనైన నెదుర్కొని నిల్వవచ్చును. రాజనీతి పుష్పించవలెనే గాని యెచ్చటనైన తన తావి విలెల్లారును !

యువరాజు సాధమునకు సమీపమునందున్న యొక మందిరము చాచులోచన సుశీలరత్నై ప్రత్యేకముగ నలంకరింపఁబడినది. ఆ మందిరము కుడ్యముల నిండ తైల వర్ణచిత్రములు ప్రేలాడఁదీయఁబడి యున్నవి స్నానపుగదులు శయనాగారములు సుసజ్జితములై యున్నవి. మందిరము చుట్టును పలువిధములైన వృక్షలతాగుల్మదులన్నవి. వానిపైఁ బ్రసరించుచు వచ్చు సుగంధానిలము లెల్లవేళలందును ప్రవాహ తర్పణ మొనర్చుచుండును. మందిరము నందున్న సరివారమంతయు స్త్రీ మయము. వారి యందెల రవళులు మట్టియల కంకణముల రుణుకులు క్వాణములు, పుష్పములపై వ్రాలు తేంట్ల యుంకారములు వినా వేరు శబ్దము లేదు. తమకేది కావలసిన మరుక్షణముననది యెచ్చట కన్పించును. క్షణమున కొక పరిచారికగ వచ్చి యేమి కావలయునో కనుగొనుచుండును.

అంధ్రముల కేతెంచిన తరువాత తమంతటి రాజభోగమును గోవిందవర్మ సాధముల ననుభవించుచున్నారు. ఆ యనుభవముననొక నిరానందరేఖ లేక పోలేదు. అచ్చటి పరిచారికలెల్లరు తమ నెల్లవేళల శంకాన్విత దృష్టుల తిలకించుచుండురు. వారి నోసరివి సంచరించుట మిక్కిలి కష్టముగనున్నది. తామంగీవి ధరించఁ బోవుచో తాము ధరింపఁ జేయుచుండురు. స్నానముచేయబోవుచో తాము శరీరసమార్జనముచేయుదు

మందురు. రాత్రివేళల పాదసంవాహనమొనర్తుమనిబలవంతముచేయుదురు. వారలఁ దప్పించుకొని మనలుట దుర్బటమనిపించు చున్నది. ఇదంతయు సుదర్శనాదేవి తంత్రమునందలి భాగము కాబోలు !

ఈ పరిచారికలు తమను నిద్రావేళలందు సైతము వదలిపెట్ట నటున్నారు, వారిరువురు నేకాంతముగ చూటాడుకొనుట కవకాశమే దుర్లభమగుచున్నది. దినములు విశేషరహితముగ గడచుచున్నవి. పరిస్థితి యధాపూర్వముగనే యున్నది. గోవిందవర్మ భార్యను — “యువరాజ్ఞి : నీ యతిధులేమనుచున్నారని”రని యడిగెను. “ఏమందురు? త్వరితముగ బయటవడమందురు !”

“మఱి నీ సీతి యేమైనది ?”

“పుష్పించబోవుచున్నది. మీరీదినము వారలకు మనతో కలిసి భోజనము చేయవలసినదిగ వార్తనంపుడు.”

“అటులనే నీ యిచ్చకు తిరుగులేదు.”

నాడు వారిరువురును యువరాజు సౌధమునకు వచ్చిరి. చారులోచ నుడు యువరాజు దంపతులు తమ్ము సహవంక్తి భోజనమున కడుగుటకు నివ్వెఱిపోయెను. మఱి నిందులో నేమి గుప్తార్థమున్నదో చూతమను కొనెను.

భోజన సమయమున గోవిందవర్మ — “చారులోచనా ! మీ వ్రవర్తన మాకు విచిత్రముగ నున్నది సుమా !” యనెను.

“యువరాజున్నమాట మా కర్థమగుటలేదు.”

“మీరు రేబవళ్ళు నర్వసమయములందీయి యుండురా ?”

“అట్లనుటలో తమ యభిప్రాయము ?”

“మీకు తెలియుటలేదా ? భోజన సమయమున వాడు తూర్పునకు
లెందులను ? ఆ భిక్షములేల ? ఆ కదవాడు ? నేవేళ స్వల్ప భరించురా ?
శిరస్త్రాణముల నిద్రావేళల నయితము పరిహరించరా ? ఇది చూచి పర
మాశ్చర్యముగ నున్నది !”

“చూ యలవాటట్టిది”.

“అట్టి యలవాటెచ్చటనైన నుండునా ? దీనినైన వారలదర్శి
నడచుకొందురా ! నా కిద్ద, నా ముది నునీతివర్తి చూచుగారు పీటలే
కద ! వారిచే తీరున యుద్ధరంగమున రేగుచున్నట్లు నిరంతరం మీ
దుస్తుల ధరించి యుండురా !” అని సుదర్శన ప్రశ్నించెను.

“అది వ్యక్తిగతమైన యభిరుచిని బట్టి యుండును.”

“మేము మిమ్మెదో యవహేళన చేయుటరనుటలేదు. మా యతి
ధులను మేము చిన్నబుత్తుమా ? మీ దీర్ఘతెన్నులు చిత్రమహిమించి
యడిగితిమి.”

“క్షమించుడు. మేము మాత్రమేమంటిమి ? మా మనస్సున
కట్టు నచ్చినది. మా దేశమున మేమిట్లే యుండుము. అచ్చట మిమ్మె
వ్వరిట్టి ప్రశ్నవై చినది లేదు.”

గోవిందవర్మ యిట్లనెను — “మీరు బాధజెందకుడు. మీకు
కోపము తెప్పించవలెనని మా యభిప్రాయము కాదు. అతిథులైన వారు

కలసిమెలసి యాచారవ్యవహారములు పాటించుచో నాత్మీయత వృద్ధి జెందును. మీరు మీ వేషభాషలలో ప్రత్యేకతను నిల్పుకొన్నచో నెప్పుడును క్రొత్తదనమే భాసించుచు మిమ్ములఁబరులుగ గన్పింపఁ జేయును. అందులకే సుదర్శన యట్లనినది, వేరేమియుఁగాదు.”

“దానికేమి ? మాకు మనస్సు ప్రధానము. కాని, పై వేషము లెట్లున్ననేమిలెండు. “భిన్నరుచిర్హి లోకః !”

సుదర్శన “మీ యిష్టము వచ్చినట్లుండవచ్చును. మా కభ్యంతరము లేదనెను.”

గోవిందవర్మ— “మీ ప్రదర్శనమును చిలకించిన నాటినుండియు సుదర్శన మిమ్ము తెగఁమెచ్చుకొనుచున్నది. మీరు తన చిన తమ్ముని వలె నున్నారనును. మిమ్ము మా సౌధముల కాహ్వానించు నందాక నామె కూటకలుగలేదు.” అనెను.

పూజాభాగ్యము : యువరాజ్ఞి దృష్టి కాగినిల్చిన మేము విజముగ ధన్యులము. “మా దేశమునకు పల్లవ రాజకుమారి త్రిలోచన పల్లవీదేవి స్నేహ యాత్రకు వచ్చుచున్నారు. ఆమె మీ దేశపు రాకుమార్తె కాబోలు : మీ కామె తెలియునా ?”

“దూచినాము. మాయక్కగారి కామె యిష్టనభి.”

“ఆమె యెట్లుండును ? అందగత్తెయో ? ఆమె పురుషోచిత యద్యులఁ బ్రవీణయఁట, గద !”

“అమెను మా దేశమున కామాక్షిదేవ్య పరవతారముగ భావింతురు. అమె జగన్మోహిని వలె నుండును. అమెతో ఖడ్గయుద్ధమున నిల్వఁజాలిన జోడు పల్లవ రాజ్యమున లేదందురు.”

“అమె ప్రవర్తన యెట్టిది ?”

“మా యక్కగారినుండి వినిన దానిని బట్టి యామె సరళ స్వభావురాలు. తోడివారలతో నామె ప్రవర్తన మధురముగ నుండును. స్వపరభేదమును పాటింపక గుణ ప్రాధాన్యము ననుసరించి యామె నడచుకొనుచుండును. ఆమె సాధారణముగ కోపించుకొనదు, అమె కోప మొదలిన నది దుర్దమముగ నుండును. అమె పగ కోడెత్రాచు పగవంటిది తానో వైరియో తెగవలసినదే !”

“నాకామె నెప్పుడు చూతమాయని యున్నది !”

“మన యాండ్రముల కామె వచ్చుచున్నారంటిరి గద ! అమె కిచ్చట తమను మించిన సఖులెవ్వరుండురు ?”

గోవిందవర్మ — “చారులోచనుఁడు చమత్కారశీలి. భవిష్యదర్శించుచున్నట్లు మాట్లాడును. త్రిలోచన పల్లవిదేవీ నిజముగ మీతోనే స్నేహము చేయగలడు.”

“పరిహాసము చేయుచున్నారు !”

“నిజముగ నేను భావించినదే నుడివెలిసి.”

భోజనములు ముగిసినవి. తాంబూల సేవనానంతరము చారులోచన సుశీలురు తమ వసతి మందిరమున కేగిరి. సుదర్శన కు వారి రహ

స్వములను భేదించుటెట్లో యవగతమగుటలేదు. ఆమె తన యంతః పుర పరిచారికయైన మకర కుండలను పిలిపించి యిట్లనెను — “మకర కుండలా : నీవా యువవీరులను చూచితివికదా !”

“ఎందుకు చూడలేదు : నాకు వారిపై మివుల కోపముగనున్న దమ్మా. విజయవాటికలో నాభర్త గొప్ప కటారికాడుగ పేరొందిన వాడు. ఆనా భర్త నోడించిన వీరుని నేనెట్లు విస్మరింపగలను ? శివనాగుని కటారి విద్యకు మోహితురాలనై యాతని బెండ్లియాడితిని. ఆతడితరుల చేతిలో, అందును ముక్కు పచ్చలారని యువవీరులు మన దేశము కాని వారిచేతిలో నోటువడెనన్న నా కవమానము తలమున్నగులుగ నున్నది. నాటి నుండి వారలనెట్లు పరాభంపింపవలెనా యని యాలోచించు చున్నాను. వారిప్పుడు రాజధానిలో గొప్పవారై కూర్చున్నారు !”

‘నీకు నిజముగ వారిపై సంత ద్వేషమున్నదా? మకరకుండలా!’

‘ద్వేషమని నెమ్మదిగ ననుచున్నారా? ఆమ్మా వారు నాకు తటస్థ పడవలెను. నాతో కత్తి యుద్ధమును జేయుచునుడు. అప్పుడు చూపింతును.’

‘నీకు కత్తియుద్ధమునందు ప్రావీణ్యము కలదా?’

‘నా భర్త నాకు నేర్పినాడు. ఎనోదమునకై నేర్చుకొంటిని.’

‘ఆ మాత్రపు విద్యచే వారల విద్వింతు నందువా?’

‘వారు ప్రదర్శించిన యొడుపుల నే నభ్యసించితిని. వారి ప్రక్రియల తోనే వారి నెదుర్కొనవచ్చును.’

‘అట్లయినచో నేను నీ కొక పని వప్పగింతును. చానిని నీవు నిర్వహింతువేని నీ కోరిక తీరగలదు. నాకు యెడబడినుండియు వారు పురుషులు కారని యనుమానము. అది నీ మూలముననే తీరవలయును.’

“వారిప్పు డెచ్చట నున్నారు ?”

“మా సాధమునందే మా కతిథులుగ నున్నారు !”

మకరకుండల సంతనముతో — “ఆ బాధ్యతను నేను స్వీకరింతును. ఈ యవకాశమును కలుగజేసి సంచలకు మీకు జన్మాంతము కృతజ్ఞురాలను. వారు శ్రీలయినచో మరియు సవమానము. * భర్త యాదువారి చేతిలో నోచె వనిన నా యవమానము అధికతరమై యిండుచున్నది.” అనెను.

“నేటినుండి వారి మందిరము వద్ద నీవు ఖడ్గధారిణి వైయుండుము. వారి ప్రవర్తన చిత్రముగ వారి యలవాట్లార్యమును గోల్చును. వారు సర్వవేశలందును యోధులవలె దుస్తులు ధరించియే కన్పింతురు. ఇంక నీవెట్లు నిర్వహింతువో మరి !”

“నన్ను నియమించిన కార్యమును ప్రాణపణముగ నిర్వహింతును.”

మకరకుండల పెరివు గైకొని వెడలి పోయెను.

సుదర్శన తన కార్యము సానుకూలమైనట్లే సంతసించెను. అతని బంధువుల వైఖరియే చిత్రమయినది. చారులోచనుడు తానేదో మహా

రాజు తనూరునివలె బ్రవర్తించును. వారి రాజకుమార్తె యనిన వారల
రెంతటి గౌరవమా ! ఆమె జగన్మోహినియట ! ఖడ్గవిద్యావేత్రియట !
పల్లవ రాజ్యమునం దామెకు కించిన ఖడ్గవిద్యా విశారదులు లేనేలేరట !
వచ్చునుగదా. చూచెదము. మరకకుండల ఖడ్గయ్యుము చేయునా ? తన
భర్త యజమానమున కామె యెంత దాధఁజెందుచున్నది ! తాను విశద
ఖడ్గవిన్య నభ్యసించుచో దాగుగనుండును. సాటి రాజకుటుంబములం దది
యెట్ల ప్రతిష్ఠాహేతువు కాగలదు. త్రిలోచన పల్లవిని గూర్చి ప్రజలు
తెగ చెప్పుకొనుచున్నారు. తాను సైతము పల్లవి యంతటి ఖడ్గవిద్యా
విశారద కావలెను.”

గోవిందవర్మ రాచిచే నామె యాలోచనల కంతరాయము కల్గినది.

“మిదివ్వనా ! ఏమి దీర్ఘముగా యోచించు చున్నావు !”

“ఏమున్నది. మరకకుండలను వారిపై ప్రయోగించు చున్నాను.
ఆమె గొప్ప కదారికత్తెయట ! ఆమె శివనాగుని పరాభవమునకు ప్రతి
కార మొనర్చునట !”

“దాగున్నది. నీకు మంచి యాయుధము లభించినది. పగ పేర్చి
నను రీర్షిసను శ్రీకృతముగదే జరుగవలెను.”

“మీరైన దక్షిణముల నిజము. శ్రీరహస్యము శ్రీయే భేదించ
వలయును. మన రాజ్యమున నాడువారు వీరనామము లగుచున్నారు !”

“మీగవారు లలితకళల నభ్యసించుట లేదా !”

“నీవు కూడ నభ్యసించుము.”

“తప్పక యత్నే చేయుదును.”

“నీ కిష్టము వచ్చినట్లు చేయుచుంటివిగద !”

“ప్రభువులు నా మాట నెప్పుడు కాదనినారు గనుక. నే నదృష్ట వంతురాలను.”

“అంత పొగడకుము. భర్తవించగ జ్ఞాపించు భార్య లభించుట కూడ నదృష్టమే !”

“మన మొకరి కొక రదృష్టముగ లభించినాము !”

ఇరువుర కిరికిలారు నగపులతో సయ్యాటలతో నా మందిర మంతయు నానంద తరంగితమైనది !

నాల్గు దినములుగ మకరకుండరి చారులోచనాసుకీలర మందిర డ్వారమున విచ్చుక త్తిని బూని కావలికాయుచున్నది. ఆమెను చూడగనే చారులోచనుని కామె బిగ్గవిద్యావేత్రి యని తెలిసిపోయినది. ఆమె కత్తిని పట్టుకొను తీరులోనే యా లక్షణము ద్యోతకమగుచున్నది. తీవ్రమైన యభ్యాసము చేసిన వైఖరి యామె శరీరమున, బ్రకటమగుచున్నది. సుదర్శన తనపై మంచి కావరికత్తై నుంచినది ! ఈమె కొండజాతిది వలె మిక్కిలి బలిష్ఠములైన యవయవములు కల్గి చూపరుల దృష్టి నాగినిల్పునట్లున్నది. ఈమెను కాపుంచుటలోని తాత్పర్యమేమో ! చారులోచనుని కవగత మగుటలేదు. పోవిమ్ము చూచెద” మనుకొనెను.

ఒకనాటి వంద్యా సమయమున చారులోచనుఁడు స్నానాగారమున కరుగగా సుశీలుఁడు భిక్షధారియై వెలుపల కూర్చుండి యుండెను, మకర కుండల యేదో వనిమీదవలె సచ్చటికి వచ్చెను. ఆమె సుశీలునికి నమస్కరించి.... “అయ్యా : మీ స్నేహితుఁ డేడి ? ఆయన యేమి చేయుచున్నారు ?” అని యడిగెను.

“నీ పేరేమి ? నీ వెవరవు ?”

“నా పేరు మకరకుండల. నుదర్శనాదేవి యంతఃపుర ప్రధాన పర్యవేక్షకురాలను.”

“అంతఃపుర పర్యవేక్షకురాలవై నీ మరి యిచ్చట తిరుగుచుంటి వెందులకు ?”

“మా దేవిగారు తమకన్ని సౌకర్యములు నరిగ జరుగుచున్నవో లేదో చూచుచుండుమని నిన్నిచ్చట వియమించినారు. ఇంతకు మీమిత్రుఁ డేమయినట్లు ?”

“కనుపించుట లేదా ? నేనిప్పు డెచ్చట నున్నాను ?”

“స్నానాగారము నొడ్డ !”

“మరి యింక తెలియుచునే యున్నదిగద ! ఆయన స్నాన మొనర్చుచున్నారు.”

మకరకుండల విరుగబడి నవ్వసాగెను.

“అట్లు నవ్వెద వేమి ? నవ్వుట కిచ్చట నేమున్నది ? నా మొగమున కోతులాడుచున్నవా !”

“మీమొగమునఁ గాదు కాని మనస్సున నాడుచుండవలె ! లేనిచో ఆయన స్వాసమొనర్చుచుండ మీ బావలా యేమి ?”

“చురియాద నతిక్రమించ నంతవరకు సంభాషణ వాగుండును.”

“క్షమించుఁడు. నేనేమంటిని ? మీ ప్రవర్తన చిత్రముగ కనిపించి యట్లంటిని. క్షమించుదంటిని గద ! పోసిండు. మీరుచుట్ట రేమగుదురు ? స్నేహితులా ? సోదరులా ?”

“స్నేహితులము !”

“మీకంటే మీ స్నేహితుఁ దెట్కువ కటారికాడు ఎలా నున్నాడే !

“బద్ధవిద్యను గూర్చి సాకల్యముగ తెలిసిన దానివలె మాటాడెద వేమి ?”

“నాకుఁ గొలఁదిగ తెలియును. నా భర్త నాకు నేర్పెను.”

“ఎవరాతఁడు ?”

“యువరాజ్ఞి గారి జన్మదినోత్సవము నాడు మీమిత్రునితో కత్తి యుద్ధముఁ జేసినవారిలో నొకఁడు.”

“శివనాగుఁడా ! అతఁడొక్కడే కొంచెము తెలిసినవాని వలె నున్నాడు.

నా భర్త గొప్ప కటారికాడు. ఆంధ్రమున నాతనికి దైన వా
రొక పదిమంది యుందురేమో ! అతనిని మీమిత్రుడు కుయుక్తులు
వన్ని మాయ యొడుపులు ప్రయోగించి యోడించినాడు. న్యాయ యుద్ధ
మున నైసదో నాభర్త నెవ్వరును జయించలేదు.”

అన్యాయ మొనర్చవలసిన పనియేమున్నది ? ప్రత్యక్షముగ
నల్వరు జూచుచునే యుండిరి గద. మామిత్రుని యుద్ధ మన్నంత
లాఘవము నీభర్తకు లేకపోయినది !”

“మీరు మీ మిత్రునికంటె తక్కువ తెలిసిన వారనుకొందును !”

“అది నీ వెట్లు నిర్ణయించగలవు ?”

“మీకు సామర్థ్యమున్న నాతో చేయకలుపుడు.”

సుకీలు దాశ్చర్యముఁ జెందెను— ‘నీతోనా ! నీవాడు దానవు !’

‘విద్యయందు శ్రీ పురుష భేదమేమి ? ప్రావీణ్యము ప్రధానము.’

‘అయినచో సరియే నేను కవచిని, నీవు కాదుగద !’

నా కవి యేమియు నక్కఱలేదు. మీమిత్రుఁ డెట్లును స్నానము
చేయుచున్నాడు గద ! ఆయన స్నానము ముగించి వచ్చులోపల మనము
కొంత తడవు రత్తులు కలుపుకొందమా !’

‘నీ యిష్ట మట్లే కానిమ్ము.’

మకరకుండలా సుశీలు రిరువురు కత్తులుదూసి యొకరిపై నొకరు జమతను బద్ధవిద్యా లాఘవమును బ్రదర్శించుకొన దొడగిరి. కొంత సమయము గడచు సరికి సుశీలునికి మకరకుండల సామాన్యరాలు కాదనిపించెను. ఇక కొంత తడవిల్లే సాగిన నామెతో పోరుట కష్టమని పించెను. మకరకుండల యది గమనించి యిట్లనినది— ఓహో ! అప్పుడే అలసిపోయితిరి. ఒక సామాన్య స్త్రీ నైన నాతో తులాయుద్దము ననే యింత సంకట వడుచున్నారు : మీరింక రణరంగమున నేమిచేయఁ జాలుదురు ? మీ యోధృ లక్షణములు కేవల మా దుస్తులు ధరించుటలో తప్ప నింతెందును గన్పించుటలేదు. ఈ సాయం సమయమున హాయిగ చల్లగాలిలో స్వర్ణసుఖ మనుభవించలేక చెమటతో సుక్కిపోవు నట్లా శిరస్త్రాణమెందులకు ?” ఇట్లనుచునే మకరకుండల యొక యొడువుతో సుశీలుని శిరస్త్రాణమును క్రిందబిడునట్లుగాఁ జేసెను. శిరస్త్రాణము పరుటలోనే సుశీలుని కేకసాఁగి జలజల చీకట్లు కురిసినవి. ఆతఁడు దిగ్భ్రాంతుడై విలచి పోయెను :

మకర కుండల కిరికిరి నవ్వసాగెను. ఆమె యిట్లనెను—
 “ఏలే ! నీవాడుదానవా ! అందులకా యీ యవయవ గోవనము ! మీ మిత్రుఁడు నైకము స్త్రీ యేనా ? మీరిరువురు బాధ్యభర్తలా ?”

అలజడి నుండి లేచుకొని సుశీలుఁడు కాదనెను. మే మిరువుర మున్నా చెల్లెండ్రమనెను

“కాదు మీరు దంపతులై యుండవలెను !”

“కాను చెప్పితిని గద !”

“నీ వాడుదానవని చెప్పితివా ? నీ మాట విశ్వసించుటపెట్లు ?”

“నిజము చెప్పుచున్నాను. నమ్ముము. నీవు, నేనొక జాతివారమై నాము కద ! మన మీరువురమిప్పుడిక స్నేహితురాండ్రము. దయ యించి యీ రహస్యము నెవరితో ననకుము.”

“అతఁడు నిజముగ నీ భర్త కాదా !”

“కాదనుట లేదా ! అతఁడు నాయన్నగారు.”

స్నానాగారమున నున్న చారులోచనునకు వెలుపల ఖడ్గధ్వని, యుద్ధము జరుగుచున్న లక్షణము వినిపించి స్నానాగారపు తలుపు నందు నుండి యొక కన్నుంచి శ్రద్ధగ పరీక్షించి చూడసాగెను. మకరంకుడలా సుశీలర కత్తియుద్ధము, సుశీలని శిరస్త్రాణము తొలగింపబడుట ప్రత్యక్షముగ కన్పించెను. చారులోచనుఁడు వెంటనే దుస్తులు ధరించి ఖడ్గముఁ బూని యీవలకు వచ్చి వారల సమక్షమున నిలచెను.

మకరంకుడల — “రండు రాకుమారా ! రండు. ఇదుగో మీ భార్యను గుర్తించితి” ననెను.

“అమె నా భార్యయని నీకెవరు చెప్పిరి ?”

“ఒకరు చెప్పవలయునా ! పురుషవేషమున నున్న యీమె స్త్రీయని యెవరు చెప్పిరి ?”

చారులోచనుఁడామె తెలివికి లోలోన మెచ్చుకొనుచు నిట్లనెను—
 “స్త్రీ యైనచో నా భార్యయని యర్థమా ? స్త్రీ లందఱు నా భార్యలా ? నీవును స్త్రీవే కద !”

..ఏమి గడునుఁ దనము ! మోసముచేసి నా చర్తను గెలుచుట కాదు. తులారణమున నున్న గెల్పవలెను. అప్పుడు చూపించుడు మీ గడునరి లక్షణము !”

..నీకు నాకో తులారణ మఖిలషితమగుచో నా తెట్టి యభ్యంతరమును లేదు వాని అందుల కనువైన ప్రదేశము కానిది. అదియు గాక ఇరువురు పోరాడుచో మధ్యవర్తులుండవలె గద !”

..వారిని నేను తెచ్చెదను.”

..ఎవరిని తెచ్చెదవు ?”

..యవరాజు గోవిందవర్మగారిని యువరాజ్ఞు నుదర నాదేవి గారిని పిలిచాని గాగలను .”

..నీవు చారలతో నంతటి సామీప్యమున్న చాసదా ? తెలిసినది. అటులనే తెచ్చుకొమ్ము. నీవు నైతము రవచవారణిపై రమ్ము. తిరస్త్రిణమును ధరించుము. యువరాజు క్రీడోద్యానమున విశాలములైన శాద్యల ప్రదేశములున్నవి గద ! ఎచ్చటనైన సరే, ఏర్పాటు చేయుము, నేను సంసిద్ధము !”

మకరకుండల సరియని వెడలిపోయెను.

మరునాడుదయవేళ సూర్యదేవుఁడు తన నులివెచ్చని కిరణము లలో లోకములఁ దనియింపఁ జేయుచుండగా గోవిందవర్మ క్రీడోద్యానమున నొక కేళాకుళి యొడ్డునపి తులారణ మేర్పాటు గావించఁబడినది. చారులోచనుఁడును మకర కుండలయు బద్ధములఁ బూని రంగభూమి

యందు నిలచిరి. సుశీలుడు రాలేదు; మందిరమునందే నిలచి పోయెను. సుదర్శన గోవిందవర్మ యెదురగ నాసనములపై నాసీనులైరి. సుదర్శన మోమున నొక యానందము తృప్తి వెలుగుచుండెను. గోవిందవర్మ కాశ్చర్యముగ నున్నది. మకరకుండలా చారులోచనులు కర్తులు కలుపుకొనవచ్చునను శంఖరావము జరిగెను. వారిరువురు నాకొన్న సింగములట్లు పగలుబాసిన త్రాచులవలె రంగమున గిరిగిరి తిరుగుచు నలాతచక్రమువలె ఖడ్గముల యొలుపిడిచేసిన విస్ఫులింగము లతో చూచుటకు భయావహముగ నుండిరి.

సుదర్శనా గోవిందవర్మలకు వారొకరి నొకరు సంహరించు కొందురేమో యనిపించు చుండెను. మకరకుండల యెంత ప్రయత్నించియు చారులోచనుని మేన నొక్కగాయమేని చేయలేకపోయెను. గాయము దాక నెందులకు ఆమె కత్తి యీతని దేహమున నే భాగమును స్పృశించనైన లేదు, అతని కత్తి వాదరకు మకరకుండల వస్త్రములు చినిగిపోయెను ఆమె కొడలంతయు గాయములయ్యెను. చారులోచనుని తోడి పోరాటమామెకు భారముగ నుండెను. సుశీలుడు అనుభవము తక్కువవాడు. చారులోచనుడట్లుకాదు. అతడు కత్తి యెత్తెననినచో నాదెబ్బ వృధకారాదు. మకర కుండల యెంతవరకు చారులోచనుని శిరస్త్రాణమును తొలగించవలెనని ; అది యామెకు సాధ్యమగుటలేదు. ఇంకొక్క రెండు మూడు నిమిషములు పోరిటులే సాగిన మకరకుండల మడియుట తథ్యము. మకరకుండల గాని సులోచనుడు గాని యెవరినొకరు చంపరాదని నియమము. మకర కుండల ప్రాణములు కడబట్టుచున్నవి. సుదర్శన యాందోళన జెందుచున్నది. చూచుచుండగనే చారులోచనుడొక విచిత్ర చంద్రమణి

మొనర్చి యామె చేతిలోని కత్తిని కొన్ని గజముల దూరమునఁ బడు నట్లుగ నెగురగొట్టెను. మకరకుండల తలదించుకుని యట్లే నిలచి పోయెను.

చారులోచనుఁడు— మిడిమిడి జ్ఞానమును బురస్కరించుకొని యధి కులమవి విజిపీగుచు ప్రవర్తించరాదు. కయ్యమునకు గాని వియ్యము నకు గాని సమమైన వారి నెన్నుకొనవలెను. ఎప్పుడిట్టి పిచ్చివసులఁ జేసి చావుఁ దెచ్చుకొనకుము.

చారులోచనుఁడు మాటాడుచునే యుండెను. మకరకుండల రోష ముతో వెనుకకుజోయి తన బిడ్డముఁదెచ్చికొని చారులోచను డసవ హితుఁ డైన యప్పుడాతని శిరస్త్రాణము క్రిందఁబడునట్లుచేసెను. తానూహించని యాకృత్యమునకు చారులోచనుఁడు నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను :

సుదర్శనా గోవిందవర్మల సమక్షమున నొక సుందర వినీల ప్రావృషేణ్య పయోవాహము క్రమ్మినట్లయినది ! వారిరువురు నిశ్చేష్టు లైరి. వారట్టి స్థితినుండి తేరుకొనక పూర్వమే మకరకుండల కదలక మెదలక నిలబడియున్న చారులోచనునితో— „ఇక నొక్కటి మిగిలి యున్నది. ఇదిగో చేసి చూపించుచున్నాను. అనుచు తనకత్తి మొనతో నామె యురఃకవచము నూడగొట్టెను.

చారులోచనుఁడు వెలవెలజోయెను : సగమాడుదియై పోయెను. ఆమె సుదర్శనతో— „దేవీ రాజకుమారియో రాకుమారుడో నాకుఁ దెలియదు. కాని శ్రీదుర్గాదేవి యపరావతారము. మీరెదులుగ నున్నారు గావున నీ నాడీ మకరకుండల ప్రాణములతో నున్నది. నా భర్త యాతనిచేతిలో నోడిపోయెననిన నాశ్చర్యములేదు, నా కీతనిపై ద్వేషము

లేదు. నాడు తమ జన్మదినోత్సవ సమయమున నా భర్త పరాజితుడగుట సహింపలేని నేను దివరాత్రములు నిద్రాహారములను వర్జించి యీ రెండు మెలికువల నభ్యసించితిని. ఆ రెండవ రాత్రుమరియైనచో నా దెబ్బకు తట్టుకొన, జాలకపోయెడిది. ఆమెకు విద్య సామాన్యముగ తెలియును. ఈమె కట్లు గాదు, ఈమె చేతిలోమరణించిన నదృష్టమే! ఆమె సూరిక నిలబడి యుండగా నేను వెనుక నుండి యామె శిరస్థాణమును తొలగించితిని. అది చాల యవమానకరమైన విషయము. ఓడిపోయి సిగ్గులేనివారు చేయుపని యది యని నాకు తెలియును. కాని నాపై మోపబడిన బాధ్యతనెట్టులైన నిర్వహించవలెనని చేసిన నా యకృత్యమును క్షమించవలయును ఆమె గోవిందవర్మ దిక్తై “రాకుమారా ! నన్ను క్షమించుడు. యుద్ధ ధర్మమును వీడి నా మొనర్చి యకృత్యము నకు నేను లఱ్ఱించుచున్నాను. తామేశ్ విధించిన నందులకు సంసిద్ధురాలను.”

ఆమె చేతిలోని కత్తినిదించి యంజలించి నిలచెను,

చారులోచనుడు యోజించుకొనుచుండెను, తానెప్పటికైన గుట్టు వీడవలె గద ! ఇదియు బాగుగనే యున్నది ! ఇంక తాను త్రిలోచన పల్లవిగ ప్రత్యక్షమగుటలో నభ్యంతరము లేదు.

గోవిందవర్మ లేచి చారులోచనుని సమీపించి — “నీవ్వెవరవు ? మీరిట్లు మారువేసముల సంచరించవలసిన యవసర మేమివచ్చినది ! ప్రజలవిట్లు ప్రశారించుటలో మీకుఁ గలుగు ప్రయోజనమేమి ? చెప్పదలచుకొనినచో చెప్పవచ్చును చూచుటకు నీవేదో మహారాజు కుటుంబమునకు సంబంధించినట్లు కనఁబడుచున్నావు. ఆ మీ చెలికత్తెను గూడ

రమ్మనుము. మీకు వలయు సౌకర్యముల నన్నింటిని సమకూర్చెదము. మీరు మీ యిష్టము వచ్చినట్లుండ వచ్చును. మీరు శ్రీ లై నను పురుషులైనను, మీరే రాజ్యమున నున్న నా రాజ్యమున కలంకారమే యగుదురు. మిమ్ము మేము హృదయ పూర్వకముగ నభినందించు చున్నాము" అనెను.

సుదర్శనా దేవి యిట్లనెను— “ఓ వీరనారీమణి ! నీ వెవ్వలనో తెలిసిన సంతసించును. ఇ తఃపూర్వ మెచ్చటనో చూచినట్లవిపించుచున్నది. నాడు కోటలో మీ విద్యా వ్రదర్శనముఁ జూచినప్పుడే మీరు మారువేసములనున్నారని పురుషులు ~~అనెను~~ వా కనుమానము కల్గినది. దానికి విదర్శన మీనాడిట్లు కన్పించుచున్నది. నేను నిన్ను నా చెల్లెలుగ చూచుకొందును.”

“నా సంగతులన్నియు మీకుఁ దెలియఁజేయుటకు నాకెట్టి యభ్యంతరమును లేదు, నా మిత్రురాలిని గూడ పిలిపించుడు. నేనెప్పుడు మారితిను, వేషమును బట్టి ధర్మమును మారవలె గద ! సాటి రాజపుత్రితో నెట్లు ప్రవర్తించిన జాగుందునో యోచింపుడు.”

“సుదర్శనయు గోవిందవర్మయు మొగములు చూచుకొనిరి.

గోవిందవర్మ యిట్లనెను— “భోజనానంతర మేకాంతమందిరమునఁ గలసికొందము. ఈ లోసల మీకు వలయు సర్వ సదుపాయములు సమకూర్చబడును.”

సుదర్శనా గోవిందవర్మలు తమ తమ సౌధముల కేగిరి. మరక కుండల వారి ననుగమించెను. చారులోచనుఁడు తన మందిరమున కేగెను.

మధ్యాహ్న విశ్రమానంతరము వారు నలుగురు గోవిందవర్మ రహస్య మదదిరమున సమావేశమైరి. వచ్చినవారిలో నొకయమె త్రిజగన్మోహినిగ మెఱసి పోవుచుండెను : రెండవ యమె ఆమె చెలి కత్తియ. ఆమెయు రూపసియే. మొదటి సౌందర్యరాని చూడగనే సుదర్శన మనమున నరమేధము నాటి పల్లవ రాజకుమారి త్రిలోచన పల్లవి మెఱసినది. ఆమె యేమియు వైకి వ్యక్తపరచలేదు.

గోవిందవర్మ ఆమెలోకాతీత సౌందర్యమునకు ముగ్ధుడై పోయెను. ఆయన మాటాడనేలేదు. నలువురి మధ్య నిచుకనేపు నిశ్శబ్దత నిలచి పోయెను గది యంతయు కాచపాత్రల యందుంచిన యగురు గుగ్గులుల రూపములచే సువాసనా భరితమై మాదకత్వము నొదవజేయు చున్నట్లుండెను. నిశ్శబ్దతను చీల్చుకొనుచు సుదర్శన యనినది— “అమ్మా ! ఇచ్చట నీ రహస్యము, అది రహస్యమే యగుచో మా యిద్వరః దాటి మూఁదవ వ్యక్తికి తెలియదు. మీ చెలికత్తె మీ చెలికత్తెయే గద ! ఇప్పుడిక చెప్పవచ్చునను కొందును,”

చారులోచన సుశీలవంక చూచెను. ఆమె యిట్లుచెప్పెను “అమ్మా ! యువరాజ్ఞి : ఈ రాజకుమారి మహారాజ రాజశ్రీ పల్లవ రాజ, కుమార విష్ణు మహారాజుగారి యనుఁగు సోదరి శ్రీశ్రీశ్రీ త్రిలోచన పల్లవి దేవి గారు,”

ఆ మాట నాలకించునే సుదర్శనా గోవిందవర్మ లుక్కిచరిరి. వారిద్వరొకే మాదుగ త్రిలోచన పల్లవిని జూచిరి. క్రిందటి దినము వరకు కనిపించని యొకానొక తీవి, యెయారము, కూర్చుండుటలో నొక మహారాజ్ఞి హాయిలు, కన్నులందదివారలేని సర్వమామె నొక రాజ్య పాలన మొనర్చగల మహారాజుగ చెప్పక చెప్పుచున్నది.

ఆమె యిట్లనెను— “నా పేరు నందిక యందురు. నేనీ రాకుమారి చెలికత్తెయను. ఈమె తన యన్నగారితో నరమేధమునకు మీ రాజ్యము నకు దయచేసినారు.”

సుదర్శన— ఔను. నాకుఁగూడ జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది. నే నీమె నెచ్చట చూచితినా యనుకొనుచుంటిని. నీవు పేరు చెప్పినంతనే నాకు సు విదితమైనది.

నందిక :- అప్పుడు త్రిలోచనాదేవి సునీతివర్మగారిని చూచుట తటస్థించినది. నాటి నుండి వారీమె మనస్సునందు స్థిరులైనారు.

గోవిందవర్మ యాశ్చర్య చకితుడై చూచుచుండెను.

నందిక :- తానైనచో వారిపై మనసు విల్పినదిగాని యాయన మనోలక్షణమెట్లుందునో తెలియదు గద : అందుచే నీమె పురుషవేషమున విట్లు బయలుదేరినది. అదృష్ట వశమున నాడబోయిన రీర్థమెదురై నట్లాయన మాకు కన్పించినారు. తదుపరి సర్వ విషయములును మీకుఁ దెలిసినవే కద !

గోవిందవర్మ :- మరి మీరిచ్చట నుండగ త్రిలోచన పల్లవీ దేవి మా దేశమునకు స్నేహయాత్ర వచ్చునను వార్తలేమి ?

నందిక :- అది యంతయు రాకుమార్తె తంత్రము : ఆమె యెట్లును తమ వేషము నవనయించవలెనని నిశ్చయించుకొని ముందా వ్రకటనకు తావొనఁగినది ఆమె తానై పురుషవేషము సుజ్ఞగింపఁ దలఁచినది గాన మకరకుండల వెనుకనుండి తన శిరస్త్రాజమును తొం

గించుచుండగా నూరకొన్నది. లేనిచో నామె కెదుర్కొట్టి నిల్వగల వారెవరు ? మీరే ప్రమాణము గద !

సుదర్శన :- చెల్లీ ! విన్ను చెల్లెలుగఁ బడయుటకు నేను మురియు చున్నాను. మా సునీతికీ సంగతి తెలియునా ?

అనుచు నామె త్రిలోచనను కౌగలించెను. త్రిలోచన ముసి ముసి నగవులుగ “నగము తెలియును, నగము తెలియ” దనెను.

గోవిందవర్మ :- పసివానిని జేసి యాతనిపై మాయలొడ్డితివన్న మాట !

త్రిలోచన :- బావగారేమనినను చెల్లును !

సుదర్శన :- మీ తమ్ముడేమి సంగనాచియా ? అతఁడెంత తంత్రము నడిపినాఁడు ! నేను నాదే యంటిని గద !

గోవిందవర్మ - నిజమునకు మీయక్కా సెల్లెండ్రువురు దేవాంతకురాండ్రు.

సుదర్శన .-మీ యన్నాదమ్ములు కానట్లు !

నాటి రాత్రియే త్రిలోచన పల్లవి యాంధ్రములకు వచ్చిన దన్న వార్త రాజధాని య దంతట మలయ సమీరము వలె వ్యాపించెను.

శ్రావణ మాసాంతమున త్రిలోచన పల్లవీ సునీతివర్మలకు వివాహము జరిగినది. ఆంధ్ర పల్లవ రాజ్యములు రెండును నెలరోజులు త్వదిగ దినములుగ పరిగణింపవలెనని విశ్చయింపఁబడినది. రాజ్య ద్వయము నందును, అద్దయుద్ధ ప్రదర్శనములు కఱ్ఱసాములు, రథవేగముల పోటీలు, గుఱ్ఱపు పందెములు నిర్వహింపఁబడెను. విజయవాటిక యందు కృష్ణా నదిలో నౌకాయానముల పోటీలు కూడ జరిగెను.

కుమారవిష్ణు మహారాజాంధ్రముల విరువది దినములుండి పోయెను. ఆయన తన చెల్లెలిని వీడి పోలేకుండెను. మాధవవర్మ మహారాజు నెఱపిన మర్యాదల కవది లేకుండనున్నది. ఆడ పెళ్ళి వారాంధ్రులైనట్లుగ ప్రవర్తించిరి. గోవిందవర్మ సునీతివర్మలు కుమార విష్ణువును ప్రాణబంధువుగ మన్నించిరి. దేవవర్మ ఇంద్రవర్మల మొగములందొక విధమైన యసూయ దాచుటకెంత యత్నించినను విన్నపముగ కాననగు చుండెను.

మరియవతీ సుభద్రలు సుగంధిమోహినులు లోలోన నుడికిపోవు చుండిరి. పల్లవ రాజులు చక్రవర్తులు. వారి యింటి యాడపడుచు నగము పల్లవ రాజ్యమున కదినేత్రియై తమ యంతిపురమున నడుగు పెట్టిన దనిన తమ కింక రాజ్యముపై నాన విల్పుకొను నవసరమే లేదని

పించినది. పల్లవరాజుదుహితను గూర్చివినినవార్తలు వారలకుగుండె గాలములై కూర్చున్నవి. ఆమె రాజనీతి, యుద్ధ విద్యా ప్రావీణ్యము, ఆశ్వారోహణ చాతుర్యము తిరుగులే నట్లాజులను పాలింపజేయు నొక సుకుమారలీలా నైపుణ్యము సర్వము ననహనీయముగ నుండెను.

సుదర్శన మాత్రము సంతసించుచున్నది. ఆమెకు తన తోడి కోడలుగా పల్లవ రాజపుత్రి వచ్చుట గర్వించ దగినదిగ నున్నది. అన్నిటిని మించి తన హృదయాంతరాళమున నొకానొక స్వార్థలేక మున్నది. తనకు మహారాజు కావలెనను ప్రబలమైన కోర్కె యున్నది. తన భర్త పట్టించుకొనఁడు త్రిలోచన సాహాయ్యముతో తానెంతటి కార్యముల నై నసాధించుకొనవచ్చును.

త్రిలోచనా సునీతివర్మల ప్రణయలీల పరమ రమణీయమైన కావ్యమువలెసాగినది. అది మనస్సునందు చెఱుగనియొక మధురగాథయై విలచినది. చంద్రావతీ మాధవవర్మలు వెదకుచున్న తీవ కాళ్ళకు తగిలి నటుల ఆడబోయిన తీర్థ మెదురై నటుల తాము వాంఛించుచున్న పెండ్లి కూతురుతమ సౌధమున శ్రీలక్ష్మీయై యడుగువెట్టగా పరిమానంద భరితులై రి.పినాక భట్టారకుఁడు త్రిలోచనా సునీతివర్మల దాంపత్యమునకు సంత సించుచునే కళవళ పడుచుండెను. తనలోతానేదో యూహించుకొనుచు ఘ్లాన వదనుడై మాటాడక మిన్నకుండెను. మహారాజు గమనించ లేదు.

కుమారవిష్ణు మహారాజునకు తన సోదరిని పెండ్లికూతురుగ చూచుట కానందముగ నున్నను మనస్సునందొక విషాదరేఖ తాండవించు

చునే యున్నది. జగన్మోహనములైన యామె నయనములలో లీలగ
భీషణ ప్రతిజ్ఞాపాలనమునకు సంబంధించిన విశేషదృశ్యములు మిలమిల
లాడుచు నాతని గుండెలలో నగ్నికీలం రగుల్చుచుండెను. క్రొత్త కాపు
రపు నవవసంత చంద్రికా యామినులలో కన్ను విప్పి శరత్ జ్యోతిన్ని
లలో పుష్పించి వర్షాకౌముదుల పండించు కొనవలసిన వారి యనురాగ
వల్లరి వసంతములోనే వాడిపోవునా ! వెన్నెలలు నిరియ వలసిన బ్రదు
కున గ్రీష్మాతపము నాహ్వానించు వారి నేమనవలెను ? తాను కాంచీ
పురమున కేగవలయును. వీడ్కోలుగ వల్లవిని చూడఁబోయెను.

త్రిలోచనకు నయిత మన్నగారి ఎడబాటు దుస్సహముగనే
యున్నది. చాల తడ విరువురు నొకరినొకరు చూచుకొనుచు నిలచి
పోయిరి

తుదకు కుమారవిష్ణు విట్లనెను — “చెల్లీ ! త్రిలోచనా !
నేనై నీకుఁ జెప్పవలసినదే మున్నది ! నీకుఁ దెలియని విషయములని
యున్నగదా ! అయినను అన్నగా నా చెప్పనదేమన నీవు విష్ణుకుండిన
వంశమును వెలుఁగు లోనికిఁదెమ్ము నిన్నిచ్చితి నెల్లరును తలపై పూవుగ
మన్నించుచున్నారు. ఈ దేశమును వీడి విన్నవదలి దూరమున కరుగు
నీ యన్న కోర్కెను పాలింపుము,”

కుమారవిష్ణు వామె చిబుకమును స్పృశించి యామె కన్నులలోనికి
చూచుచునెను.

త్రిలోచన నేత్రము లక్రమక్రమములై నవి. ఆమె కన్నులు సరో
వరము నీదులాడు చిలు చేప పిల్లలవలె చలించిపోవు చుండెను !

ఆమె గద్గగన్వరమున నిట్లనెను — “అన్నా! నీ పోదరి వాగ్దాన బంధితురాలు, కామాక్షీదేవి సాక్షి, పాలితనీయమైన పల్లవరాజ రక్తము సాక్షి, త్రిలోచనపల్లవి నిస్సహాయురాలు. ఆమె చేయగల్గిన దేమియు లేదు. నా యెత్తిన పథకమే కత్తివలె తనపని పూర్తిగావించుకొనితీరును ప్రయత్న కఠినమైన నా మనస్సును మరల దిగువకుము. నాడు నేను కాంచీపురమున నేచునినాను? జ్ఞాపకమున్నదా? ఎల్లఱ జీవితములు వసంత మనోహరములే యగుచో గ్రీష్మాకృతపము లేమి కావలె? కీర సాగర ముఖనవేళ నెచ్చరలను, యువైశ్రవమును, ఐరావతమును శబీ నాఘాడు గైకొన నేల? శ్రీమహాలక్ష్మిని విష్ణుదేవుడు స్వీకరింప నేల? మహాదేవుడు హాలహలమును గ్రహింపనేల? అన్నా: మనము తైవు లము. రుద్రదేవుడు లయకౌకుడు. ఆయన మార్గమే మన కనుసర జీయ మగుగాక! న న్నాశీర్వదించుము!”

త్రిలోచన పల్లవి గాద్గద్యము వణచుకొనుచు కనుల నీరు కొన గోట మెటుచు సన్నగారి పాదముల నంటి నమస్కరించెను.

కుమారవిష్ణువు మనస్సులో క్రుంగి పోయెను. “నేను నిన్నేమని యాశీర్వదించ వలె నమ్మా! కడిపెడు బిడ్డలంగని వంశకర్తృవి కమ్మం దునా? పుట్టినింటికి మెట్టినింటికి కీర్తి దెమ్మందునా? నీ వంశము చిర స్థాయిగ రాజ్యపాలనము పేయు నట్లాశీర్వదించునా? ఏమనగలను? నా హృదయము పగిలిపోవుచున్నది. కామాక్షీదేవియే మనకురక్ష! ఆ మహా జననియే నిన్నుపాలించవలయును, వేరుదిక్కులేదు. పాపమానునీతివర్మకు నీవు పగబట్టిన పాపపడుచువని తెలియదు! పోనిమ్ము. నీ మనస్సును కష్టపెట్టుట నాకు బాధగనుండును. నీ సంగతులు నా తెప్పటి కప్పుడు

తెలియజేయు చుండుము. అన్ననై నేను వాంఛింపఁ దగిన దింతకు మించి యేమి గలదు !”

కుమారవిష్ణువు చెల్లెలిని లేవదీసి కన్నులొత్తు కొనుచు— “అమ్మా ! అల్లుండ్ర కోడండ్ర నడుగలేసుగద ! నీ కెంతతోచిన సంతియేకద ! కానిమ్ము. పదికాలములపాటు నీవైన సురక్షితముగనున్న నదియేచాలును సందిక నీతోపా టిచ్చటనే యుండి పోవును. నేనిక పోయివచ్చెదను.” అనెను.

కుమారవిష్ణువు చెల్లెలిని వదలలేక వదలలేక యెట్లో పెడలిపోయెను వివాహ మహోత్సవములు ముగిసి మరల రాజధాని యథా పూర్వముగ నుండెను. ఉత్సవపు టుద్వృత్తి తగ్గినవెంటనే ప్రజానీరము నందు మఱల నొక క్రొత్త ప్రశ్న యుదయించినది. ఆయువపీరు రెచ్చుటను కన్పించుటయే లేదు అన్ని విద్యావదర్యసములు జరుగగా జగ జెట్టిలయిన వారిరువురు ఒక్క యంశమునందైన పాల్గొనలేదు. వారే మైనట్లు? ఆశ్చర్యముగ నున్నది. కొలది కాలము లోనే తారాచువ్వల వలె నాకనమున కెగసిన వారిట్లు మటుమాయమైనారేమి ! ఇదంతయు జటిల సమస్యయై రాజధానియందు ప్రధాన చర్చనీయాంశమై పోయినది. ఏ చతుస్పతమునఁ జూచినను ప్రజలు గుంపులు గుంపులుగ గుమిగూడి యీ విషయచర్చజేయుచు కన్పింతురు :

అచ్చటచ్చట రాజరహస్య మన్నంత సన్నగ నాపీరులలో నొకరు త్రిలోచన పల్లవియవి చెప్పికొనుట, జను లెల్లరు వివ్వెరపోవుట ! ఆమె యెంతటి సాహసి ! చాల నుద్దండురాలివలె నున్నది. పల్లవరాజ దుహిత ! తానే రాజ్యమును వశమొనర్చుకొను నేమో ! ప్రీయయ్య నామె యెంతటి

పొరుషమును నెరిపినది : పల్లవరాజు సంతానము కావుననే యంతః
ఖడ్గవిద్యానిష్ఠాత్రియైనది : ఏదీ యెట్లయినను సునీతివర్మ చాల యద్యుః
వంతుడు. పలురకములైన మీమాంసలు వ్యాఖ్యలు గుసగుసలుగ వెల
వడుచున్నవి.

అది యట్లుండ నంతిపురమున త్రిలోచన పల్లవి తన సౌధము
నం దుపవిష్టయై భవిష్యమున తాను నిర్వహింపవలసిన తంత్రమెట్లుండ
వలెనని యోచించుకొనుచుండెను అన్నగారు వెళ్ళిన నాటినుండి ఆమె
మనస్సునందు బాదజెందుచునే యున్నది. తన యన్న తన్నుకుమార్తెను
వలె ప్రేమించెను. లోకమునం దందరు సోదరులు, తండ్రులవలె
నాశరు సైతము తనసౌఖ్యము నానచేసెను. తన సంసారము తామర
తంపరగ విలసిల్లవలెనని వాంఛించెను. సహజమే కాని యది పొనగించు
టకు తాననుకూలురాలు కాదు. తన తాతగారి కొనఁగిన వాగ్దానమును
నెరవేర్చిన గాని తాను పితృహిణి నుండి విముక్తురాలు కాదు. తాను
పగ సాధించవలదా : అఖండమైన యీ సృష్టిలో నెందఱు స్త్రీలు సం
తానవంతులై యానందించుటలేదు : తా నొకర్తుక సంతానమును బడ
యివిదో వచ్చిన ప్రమాద మేమున్నది :

ద్రుపదరాజు నందన యైదుగురు భర్తలఁ గట్టుకొని సంతానవతి
యైకాద లేచిదానివలె నైనది. ఆమెకు వచ్చిన యాపద యేమున్నది ?
తాను తన వ్రతిజ్ఞా నిర్వహణములో గత్యంతరము లేక వివాహమాడినది
కానిచో తా నవివాహితగనే విలచిపోయెడిది ! యువరాజు గోవిందవర్మను
తానేమిగనో భావించినది. కాని యాతడు గొప్ప యాశ్వికుడు. రథ
బోధకుఁడును ఆయన యశ్వారోహణ మొనర్చుచో కన్నుమూసి తెలుచు
సంతలో నదృశ్యుఁడగును. ఆయన రథవేగ మవితర సాధ్యము. అనాటి

నలమహారాజును తలపించును. ఆయన త్వరపడి యెట్టిపనిని చేయఁడు. వివాహోత్సవ సందర్భమున జరిగిన ప్రదర్శనములలో నీ విద్య నాయన యనితరముగాఁ జూపెట్టును. అందరు నాశ్చర్యము చెందిరి.

సుదర్శన తన్నంటిపెట్టుకొని తిరుగును. చెల్లీ : చెల్లీ : యని సంబోధించుచు ననన్యమైన ప్రేమను విరియించును. ఆమె అనూహ్యమైన లోకజ్ఞత కలది. తొలి ప్రదర్శనమునందే తనను పట్టివేసినది. ఆమె విద్య యమున నత్యంత జాగరూకతతో మెలగవలసి యున్నది. తా నామెతో సాన్నిహిత్యమును పెంచుకొనవలెను. బావగార్లయిన ఇంద్రవర్మ దేవవర్మలు, సుగంధి మోహనులు, మలయవతీ సుభద్రలు తన్ను వారి వారి నగరములకు రావలసినదిగ ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ కోరిరి. ఒకసారి చెళ్ళి వచ్చిననే బాగుండును.

అచ్చోటచ్చటి పరిస్థితులన్నియు తనకు తెలిసినవయ్యు కొంత విశదముగ నాకళింపు జేసికొనవచ్చును. నాడు తాము పురుషవేషములలో నా నగరముల కరిగినప్పుడు వారివారి చిత్తవృత్తులను సాకల్యముగ గ్రహించియే యున్నను, అంతఃపుర రహస్యములను షట్టముగ దెలిసికొనవలసి యున్నది! రాజ్యమునందు తిరుగుబాటు లెచ్చఁబెచ్చట లేవఁ దీయుటకు వీలగునో చూడవలసియున్నది. అంతఃకలహముల రేరెత్తించవలయును. అంతి పురముల గృహకల్లోలముల సృజింపవలెను. రాజకుమారుల మనస్సులం దమమాన పితాచములఁ బ్రవేశపెట్టవలెను : తన పిన్నయత్తగార్లలో మాత్సర్యమును ప్రోదిసేయవలెను.

చంద్రావతీదేవి వెన్నెలముద్ద ! ఆమె యీ లోకమునకు సంబంధించినదే కాదు. సుదర్శననుమాత్రము గుప్పిటిలో నుంచుకొనవలయును

పూధవవర్మ మహారాజును వశమొనర్చుకొనవలెను. ఆయనను మర్యాదా శ్రోతస్థినులలో నోలరాడించవలె. ఆ పినాకభట్టారకునిమాత్ర మేమటక నొక కంట కనిపెట్టి యుండవలె. నందిరను దేశము మీదకు వదల వలయును. కాంచీపురము నుండి తనచెంట నరణముగ వచ్చిన పరివారమున్నది. రాజుండఱను గూఢచారులుగ రాజ్యమున సలుమూలల ప్రవేశ పెట్టవలయును.

కార్యభారమెంతేని యున్నది. తాతగారియొద్ద నొనర్చిన ప్రతిజ్ఞను పాలించినచో, నటుపై ననువుల వీడినను నష్టములేదు. తానొక కార్య సాధనకై జీవితమును దారవోయుటకు నిశ్చయించు కొన్నప్పుడు దానిని నిర్వహించుటలో నెట్టి సడకలైన నడువవలసినదేగదా! అచ్చట నిక భర్త. మామ. అత్తయను నీ మర్యాదలుండవు. పరకులాముడు పిత్రాజ్ఞా పరిపాలనమునకై మాతృదేవి కంఠము నుత్తరించలేదా! విష్ణుకుండిన వంశమును చూడవేళ, తో పెల్లగించి వేయుటకు, దగిన తంత్రముల నెన్నిటిన్నైన ప్రయోగించ వలసినదే! పూధవవర్మ తరువాత నిక నా వంశములేదు! రాజులేదు! ఇది నిశ్చయము.

త్రిలోచన యిట్లాలోచించుచుండగానే సుదర్శనాదేవి వచ్చినదని ప్రతీహారిణి తెలియజేసినది. త్రిలోచన సంభ్రమమున లేచి యామె కెదురేగి నమస్కరించి యామె కరమును కరమున గీలించి యామెను తోడి తెచ్చి పర్యంకముపై నాసీనను గావించెను.

త్రిలోచనా మందిరమును చూడగానే సుదర్శనకనులకు మిరుమిట్లొదవినవి మందిరమంతయు పరమ రమణీయ శిల్పఖండము వలె నలం

కృతమై యుండెను కుమారవిష్ణు మహారాజు పంపిన యమూల్యములైన బహుమతులను చూచుటకు కనువేగై తోచెను :

త్రిలోచనవల్లవి చక్రవర్తి తనూజ. స్వయముగ నామె సామ్రాజ్యాధికారిణి ! పల్లవరాజు వైభవమున శిల్పప్రియత్వమున కవధి లేదు. ఆ మందిరిమున నామె సాక్షాత్తు త్రిలోచనయై పార్వతీదేవివలె దర్శన మొనగెను. కుమార విష్ణువు త్రిలోచన యారాధించు కామాక్షి దివ్య మంగళ విగ్రహమును తఱలించుకొని వచ్చి యామెమందిరిమున స్థాపించెను. దానిని చూడగనే సుదర్శనకు తన యత్తగారి మందిరమున సున్న మహాదేవుని దర్శన మట్లనిపించినది !

త్రిలోచన తోడికోడలైనందుకు సుదర్శన మిగుల నానందించి నది. వివాహమై మూడు నెలలు గడచినవి. త్రిలోచన సుదర్శన సౌధమునకు పోలేదు. సుదర్శనయే రెండు మూడు వర్షాయములువచ్చినది. నే నామె త్రిలోచన నాహ్వానించుటకు వచ్చినది !

ఇంతకాలముగ సుదర్శన మనసు నందొక కోరిక బలీయముగ నున్నది. కాని యామె దానిని వెలువరించ లేదు. నేడు దానిని త్రిలోచనకు చెప్పటకే సంకల్పించినది. వల్లవిని చూచినమీదట తనకుగూడ ఖడ్గవిద్య నభ్యసించ వలె ననిపించినది. మకరకుండల వడుగగా నామె — అమ్మా ! మీ తోడికోడలు త్రిలోచనాదేవిగా రున్నారు. ఆమెకు మీ యెడల చాల గౌరవభావమున్నది. ఆమె మీకు నేర్పవచ్చునుగదా ! నిజమున కామె విద్యముందు నాదేమి విద్య ! ఏదో పెట్టి కోపముతో నామగని నోడించెనన్న యవమానమును దీర్చుకొందమని నెలదినములు రేచవల్ల విద్రాహరములు వర్జించి వచ్చి చేయంగల విన్నవములై

యప్పటికామె చేతిలో పూచిన కింశకము నయితిని : ఆమె పులుగడిగిన ముత్యమువలె స్వచ్ఛముగ నుండిపోయెను. తుదకు నేను దొంగవాటుగ నామె శిరస్త్రాణమును తొలగించితిని. ఆమె కేమాత్రము తెలిసినను నేనీ వేళ తమతో మాట్లాడు చుండెడిదానను కాను : త్రిలోచనపల్లవీ దేవి నన్ను ముక్కలు చేసిపెట్టెడిది !” అనెను.

సుదర్శన నవ్వి — “మకర కుండలా ! అంత చదివెద వేలనే : త్రిలోచనాదేవి ప్రతిభావిశేషము నాకు దెలియనదా ? నీవేదో దొంగగ నామె శిరస్త్రాణమును వక్షః కవచమును తొలగించితి ననుకొనుచున్నావు ! అదియామెకుఁ దెలియ దనుకొను చున్నావు. అది సత్యమైన విషయము కాదు. ఆమె తా నెట్లును బయల్పడ దలచుకొనినది. అందుచే నెఱిగి యుండియు మెదలకుండ నుండిపోయినది ; లేనిచో నామెయంతటి ఖడ్గవిద్యావిశారద నీవట్లానర్చిన నూరకుండెడిదా సరి : పోనిమ్ము నీవన్నట్లామెనే యడిగి యామె యొద్దనే నేర్చుకుందును” అనినది.

సుదర్శన రాకకు కారణము తెలియవలెనని త్రిలోచన యామెతో — “అక్కగారు నేడీ చెల్లెలి ననుగ్రహించినారు !” అనెను.

“అదియేమి ? అంతమాటనవలదు. చెల్లీ ! విన్నుఁ జూచినదాది నాకు నీవు చెల్లెలివనిపించినది. అందుకు తగినట్లు తోడికోడలువై చెల్లెలి వైనావు ! నాకొక కోర్కెయున్నది.”

“ఏమది ? ఆంధ్రసామ్రాజ్య యువరాజ్ఞికి తీరనికోర్కెలున్నవా”

“ఎంతటి వారికైన కోర్కెలుండుట సహజము. నిత్యము పరమాన్నమారగించు వానికి నీరు మజ్జిగపైన మనసు పోవును. గండిత్రాగు నాతనికి రాజాన్నముపై వాంఛ ! కనుక నీ వాంఛలు చమత్కారములుగ నుండును, అవి జీవిన పట్టి పల్లారును. నీరు లేనిది నీకు కావలె నని పించును. అట్లులే నాకురాని భగ్గవిద్యపై మనస్సు పోయినది. మీ బావగారు వైత మంగీకరించినారు ఆయన మొదట భగ్గవిద్యా విముఖుడు. పివిద్యను తిలికించినపిమ్మట నాయనకుఁగూడ ఓనివై శ్రద్ధ యేర్పడినది?”

“బావగారి (దెలియక పోవుటేమి ? నాకు మీ జన్మదివోత్సవమున మేము ప్రదర్శన మిచ్చుచున్నంత పేపు నేదోరీపులు వివరించుచునే యుండిరి.”

“శాస్త్రము నాయన త్విజ్ఞులుగ సభ్యునించినారు శాస్త్రముతెలయుట వేరు, ప్రయోగకౌశలము వేరు. చూడుము చెల్లీ ! వేదపండితులున్నారు. ఆ వేదపండితుల కేమి తెలియును ? వేదమును వల్లించి కంఠస్థమొనర్చుకొని యొప్పుఁజెప్పుదురు. ఆ వేదపంతులను వివరించి యర్థముఁ జెప్పుఁడనిన నేమి చేయఁగలరు ? అట్లే మీ బావగారు చదువుకొనినారు. ప్రయోగవ్రసక్తి లేదు.”

“అదేమక్కగారూ ! మొన్నఁ గల్యాణోత్సవములందు చూచితిని గద ! ఆయన రథము నెంత వేగముగ చడపెడరు ! అది యటులుంచి అందరికన్ని విద్యలందుఁ బ్రావీణ్యమలవదుట సాధ్యమా ? ‘న సర్వః సర్వం జానాతి : మొదట వాంఛ యను నదుండవలయును.’”

“నీవన్నది విజమే : ఆయన నన్నుద్వాహమాడిన దట్టిరథచోదర ప్రావీణ్యము వల్లనేకద ! మారాజ్యమున నేతేట రథాశ్వ గమన వేగము

లందు పరీక్షలు జరిగెడివి. పలువురు రాజకుమారులందు పాల్గొనెడివారు ఆంధ్రరాకుమారుఁడు వచ్చుట పందెమున నెక్కుట మానాయన గారాయన రథవేగ చాలనమునకు మోహపడి నన్నిచ్చి యుద్వాహ మొనర్చుట జరిగెను. రథ చోదకమునం దాయనను మించిన వేగరి వేరొక్కఁడులేదు. ఆయన యశ్వరోహణము నందు పైతము అంతటి చాతుర్యము గలవాఁడే; కాని యుద్ధము, ఖడ్గము, బాణము, యిమాటలకాయన హృదయ కోశమున నర్థములు లిఖింపఁబడలేదు. మొన్న నీ ద్వందయుద్ధ ప్రదర్శనము జూచినప్పటి నుండియు తాముగూడ నీవంటి ఖడ్గవిద్యా విశారదుఁడు కావలెననిపించినదట. నాతో ననినారు —

‘సుదర్శనా! మీ చెల్లెలు త్రిలోచన వల్లవి కత్తియుద్ధమును నాకుఁగూడ నేర్పు నేమో కనుగొందువా?’ యని.

“అదేమి మకరకుండల యున్నది గద! దాని మగఁడు — అంత యెందులకు? తమ సోదరులున్నారు గద!”

“మకర కుండలయు, దాని భర్తయు మన పరిచారక వర్గము లోనివారు. వారినుండి యువరాజు నేర్చుకొనుట హాస్యాస్పదముగ నుండును!”

“మరి బావగారికి నేను నేర్పుటెట్లు?”

“అయిన నేమి చేయవలయును?”

“ఒక పనిచేసిన బాగుండునను కొందును. నేను నీకు నేర్పెదను. నీవు బావగారికి నేర్పుము. నీకు సాధనయగును, ఆయన నేర్చుకొనుటయు జరుగును.”

“ఇది బాగుగనే యున్నది. అట్లే చేయవచ్చును.”

“కాని, యిందొక విశేషమున్నది. నాకు విద్యనేర్పిన గురు కట్టడి చేసెను :

“ఏమది ?”

“ఈవిద్య వభ్యసించువారు బోధించువారికి సర్వాత్మనా శిష్యులు కావలయును. వారికి వశంపదులై యుండవలయును. వారే సర్వస్వ మనుకొనవలెను. లేనిచో నీ విద్య ఫలించదు. నేర్పనేరాదు !”

“నీవు గురువు వగుట నాకెంత నంతోషమో తెలియునా ! నీనియ మముల విధిగ సంగీకరింతును.”

“అటులైన తప్పక నేర్పెదను.”

“చెల్లీ ! నీవు వెనుకటి జన్మమున వచ్చుముగ నా చెల్లెలివే యై యుందువు. లేనిచో నే నడిగినంతలో నిటనుమోదింతువా ?”

“నేర్పిన విద్యను పలువురకు నేర్పుటయే కావలసినది ! నేను మీకు తప్పక నేర్పెదను. మీరు బావగారికి నేర్పుడు. కాబోవు మహారాజా ! ఆయన యెంతటి ఖడ్గవిద్యా విశారదులై యుండవలసినది !”

“నీకు తెలియదు. ఆయన గొప్ప సాహసీకుడు. ఆయన సాహసపు నడక లాయన కాపదంకు హేతు వగునేమో ! నాకు దిగులుగ నుండును. నే వెంతగనో బ్రతిమాలుచుండును. ఆయన పెడచెవి నిడుచునాడ ..

“సాహసము క్షత్రియులకు గాక వేరెవరికుండును ? బావగారెప్పు
దైన యుద్ధరంగమున కేగినారా ?”

“బేదు మామగారు, చిన్నవారిని తామే యేగెదరు. దేవవర్మ
ఇంద్రవర్మలెప్పుడైన పాల్గొనుట కద్దు, అయిన నేమంత మహా యుద్ధ
ములు వచ్చినవని !”

“పోనిండు. యీ మారేమైన యుద్ధములు సంప్రాప్తమగుచో
మామగారి వెంట బావగారిని పంపుదము.”

“అటులనే !”

ఇరువురును చాల ప్రొద్దు సంభాషణలో గడపిరి. సుదర్శన
త్రిలోచనను తమ సౌధమునకు రావలసినదిగ నాహ్వానించి వెడలి
పోయెను.

సంజ చీకట్లు ముసురుకొను చున్నవి. తేనెటీగల గుంపులు వోవి
యాలోచనా వరంపరలు త్రిలోచన మనస్సున సుదూతము లగుచున్నవి.
“యువరాజునకు ఖడ్గవిద్యపై మనసుపోయినదా : సుదర్శనకు తాను
నేర్పవలెనా ? ఆకస్మికముగ వారకీ విద్యయందింత మమకారమేల కల్గి
నదో ? సుదర్శన తన చేతిలోఁ జిక్కినది. ఆమెతో పాపే యువరాజును,
త్రిలోచన వ్రజ్జ యింక దీపించవలె : మారువేషముతో దాన్యకటకమున
కేగిన నందిక యింకను తిరిగిరాలేదు. ఇంద్రు కుమారులుండి మాధవ
వర్మ మహారాజు నట్టింట పసిపాప పాఠాడిన జాడలేదు. కార్తాంతికుల
ముడుపులను బట్టి మాధవవర్మ మహారాజు తదనంతరము మరలనంతటి
వాడీ వంశమున జన్మించడు. మహారాజెంతటి ప్రేమ హృద

యఁడు ! తాను సూత్న వధువుగ నాయనకు పాదాభివందన మొనర్చు నప్పుడాయన యేమనినారు ! “అమ్మా ! త్రిలోచనా : నీవు మా పుత్ర వధువువగుట పరమాదృష్టముగ భావించుచున్నాము. ఆంధ్ర పల్లవ రాజ్యములు వియ్యమందివనన దక్షిణాపధమంతయు నొక్క గొడుగు క్రిందకు వచ్చినట్లు, ఆ కీర్తి నీకు దక్కినది తల్లీ !

ఇంత చిన్నతనముననే నీ యందింతటి విద్య ప్రకాశించినది ! నీ రహస్య గోపనశక్తి పరమాశ్చర్యకరమయినది. నీ విన్ని నాళ్ళు పురుషవేషమున మన రాజ్యమున కొలువున నుండి విద్యాప్రదర్శనముల నిచ్చుచుండ నేరును గుర్తించలేదు : అట్టి సామర్థ్యము రాచపుట్టుపులకు ప్రధానముగ కావలసినది ! అది నీ యందు సమృద్ధిగ నున్నది. నేను చాల సంతసించుచున్నాను. మా సునీతివర్మ ధన్యుఁడు. సాహసము, సౌందర్యము, సామర్థ్యము సంపదలతో సాక్షత్ లక్ష్మీదేవి వానిని పరించి ప్రాంగణమున విలచినది ! నీవు నేయేండ్లు వర్దిల్లుము తల్లీ !” యని యాశీర్వదించినారు. తదుపరి తానాయన నెప్పుడు దర్శించఁబోయిన నంతటి వాత్సల్యముతోనే సంభావించును ! అత్తగారికి చెప్పనక్కఱయే లేదు ! లౌకికముగ తానదృష్టవంతురాలు !

తానై మలఁచి కొవిన తన భాగదేయము నందలి వక్రత కెవరు బాధ్యులు ! తన ఖర్త తన కనునన్నల వర్తించును. అమృత హృద యుఁడాయన. అమాయకుఁడు. ఒక్కొక్క వేళ నాయనను చూచినప్పుడు కనకు జాలి దుఃఖము కలుగుచుండును. ఆతఁడెవో భవిష్యన్మహా వంశావలయముల సృష్టించుకొనును. తమకుఁ గలుగఁబోవు బిడ్డల యభి రృద్ధి, వారల విద్యా వ్యాసంగములఁ గూర్చి యెవేవో మాట్లాడును. కలలు గనుపుండును.

అతఁడీట్లనును — “చారులోచనా : నీవు నా కంటికి విజముగ చారులోచనవై కన్పింతువు. నీవు చారులోచను డుగ మోహపెట్టిన పి నీ లోచనములు !”

“అవును. మీకు చారులోచననే గాని నేను మాత్రము త్రిలోచనను! నా త్రిలోచనాత్వము మీకుఁ దెలియదు.”

“పోనిమ్ముది నా కక్కఱరేదు.”

“మీరెల్లప్పుడు మనకుఁ గలుగఁబోవు సంతానమును గూర్చి భావించురేమి ?”

“నీకు జవించఁబోవు సంతానమెంత సుందరముగ నుండునో త్వరితముగఁ జూడవలెనని నా యాకాంక్ష !”

“నీ నా బిడ్డఁడు రాజగునా : రాజ్యమేలునా !”

“ఏలునేమో యెవరు చూచిరి ?”

“సుదర్శనా యువరాజుల సంతానము భవిష్యత్సంహస న్నార్హ మగును. కాని మన సంతానము కాదుగద !”

“అయిన నీకు పైతృకమైన రాజ్యమున్నది గద !”

“నా సంతానమునకు పైతృకమైన రాజ్యము రానేరదు ”

“వారిని రానిమ్ము. వారే రాజ్యము నేలెదరేమో ఎవరుచూచిరి

“మనమే చూచుచున్నాము !”

“నీ వంటి వీరనాశిమణి జనయిత్తియైన వారు మహారాజ్యాధినేత
కాగలరు.

తలఁచుకొనినచో నీవీ భూవలయము నంతను వారికిఁ గట్టపెట్టఁ
గలవు !”

“నా కంతటి శక్తి యున్నదా ? పోవించి న్నదా ప్రసక్తి
యొందులకు ?”

వారిరువురి సంభాషణ లిట్లు వర్ణవసించును.

రాజుదాని యందొక యంజడి చెలరేగినది. ఆ యువ వీరు లేమై
నారో తెలియుటలేదు. అచ్చటచ్చట రహస్యముగ వారే త్రిలోచనా
నందికలని గూడ చెప్పుకొన దొడగిరి. రాజుదాని యందంతట క్రమ
ముగ నీ విషయము వెల్లడియై గుబ్బినలు వోయిరి. లోకమున నెచ్చట
నైన విట్టి వింత యుండునా ; రాజకుమారి తానై వచ్చి వలచిన వానిఁ
బెండిలి యాడునా ; ఎంతటి సాహసము ; ఇంతటి దీరురాలు మున్నుం
దేమి యొనర్చునో ; ప్రజలు వలు పలు రీతులుగ నూహలు పేయఁ
జొచ్చిరి.

నందిక థాన్యకటకము నుండి తట్టెడు వార్తలు మోసికొని మరీ
వచ్చినది ! అన్నిటిలో ముఖ్యమైనది మలయవత్తిదేవి కోడలు సుగంధి

గర్భవతి యైనదాట ! తన కోడలికి జనించబోవు కుమారుడు భవిష్య
దాంధ్ర సామ్రాజ్యాధినేత యగునని యామె కలలు గనుచున్నది! దానితో
విక విప్లవకుండిన పురమున సుభద్రాదేవి చిందులు ద్రొక్కినదాట !

అధికారులు విలాసబుద్ధులై భోగపరాయణులై ప్రజల సౌకర్య
ముల నవలోకించకపోవుటచే విసిగివేసారిన ప్రజాసందోహమునుండి
విప్లవకారులు వృద్ధిజేసి రాజ్యపు తెల్లల యం దలజడులు లేవదీయు
చున్నారాట. ఇంద్రవర్మ దేవవర్మ లేమియు పట్టించుకొనలేదు! ప్రజ
లెల్లరుజేరి మాధవవర్మ మహారాజునకు వినతిపత్రము పంపెదరు :

ఇది ఇట్లుండ రాన్యకటకము వదిగవ్యూతుల దూరముననున్న
యొక పాశెగాడు ప్రభుత్వము నెదిరించి సామంతుడుగ నుండుట కిచ్చ
గింపక యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడగు చున్నాడట ! ఇవి ముఖ్యమైనవి."

"నీవు వెళ్ళి నిర్వహించిన కార్యము లేమి" త్రిలోచన ప్రశ్నిం
చెను.

"మలయవతీ సుభద్రల మధ్య చిచ్చు ముట్టించితివి. మోహిని
సుగంధి సౌభాగ్యమునకు హోరున నేడ్చుచున్నది ! నేను కోయతనై
రహస్యముగ నామె కోరికపై యామెకు మూలికలవిచ్చి చేతనై నచో
నా మూలికల నరగదీసి నీట గలిపి పానీయముగ సుగంధి కిచ్చుచో
నీకు మనశ్శాంతి కలుగునని చెప్పితివి. ఆమె సంతోషముతో స్వీకరిం
చినది. సుభద్ర క్రుంగిపోవుచున్నది. మలయవతి కురవంజినై ననన్ను
పిలిచి 'ఓసీ ! జన్మలో గర్భము రాకుండ వంధ్యగ విందిపోవుటకేమైన
మూలికలున్నవచే !' యని యడిగినది. నేను వెంటనే మీరు నా కొన

గిన యా మూలిక నామె కిచ్చి పాలలో నేవింపజేసిన మీ కోర్కె ఫలించునంటిని. ఆమె దానిని మహాప్రసాదముగ స్వీకరించి నాకు వేయి దీనారములు, పట్టుచీర నొనగినది. ఆమె దానిని మోహినీ సుదర్శన లపై బ్రయోగించునట ! దీనితో తన మనుమడికి రాజ్యమునకు ఉత్తరాధికారి యగునట !”

“బాగున్నది. నిష్పరాజు కొనుచున్నది : కానిమ్ము. యువరాజు సుదర్శనాదేవి నా యొద్ద బద్ధ ప్రక్రియల నభ్యసించుచున్నది. ఆమె నుండి యువరాజు నేర్చుకొను చున్నాడు.”

“మన పుకిండులములా యేమి చేయుచున్నది ?”

“కొలది మానములలో నొక యుద్ధము రానున్నది !”

“సంతోషము ! అన్నగారినుండి వర్తమానము లేమైన వచ్చినవా ?”

“వారము దినముల క్రిందట అన్నకొన్నలఁ బంపుచు వార్తలు తెలియజేసినాడు. నాకు మేనల్లుడు కల్గినాడట !”

“శుభమైన వార్తలు వినిపించితిరి. చాల సంతోషముగ నున్నది!”

“నందీ ! నీవు తిరిగి వెంటనే దేశాటనమునకు సిద్ధపడగలవా ?”

“నా జన్మ కంఠకంటె వింకొక పని యేమున్నది ?”

“అవునే, పాపము నా మూలమున నీవు నీ బ్రతుకంతయు నడపఁ గాచిన వెన్నెలఁ జేసికొనుచున్నావు.”

“ఎంత మాటవి నారు : మీ బ్రదుకున వెన్నెలలు విరిచున్నవా యేమి ? మీ గుండెలో నెన్ని యగ్ని పర్వతములు బ్రద్దలఁచున్నవో నాకుఁ దెలియదందురా : నా కెట్టి చింతయు లేదు మీ కక్కాదు గద : ప్రియతమవైన భార్యగ, అణకువగల కోడలుగ, స్నేహశీలయైన తోడికోడలుగ, వినయవత్తియైన మఱదలుగ ఎన్ని విధములుఁ నటించవలెనమ్మా : మీరు నిజముగ దేవత్రిలోచనయే ! ఒక కంట నమ్రతమును చిందించుచు రాజకుటుంబమును జ్యోత్స్నా తరంగముల నోలలాడించుచున్నారు. వేతాకకంట విషాగ్నికీలంః జిమ్ముచు కల్లోల తరంగముల మునుకలెత్తించు చున్నారు. చివరకు మూడవకన్ను దెరిచి సర్వము భస్మసాత్కృతము చేయనున్నారు .”

“నందీ ! నా మనస్సు సంక్షోభించుచున్నది. నా భర్తను నేను మొదట నా ప్రతిజ్ఞాపాలన యందొక సాధనముగ పరిగణించితిని. కాని, ఆయన సత్ప్రవర్తనము నిర్మలానురాగము నన్ను మైమరపింపఁ జేయుచున్నది. భర్తగ నాయనకు కొన్ని కోరికలుండవచ్చును గద : నేను వానిని దీర్చుటకు సంసిద్ధురాలను గాను. ఆయనకు సంతానమనిన ముద్దుఁ నేను గంగాదేవివై తిని : నందీ ! ఈ ద్వివిధమైన జీవితమును గడుపుట భారముగ నున్నది. రాజకుటుంబమున నన్నందరు నల్లారుముద్దుగఁ జూచుకొందురు అత్తమామలు క్రింద కాలిడిన సరిగిపోవుడునన్నంత ప్రేమగఁ జూతురు, సుదర్శన నన్ను స్వీయపొదరి కన్న నెక్కుడుగ మన్నించును. క్రొత్తగ గురువుకూడనై తిని గద !”

“నిజమేనమ్మా ! మీరు మనసాపడు వేదన దుర్భరము.”

“నందీ ! నేను నీకు విన నాభాధ నెవరితో చెప్పను . నేనుభర్త పరివ్వం గమున రహోపవీత్యనై మైమరచి యానందవార్ధిలో మథుర

కల్పనలలో తేరిపోవుచు నరమోడ్పు కనులతో సోలిపోవు సమయముల తాతగారి కంఠధ్వని శ్రవణ గోచరమగును. ఆయన రూపము మూర్తి కట్టి కనిపించి - “తల్లీ, పల్లవీ : నీవు నీ సుఖమును చూచుకొను చున్నావు. నీ పితామహుని కిచ్చిన వాగ్దానమును విస్మరించితివా ? నా యానలఁ నడియానల జేయుదువా ? పల్లవ రాజరక్తమును కలుపి తము చేయ నన్నావు.” అనినట్లు వినిపించును.

నేను హఠాత్తుగ నుల్కివడి లేచి ప్రియమైనదర్శి దేవిని శరణు వేడఁ బోవుదును. నా భర్త కళవళపడును. ఒక్కొక్కప్పుడు కోపగించును. నేనేమని చెప్పను ? నా బాధ నెవ్వరికిఁ దెలియఁ జేయుదును. మనసా నరకము ననుభవించుచున్నాను.”

“అమ్మా ! మీరు గరళమును మ్రుంగుచు నమృతమును వర్షించు చున్నారు.”

“కానిమ్ము, ఆ విషయముల కేమి ? మన ముందు కర్తవ్యము నాలో చించవలెను. నీవు విశ్రాంతి తీసికొమ్ము.”

నందినియట్లేయని వెడలిపోయెను.

“త్రిలోచన కాలోచనంతో కల తిరిగి పోవుచుండెను. దైవము వ్యక్తులను సృజించునప్పుడు రకరకములుగ వారి భాగ దేయములను దీర్చిపెట్టియే వంపును కాబోలు : చక్రవర్తి కుమార్తెయై మహారాజు కోడలై యనంత వైభవ సంపన్నయై మనస్సుచే నతిదీనురాలు గావలసిన స్థితియేమి ? ఎక్కడి పల్లవ రాజవంశము : ఎక్కడి విష్ణుకుండిన రాజ వంశము : ఈ రెండువంశముల కలయిక ప్రళయమున కగుటయేమి :

మహాదేవుని లీలలద్భుతములు. దేవి తన్నిట్లు చేసినది. దైవము తనపితామహుడైన కుమారవిష్ణువునందు సమాహితుడై, తన్ను వంచించినాడు. దైవ నిర్ణయమట్లుండ మానవ ప్రయత్నము లనుకూలించునా !

త్రిలోచన పల్లవి చరిత్రలో స్థిరమై నిల్వగలదగు కార్తాంతికుల నుడుపు లిట్లు పరిణమించినవి. అవును. త్రిలోచన స్వీయ వంశనాశనిగ నయవంచకురాలుగ మహారాజ నీతివేత్రిగ విలచిపోవును.

ఆమెకు దు ఖము ముంచుకొనివచ్చెను. 'లేనవినా తృణమపి న చలతి !' శివునాజ్ఞలేనిదే చీమయైనఁ గుట్టదఁట ! నేను నీ యాజ్ఞఁ బడియేగద నీ పనులు చేయుచున్నది. సర్వజీవుల హృదయాంతర ద్వీపమవైన నీవు నా హృదయమందీరమున లేవా ? ఉండినచో నా పాప పుణ్యములు నీ యవియే. ఈ త్రిలోచన నీదే నిర్వహింపఁబడుచున్న నీ మహాధ్వరమునఁబడి చనుచున్నది. నీవేమి చేసినఁ దృప్తిగ స్వీకరించును. మహాదేవా ! నాయందు కార్యక్రమమును వింపుము. నా మనస్సును ప్రేదుల నీయకుము. చేసెడి పని యెట్టిదైనను పరిపూర్ణతఁ జెందింపుము."

వసంతము రాగమూర్తియై వచ్చినది. ఏయెడఁ జూచినను ప్రకృతి యంతయు నవనవ శోభలతో నేత్ర పర్వముగ నున్నది. సుదర్శనా గోవింధవర్మలు ఖడ్గవిద్య యందారితేరినారనియే చెప్పవచ్చును. గోవింద వర్మకు త్రిలోచన పట్ల గౌరవముతో కూడిన ప్రేమభావము స్థిరమై యామె యభిప్రాయము లెట్టివైనను ధర్మసంగతములని విశ్వాసమేర్పడి నది సుదర్శన సంగతి వేరుగ చెప్పవలసినదేలేదు. దంపతులిరువురును త్రిలోచనకు భక్తులై పోయిరి. కాల మతి ప్రళాంతముగ మనోల్లాసకరముగ గడచి పోవుచుండెను. సుదర్శనా సౌధములలో త్రిలోచన స్వచ్ఛందముగ సంచరించును.

గోవిందవర్మ చిత్రశాలలో తైలవర్ణ చిత్రము లనేకము గలవు. త్రిలోచన వాని నన్నింటిని పరిశీలనాత్మకముగఁ జూచి వాని యందలి కళానైపుణ్యమున కెంతో యానందించెను. అమె స్వయముగ నొక తైలవర్ణ చిత్రమును చిత్రించి ఆ చిత్రశాల యందుంచెను. అదియొక రథ చిత్రము. ఒక రథికుఁ డమితవేగముగ రథమును తోలుకొని పోవుచుండెను. రథము గాలిని మించిన వేగముతో కదలి పోవుచున్నట్లుని పించును సారథి కడు వేగరి. రథవేగమును తప్పించుకొనలేక చక్రముల క్రిందఁబడి గిరిగిరి తన్నుకొని లేడి కడుపులు రెండు ప్రాణములు విడిచినట్లున్న యా చిత్రము చూపరులకు వెఱపు గొల్పుచుండెను. మరి కొంత దూరమున నొక బాలుఁడు దారి కడ్డముగఁ బోవుచు చక్రముల

క్రిందఁబడి నలిగిపోయిన స్థితిని యథాతథముగ చిత్రించిన యా చిత్ర కారిణి హస్తనైపుణ్య మనితరముగ నవిపింఛక మానదు రథమురివ్వున శరవేగమున కదలిపోవుచున్నట్లే కన్నులకు భ్రాంతి నొదవఁజేయును. ఆ చిత్రమునకు రథవేగమును పేరుంచినది :

సుదర్శన యా చిత్రమును జూచి నవ్వి — “మీ బావగారికి గుణ పాఠము నేర్పుచున్నావు. నా కాయన రథ వేగమును చూచుటకే భయ మనిపించును. నేనవిశమాయనను వేడికొనుచుందును. అంతవేగమాప దకు హేతువు కాఁగలదని యెంత చెప్పిన నాయన విరమించుకొనరు. శీఘ్ర గమనంబు నందాయన కపరిమితమైన యుబలాటము” అనెను.

“కావచ్చును. అది యొక్కొక్కతటి ప్రాణహానికరముగఁ బరిణ మించవచ్చును గూడ. మనకంతటి బాధ యెందులకు ? కాల మెల్లవేళల మనది కాదుగద !”

“నీ వనినది నిజమే. నా మొఱు నాలించు వారెవరు ? నీయీచిత్ర వటమేమైన నాయన ప్రవృత్తిని మార్చునేమో చూతము. అది సరికాని చెల్లీ ! నీ వీ వార్తను వింటివా ?”

‘ఏ మ ది ?’

“మన పిన్నయత్తగార్లు మలయవతీ దేవియు, సుభద్రాదేవియు నొకరిపై నొకరు ఈర్ష్యగ కుమారుల జీవితములకే యానందము లేని పనులఁ గావించినారట !”

“సుగంధి గర్భవతి యైనదట. దానిని సహించలేని సుభద్రా దేవియు, మోహినియు నెవతెనో యొకసానిని బలిపించి, యేవో మూల కలఁ దెప్పించి, వాని రసమును పాలలో గలిపి సుగంధికిచ్చి త్రావించి నారఁట. ఆమెకు గర్భస్రావమైనదట. అందులకు మలయవతి మండి పడి తానొక కురవంజితో సంప్రదించి యొక మందును తెప్పించి పానీ యమునఁ గలిపి మోహిని కిచ్చినదట. ఆ మందు చర్యచే నామెయొక నీ జన్మకు గర్భవతి కానేరదట :

“మీకీవార్త లెట్లు తెలిసినవి ?”

“రాజులు చారచక్షువులని నీకుఁదెలియునుగద !”

“చీ ! ఎంతనైచ్యమున కొడిగట్టినారు ! ఏమి రాజ్యాకాంక్షలో యేమో ! మాతృత్వమునుండి వంచించఁబడినారు : అయినను యువరాజ్ఞి మీరుండగ వారికివరస్పర యీర్ష్యాసూయలేలనో ! వారి సంతతికెట్లును రాజ్యాధికారార్హత లేనేలేదుకద !”

“ఆ యర్హతఁ జేకూర్చుకొనవలయుననియే వారి సంకల్పము. వారిరువురుఁదామే సింహాసనము నాక్రమించవలెనని ఎవరికి వారుగ విశ్వ ప్రయత్నము లొనర్చుచున్నారు.”

“అక్కగారూ : ఈ త్రిలోచనవల్లవి బ్రతికియుండగా నెవ్వరీ సింహాసనము నధిష్ఠింపఁజాలరు. మీకాభయమక్కఱలేదు. అన్యాయము నీ త్రిలోచన సహించదు.”

“చెల్లీ ! నీకు రాజ్యాధికారమువై కాంక్షయుండదా ?”

“నా కట్టికోర్కెలుండవు. నేనివ్వుటికే యట్టివానికో విసిగిపోయి నాను. నాకు మేనల్లుడు కలిగినాడట : రాజ్యమునందలి నా యర్థభాగమునుకూడ వానికే సంక్రమింపజేసెదను.”

“అందరు పీఠంటి నిర్ముములు విశాలహృదయులు నుందురా ? నీవు నాకండగనుండ నిజమునకు నాకెట్టి భయమును లేదు. నీవు నా కదృష్టధేవతగ లభించితివి. నిన్నుజూచికొని నేనెంతేని గర్వింపుచుండును !”

“మనము స్వీయగృహమును చక్కదిద్దుకొనుట గూడ నొక గొప్పయ్యూ? మనయత్తగారు మహాసాధ్వి ఆమెకివియేమియుఁబ్రట్టవు. మామగారి ధర్మప్రవణత, అత్తగారి పాతివ్రత్యము మనరాజ్యమునకు రక్షగవలలుచున్నవి !”

“ఇప్పుడీ చిన్నరాజీ ధైర్యస్థైర్యములుగూడ తోడైనవి. నీవు తలచుకొనిన నేమైనజేయఁగలవు”

“అంత పరిహాసముజేయకుడు !”

“నవ్వులకంటివి, ఇంతలో నలుకయేల ?”

“ఎవరిపై నలుగవలె ? నీపై నా కలుకయిని కలలోనైతమనుకొనవలదు.”

“త్రిలోచనవల్లవి కట్టనికోటయై, ఆమెనీతి యగడయై గోవిందవర్మ రాజ్యము వేయేండ్లు వర్తిల్లగలదు !”

“అ మాత్రము విశ్వాసమున్నజాలును. అన్నట్లు బావగారికి బద్ధ విద్యాభ్యాసమెంతవరకు వచ్చినది ?

“వారు నిష్ఠతో నభ్యసించుచున్నారు. చెప్పమరచితిని. రాన్యకటక ప్రాంతమున నల్లరులు తిరుగుబాటైక్కువగుచున్నవట. వార్తలు వచ్చినవి. నాని నణచివేయుటకు మామగారు యువరాజును పంపనిశ్చయించుకొని కబురుబెట్టినారు. యువరాజుండులకు సమ్మతించి వచ్చినారు. లేపు దళమినాడు బయలుదేరుదురట !”

“అటులనా ? అయిన మనమొక పనిచేయుదము.”

“ఏమది ?”

“మీ కిష్టమగుచో మీరును నేనును పురుషవేషములతో యుద్ధమున బాల్గొందము బావగారితోడవెళ్ళినట్లుండును. మన విద్యకు సాఫల్య మొదవును!”

“మామగారెట్లు భావింతురో !”

“మామగారికేల తెలియవలె ? ఎవ్వరికిని దెలియనిరీతిని మన యంతిపురయును కట్టడిచేసి పోవుదము. మన భర్తలకు సైతము తెలియవలసిన యగత్యములేదు.”

“నీ యిష్టము. నీవెట్లు చేసినను నాకు సమ్మతమే !”

“మనము కూడ దళమినాడు బయలుదేరుచున్నాము.”

అహవరంగమున యువరాజును కంటికి రెప్పవోలె కాపాడుచు సర్వముఁదానయై వర్తించు నొకవీరుఁడు కన్పించెను. వారిద్వరు లేకపోయిన నా యుద్ధరంగముఁగదచి తాను రాజధానికి తిరిగివచ్చెడివాఁడు కాదు. తాను నగరమునకు తిరిగి వచ్చిన వెనుక తెలిసినది, వారిరువురు త్రిలోచనా సుదర్శనలని : యువరాజు మనస్సులో పొంగిపోయెను. త్రిలోచన పర్యవేక్షణలో రాతికిగూడ చైతన్యము కలుగును : ఆమె యేలేకున్న తనకాయుద్ధమున నపజయమే సంభవించెడిది. సుదర్శన యెంత నేర్చినది : వీరిద్వరును గలసివచ్చిన తనకిక రజరంగమున నపజయమనునదే యుండదు యువరాజునకు యుద్ధమనిన బెఱుకు తీరి పోయినది. ఆ కొండజాతివారు మిగుల క్రూరులు. వారినెదిరించుట సాహసమనవలయును. అట్టి దుర్బుటమయిన కార్యము నవలీలగ నిర్వహించుకొని విజేతయై తిరిగివచ్చిన తనయునిజూచి మాధవవర్మ మహారాజు మురిసిపోయెను. ఆయన కుమారునెంతగనో మెచ్చుకొనెను.

మహారాజునెను—“నాయనా గోవిందవర్మ! నీవెంతటివాడవైతివి! నా కీంక నునశ్యల్యము తొలఁగిపోయినది. ఆ కొండజాతుల నణచివేసితి వన్న నీకింక నాహవమున నసాధ్యమనునది లేదన్నమాట!”

మాధవవర్మ మహారాజునకానందము తలమున్నకై యుక్కిరి బిక్కిరి యగుచుండగా సుగర్భన మెల్లగ నవ్వుచుండెను. మాధవవర్మ యది గమనించి, “ఏమితల్లీ : నవ్వుచున్నావు! నీభర్త విజేతయై వచ్చి నాడని యానందమా! లేక మరేమైన విశేషమున్నదా!” అని ప్రశ్నించెను.

“వారినే యడుగుడు!”

‘సుదర్శనభావమేమి’యని మహారాజు యువరాజునడిగెను.

“నాయనగారూ ! ఈమె తానుగూడ నాతో రణరంగమునకు వచ్చినదిలేండు !”

“నేనేకాదు. త్రిలోచనపైతనుండుఁ బాల్గొనినది !”

“ఏమీ ! త్రిలోచన యుద్ధములో పాల్గొనినదా : నీవు వెళ్ళితివా ! అయినచో నీ విజయము !”

గోవిందవర్మ :- ఈ విజయమున వ్రధానముగ వ్రముని పాత్ర యామెదే !

“అట్లయిన నాతల్లిని పిలిపించుడు !”

త్రిలోచన యరుగుదెంచి మూఢవవర్మకు పాదసమస్కారమొనర్చి నిలిచినది,

మహారాజు — “తల్లీ : త్రిలోచనా ! నీవును నీ బావగారివెంట కదనరంగమున కేగితివఁట !” అనెను.

“అవును. అక్కగారు తనతోపాటు వన్నుకూడ రమ్మనివారు. నేను సరేయంటిని. తమకీవిషయము తెలిపిన నడ్డువెట్టెదరని సాహసించి అక్కగారును నేనును స్వతంత్రించినాము. శమింపవేదెదము :

“మీరు శమింపరావి నేరమేమి చేసినారు : నీవు పాల్గొనిన కారణముగ యువరాజు విజయముగ తిరిగి వచ్చినాఁడు. తల్లీ : నీవు నా

గృహమున సాక్షాత్తు దుర్గాదేవియే రూపాంతరమున వచ్చినట్లున్నావు. నీ మూలమున మన విష్ణుకుండిన వంశము ధన్యతగాంచినదమ్మా ! నీ ప్రతిభనుగూర్చి వినుటయేగాని చూచినదిలేదు. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షముగ ననుభవముతో తెలిసినది. బంగారుతల్లివి ! నీకేమి కావలెనో కోరుకొనుము.”

“మానుగారిట్లనిన నాకు సిగ్గుగుచున్నది, ఇందు నా యొనర్చిన దేమున్నది ! బావగారికించుక బాసటగ నిల్చితి నంతయ : ముందు రాజధానియందందంతట యువరాజు విజయోత్సవమును జాటఁబంపుడు !”

“అది యీవరకే జరిగినది : రాజధానియంతయు నానందమున యుప్పొంగిపోవుచున్నది. నీకేమి కావలెనో కోరుకొనుము.”

“తమకు కోడలనైననారు కోరుకొనవలసినదేముండును ! అక్కగారికి వలయున దేమైన సుండునేమో : ఆమె యిప్పుడు కోరుకొనదగిన స్థితియందున్నారు !”

మాధవవర్మ యదిరివడి—“ఏమనుచున్నావు త్రిలోచనా ! సుదర్శన కేమైనది ! అనినాడు.

త్రిలోచన నవ్వుచు—“ఏమియులేదు మామగారూ ! అక్కగారు బుల్లి మాధవవర్మను మీకేయనున్నారు !” అనెను.

మాధవవర్మ వరమనంతోషముతో—“త్రిలోచనా ! నీవన్నియు శుభవార్తలే వినిపించుచుండువు. మీ యత్తగారికివార్త వందజేయుదు, ఆమె పొంగిపోవు” ననెను.

మాధవవర్మ వారిర్వురకు వెలలేని కాస్కొసంగి చారిని చంద్ర వతి సౌధములకు బంపెను. తండ్రికుమారులిరువురును మిగిలిపోయిరి

మాధవవర్మ యిట్లు వెను — : నాయనా గోవిందా : నా కీనాదువరమా నందముగనున్నది. నేనెంతకాలమునుండియో యెదురుచూచుచున్న శుభ క్షణము దగ్గఱపడినది. నా పుణ్యమలు పండి మనుమడుగ జన్మించును బాబూ ! చిన్ని మాధవుని బాదుటకు నా కన్నులు వికసించుచున్నవి ! పుట్టఁబోవు శిశువు నాకృతి నా నేత్రములకుఁగట్టినట్లున్నది ! తండ్రి మనవంశమున నొక చమత్కారమున్నది. విష్ణుకుండినవంశము రాచరి కమునకు వచ్చిననాటినుండి యనేకమంది సమర్థులైన రాజులు పాలించుచు వచ్చుచున్నారు. కాని చమత్కారమెచ్చట నున్నదనిన మాధవవర్మ నామముగల వ్రథువులు మహాసామ్రాజ్యసరిపాలకులై రాజ్యస్థాపకులై విజేతలై వలలినారు. వారి కుమారులు సామాన్యులై రాజ్యభాగములు పోగొట్టుకొనుట జరుగుచున్నది. మఱల మాధవవర్మ జనించవలె, రాజ్యమును తిరిగివిస్తరింపజేయవలె : మనవంశముననేను మూడవ మాధవవర్మను. మొదటి మాధవవర్మ చాల సమర్థుడైవ ప్రజాపరి పారకుడు ఆయన వైతము సరమేధముఁజేసెనందురు, ఆయన వైవ మతాభిమాని. ఆయన చేసినన్నియుద్ధములు వేరెవ్వరుఁజేసి యుండరు. అన్నియు విజయవంతములే. ఆయన పదునొకంకశ్వమేధములు చేసి వనఁగా తాను సర్వవిధముల నర్హుడై నిర్వహించినాడు. ఆయన రాజసూయమును వైతమొనర్చివ మహామహిమఁబు. సర్వమేధ రాజ సూయములనుజేసిన వ్రథువులరుదుగనుందురు.

పాండవాగ్రజుడైన యుద్ధిష్ఠిరుడు రాజసూయ మొనర్చెను. తరువాత నెవ్వరును మరి చేసినట్లు కనిపించదు. అట్టి మహోత్సాహము

తైన క్రతువుల నాచరించిన వైదిక ధర్మాభిమాని ! విశ్వవిఖ్యాతమైన బౌద్ధశ్రేణుగ నమరావతి నా సార్వభౌముడు తైవత్తేత్రముగఁ దీర్చి దిద్దినాడు. శివాలయమును నిర్మించెను. రెండవ మాధవవర్మ కాలమున సమరావతి యాంధ్ర రాజధానిగ రూపొందెను. నాటినుండి అదియే రాజధానిగ వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చినది. ఆయన యేలుబడిలో నా పరగవాయంతయు విష్ణుకుండిన ఛత్రము క్రిందకు తొలిసారిగ వచ్చినది. విష్ణుకుండిను లాయన కాలముననే యుత్తరమున కనాజ్ వరకు తమ సైన్యములను సదిపిరి : ఇతర మూడవ మాధవవర్మను నేను :

మన రాజ్య పరిస్థితులు మీకుఁ దెలియనివి కావు. మీకు మరల మాధవవర్మ జనించవలెనని మా యభిలాష. అది ఈనాడు పరోన్ముఖ మగుచున్నది. విష్ణుకుండిన రాజ్యమీనాడు వటిష్టముగ నున్నది మనతో ప్రఖ్యాతములయిన రాజవంశములన్నియు పియ్యమందినవి. దక్షిణాపథ మంతటను, ఉత్తరాపథమునందు గూడ మన రాజ ప్రతినిదులున్నారు. రేపు మన చిన్ని మాధవుడు ఉత్తరాపథమునంతను జయించి చక్రవర్తి కాగలఁడు."

"నాన్నగారూ : పుట్టిని మనుమనై మీ కెంతటి మమకారము ! మన త్రిలోచన పర్యవేక్షణలో వానిని తీర్చిదిద్దిన వాడొక సామ్రాజ్య నిర్మాత, కాగలడు. ఆమె ఖడ్గవిద్య అనితర సాధ్యము : మీకుఁ దెలిసినది కద ! ఆమె యే యుద్ధమునఁ దోడుపడకున్నచో నాకెంతో కష్ట మయ్యెడిది ! ఈ మధ్య నేనును మీ కోడలును త్రిలోచన యుద్ధ నా విద్య సభ్యసించుచున్నాము "

'చాలి నంతోషము! ఆ పిల్లనుచూచిన నాకు ముచ్చటగనుండును. ఆమె ప్రియభాషిణి అవసరమగుచో రణదుర్గయై శత్రు నిర్మూలన

మొనర్చగలడు. శరచ్చంద్ర చంద్రికా శీతలాంతఃకరణముతో బంధుజనుల నానందపరచగలడు, అట్టి మహా లక్షణములు పల్లవ రాజవంశానుగతములు. వారు సామ్రాజ్య నిర్మాణదక్షులు. పల్లవి తన యన్నగారి గృహమును ధగధగ లాడించును.”

“తామనిన దక్షరముల నిజము !”

“నాయనా : విజయముతో తిరిగి వచ్చిన నిన్ను జూచుటకు మీ జనని యరాట పడుచుండును. తక్షణమే యేగి యామె యాశీస్సుల నందుకొనుము. ఆమె తపస్వీవి !”

గోవిందవర్మ తండ్రికి పాదాభివందన మొనర్చి పెడలిస్తోయెను.

మహారాజా పినాక భట్టారకుని పిలిపించి యా శుభవర్తమానము నాయనకుఁ దెలిపెను. ఆయన మిగుల సంతసించి — “మహాప్రభూ ! మరల విష్ణుకుండిన వంశమున మాధవవర్మ జనించవలె. రాజ్యమింకొక పందయేండ్లు సుస్థిరముగ విల్యవలె. ఇది చాల సుదీనము. యవరాజు విజయవార్తయు, నీ సువార్తయు వింటిమి” అనెను.

‘యదార్థమున కీ విజయము మా త్రిలోచన పల్లవి దనవలెను’ అమె కూడ కదనభూమి కఱిగి యుద్ధమునందు పాల్గొని క్రతువినాశకారిణి యెనది !”

ప్రభూ ! ఆమె సర్వ పమర్థరాలు. సామ్రాజ్యపాలన మొనర్చగల నెఱుఁగి !”

..చక్కగ వాక్రుచ్చితిరి. ఆ యమ సాక్షాత్తు జగముల నేలు తల్లి పరమేశ్వరి యపరావతారమయ్యా : విష్ణుకుండినుల యదృష్టము నండి ఈ గృహపడువై యిచ్చుట నడుగు మోపినది !”

పినాక భట్టారకుడు మాటాడలేదు. మహారాజుది పట్టించుకొనలేదు. ఆయన మనస్సానందమున నోలలాడుచుండెను. ఆయన కాల्పనిక జగత్తునందు విహరించుచున్నాడు. మాధవవర్మ దీర్ఘాయుష్మంతుడగుచో విష్ణుకుండిన వంశము మరి నూరేండ్ల విచ్చిన్నముగ సంతతధారగ సాగి పోగండు. ఆ భావ మొక్కటియే ఆయన హృదయము నాక్రమించి పెర యాహలకు తావిచ్చుట లేదు.

పినాక భట్టారకునికి త్రిలోచన పల్లవిపై నొక విధమైన యాయ సతే తెలియని తేలిక భావమున్నది : ఆయన కెందులకో త్రిలోచనచర్య లన్నియు కపటముగనే కన్పించును. తన కనుకూలములైన కొన్నితావు లందాయన యామె యెత్తులను వమ్మొనర్చెను. ఆమె కూటసీతి నుపయో గించుచున్నదని భట్టారకుని యభిప్రాయము. అనుమాన నివృత్తియైన తావులు పైకము లేకపోలేదు. ఆ విషయములన్నియు మహారాజుతో తాను చెప్పుటట్లు ? ప్రభువున కామె గృహదేవతయై కూర్చున్నది ! ఆయన యేమియుఁ జేయఁజాలని స్థితిలో నుండిపోయెను ! తనకు చేత నై నంతకు ప్రతిక్రియ యొనర్చుట వినా వేరేమియుఁ దనపల్లకానేరదు. కాలగతి నెవఁడు మార్చగలఁడు !

త్రిలోచన వర్మవేక్షణలో సుదర్శన గర్భము రాపు కట్టుచున్నది. పల్లవి త్రాగుచునిన త్రాగుట, తినచునిన తినుట : ఆమె చెప్పినట్లు చేయుటగ జరుగుచున్నది.

సుదర్శనకు గర్భదోహదము లిచ్చుటకై మలయవతీ సుభద్రలు, సుగంధి మోహినులు, సుదుగరలను దెచ్చిరి. వారలకు సుదర్శన దర్శనము కలుగజేసెనది.

ఒకనాడు సుదర్శన గోవిందవర్మతో నేకాంతమున సుండగా మలయవతి సుదర్శనకు తన పుట్టినింటి నుండి వచ్చిన జాతిరకములని ఫలములను వంపినది. సుదర్శనకు వానిని చూడగనే తనబుద్ధి వొడమెను. అమె వానిని స్వీకరింపఁజొవు నమయమునకు త్రిలోచన వచ్చి యడువెనెను.

“చెల్లీ ! ఇదేమి పాపము! పిన్నయత్తగారు ప్రేమిడితో పంపినారు. వారి పుట్టినింటి నుండి వచ్చినవఁట. జాతిరకములఁట!”

“జాతులన్నిఁట నుండును. మనుజులలో లేవా ? చంద్రావతీ దేవిగారి జాతి వేరు. మలయవతీ సుభద్రాదుల జాతి వేరు. ఈ ఫలములు విషదిగ్గములు!”

సుదర్శన యుక్కివడి — “అమ్మా ! ఇంకనేమైన నున్నదా ! చెల్లీ ! అది నీకెట్లు తెలిసినది” అని అడిగెను.

“పీని యాకృతిని, వాసనా విశేషమునుబట్టి తెలిసికొంటిని.”

“నిజముగ నివి విషలిప్తము లందువా?”

“సందేహమా! వలసినచో ఋజువు చేసెదను.”

పరిచారికచే నొక పక్షిని తెప్పించి త్రిలోచన యా ఫలములం దొక దానిని దానిచే తినిపింపగా నది గిలగిల తన్నుకొని తలవ్రేల వైచినది. అనలే పాఠిపోయిన నుదర్కన వదన మింకను పాండురతను భరించెను. అయి భయపిచ్చులయై - చెల్లీ : నీవు సమయమున నిటకు రాక యుండినచో నేనీ సరికా పక్షివలె నయ్యెడిదాననే!" అనెను

"నేను రాకుండ నెట్లుందును : నీ విట్టిదెగో చేయుదువని నాకు, దెలియును. అందుచే సర్వవేళల, గన్ను నీ మీఁద నుంచుకొనియే వర్తించుచుంటిను."

"నేను నిజముగ నదృష్టవంతులాలను. నీవంటి చారచక్షువైన యాత్తురాలు చెల్లెల్లె నన్ను చెన్నంటి కాపాడచుండ నాకింక సభావ మేమున్నది!"

"అక్కా ! నన్నింత యగ్గించినచో నాకు సిగ్గుగుచుండును. విష్ణు కుండిన రాజవంశాంకురమును రక్షించుకొనవలసిన బాధ్యత యీ యింటి కోడలివైన నా యందుండదా !

"నీవు నిరీహపు గానసల్లనుచున్నావు. మలయవతీదేవి భేసినవనిని చూచితివి గదా !"

"పోనిండు వారల్పజీవులు : వరస్పర మొకరితో నొకరు స్పర్ధించి తమ సంతానమును సంతానహీనము గావించుకొనిన కుటిరమతులు ; మీకెందులకు : నేనున్నాను. ఈ విషయమును పైకి పొక్కనీయకుడు "

"నీ యిష్టమెట్లో యిట్లే !"

త్రిలోచన నవ్వుచు — “నా యిష్టము గాకున్న సూరకుందునా ! బుల్లి మారపుని బుగ్గలు చిదిమివానిని చేతులలో నలిపి నలిపి నై వేద్యము పెట్టినగాని నాకు శాంతి లేదు. ఆ శుభ ఘడియలెప్పుడు వచ్చునా యని ప్రతీక్షించుచున్నాను ” అనినది.

“మంచి పినతల్లివే ! బిడ్డడు కందిపోవడా !”

“పుట్టని నిసుగుపై నీ కింతటి మోహమేమి ?”

“నీకు మాత్రము వానిపై నంత యుత్కటమైన వాత్సల్య మెందులకు ?”

ఇరువురి నవ్వులు మువ్వల మ్రోతలై మందిరారామము నందరి విహంగముల కలరములతో శ్రుతి గల్గినవి :

చంద్రావతీదేవి దినమునకొక కాన్కగ కోడలికి పంపుచుండెను. ఉభయ సంధ్యల శివార్చనలు దేవీపూజలు జరుగుచుండెను. త్రిలోచన మందిరమున పైత ముభయసంధ్యల శివార్చనలు, రాత్రులందు దేవీ పూజలుగ నుండెను.

సునీతివర్మ తన భార్య నిర్మలత్వమునకు వెలుగందును. రాజ పరివారముల స్త్రీ లెంతటి కుటిల బుద్ధులై సంచరింతురు ! తన పిన తల్లుల చర్యలెట్టివి ! మరి త్రిలోచన వల్లవి మానవి కాదా ! ఆమె నీ యాశామోహములంటవా ! ఆమె యొక విచిత్రవ్యక్తి యనిపించును. తనకేమియు నర్థముకాదు ఆ యమ సాహచర్యమున, తాను ప్రణయ సుధాసాగర వీచీ నివహములఁ దొప్పదోగి పోవుచున్నాఁడు. బ్రహ్మ

నంద సబ్రహ్మచారియైన యానందము ననుభవించుచున్నాడు. సునీతి వర్మ తన భార్యను చూచి మురిసిపోవుచుండును మొన్నటి యుద్ధమున నామె యాదుకొనరపోయినచో తన యన్నగారికి విజయము లభించెడిదే కాదంటు : ఆయనయే తనతోనట్లు చెప్పెను. తమ మలదలాయనకు పరోక్ష విద్యాగురువంటు ! త్రిలోచనపై తన యన్నగారికి గౌరవ పూర్ణమైన వాత్సల్యము. నాయనగారి విషయమింక చెప్పనక్కరయే లేదు : ఆయనకు త్రిలోచన తనకన్న మిన్నయైనది ! చంద్రావతీదేవి తనకు కుమార్తెలేని లోటీమె వలన తీరినదనును. రాజ పరివారము నందెల్లర మెప్పును పొందిన భార్యను కల్గియుండుట తన యదృష్టము :

శ్రావణమాసము వచ్చినది. ఆకాశమున ప్రావృణ్ణీం పయోధర ములు గర్భిణీ స్త్రీల స్థన చూచుకములట్లు భాసిల్లుచున్నవి ! శ్రావణ శుద్ధ దశమి. యువరాజు జన్మదినము. నాడే సుదర్శనకు సీమంతోత్సవము సైతము చేయ నంకల్పించిరి. రాజ పరివారమంతయు సమావిష్టమైనది. అంతిపురమంతయు శబ్ద నంకులమై హాస్యములు వినోదములు గ మందెను.

సుదర్శనను కలియవలెననిన త్రిలోచన యనుమతి కావలయును. అంతఃపురమంతయుఁ త్రిలోచన కనునన్న మెలఁగుచున్నట్లుండెను. మలయవతీ సుభద్రలకది సహింపరానిదిగ నున్నను వారేమియుఁ జేయఁ జాలక యూరకుండిరి. ఏమి చేయవలసినను చంద్రావతీ దేవి— “అమ్మా ! త్రిలోచనా : ఇది యిట్లు చేయుచుండువా ? తల్లీ, వల్లవీ ! ఈ పని నిట్లు చేసిన నెట్లుండును ?” అని యడుగుచునే యుండును.

త్రిలోచన యువరాజును రాజధానిలో నూరేగుఁడనినది. విజయముతో తిరిగివచ్చిన తమ యువరాజును కన్నులారఁ గాంచి చువసార

యభినందించు నవకాళము ప్రజలకుఁ గలిగించిన బాగుండుననినది. యువరాజు రథయాత్ర చాటింపబడినది.

విజయవాటిక యందలి ప్రజా సందోహమంతయు రాజమూర్తమున కిరువైపుల బారులు తీర్చి నిలబడి యుండిరి. కొందఱు చేతులలో పూమాలలుండెను. యువరాజు సాధారణముగ నేరికిఁ గనిపించెను. ఆయన యుద్ధమున కేగిన సంగతి కూడ నింతవర కెవ్వరును విని యుండ లేదు. అందువలన జయలక్ష్మి సమేతుడైన యువరాజును దర్శించ వలెనని యుత్కంఠతో ప్రజలెల్లరు వేచి నిరీక్షించుచుండిరి ఎంత యదుపుఁబెట్టినను ప్రజానీకము త్రొక్కునని పోవుచున్నది. వర్షము పడినను నేల తడవ సంతగ ప్రజాద్రోహము క్రిక్కిరిసి యున్నది.

రాజభవనము నుండి రథములు బయలుదేరిన వనువార్త యంచె లించెలుగ వచ్చి ప్రజానీకము చుదములు త్రొక్కుననెను. మొదట యువరాజు సరదము, తరువాత నాయన అన్నదమ్ములు, హెగ్గడికాండ్రు గుఱ్ఱపు రౌతులు కాల్యలము వరుసగ వచ్చుచుండెను. తన రథమునకు యువరాజే సారధి. రథము వచ్చును, యువరాజును దర్శించవచ్చునని గంపెదానతో కన్నులింతలు చేసికొని చూచు ప్రజాసమూహమున కాళ భంగమైనది. యువరాజు సరదమెప్పుడు వచ్చినచో యెప్పుడు కనుము దుగై పోయినదో! ఎవరికిని దెలియనేలేదు. రథము గమించిన వెనుక రేగిన ధూళితప్ప మరేమియుఁ గన్పించలేదు. మీదు మిక్కిలి వారందఱి కన్నుల దుమ్ము కట్టుకొన్నది. యువరాజు దర్శనలాంఛనై ప్రొద్దుటి నుండి పడిగాపులు గాచినిస్సూహలైన వారలు, ఇంకెక్కడి యువరాజు, మన కన్నుల దుమ్ముజల్లి ఆయనయెప్పుడో యేగెను, రేసాయన రాజై మనల నేమి పాలించునో! అంత వేగమా! ముందు

నెనుకలు విచారించనంత శీఘ్రమనము తావిజీవితముననేమిగా పరిణమించునో : అంత యహంకారమా ? ఎటులో యొక యుద్ధమున గెల్చినాడఁట : మహారాజుగారెన్నఁడైన నిట్లు ప్రవర్తించెనా ? ఆయన చిఱునప్పుతో నెల్లర సంభావించుచు మెల్లగ సాగిపోయెడి వారు :

“ఆ వల్లవ రాజకుమారి లేచిచో నీయనకా విజయము సంప్రాప్తిం చెడిదే కాడఁట :

ప్రజల చేతులలోని పూలమాలలు తామలంకరింప నెంచిన వ్యక్తి యలభ్యుడగుటచే వలె వాడిపోయెను. జనులు పరిపరివిధములుగఁ జెప్పికొనుచుండిరి.

డిఁరేగింపు ఇంద్రకీలాద్రి చెంతకు వచ్చినది. యువరాజు రథము మేఘములపై వాయువేగమున పోవుచున్నట్లుండెను. ఇంతలో జననమ్మర్దమునుండి హఠాకారములు చెలరేగినవి. దుర్గాదేవి యనతరించిన పర్వతపాదదేశమునకు వచ్చువరకు యువరాజు రథవేగము నరికట్టలేక పోవుటచే నొకబాలుఁడాయన రథవక్రముల క్రిందఁబడి నలిగిపోవుట తటస్థించెను.

నేల యంతయు నెత్తురు కొల్లయిపోయినది యువరాజు మ్రాన్నడి పోయెను : ప్రజా వందోహము నముద్ర తరంగములవలె ముందు వెనుకలకు కదలి పోవుచుండెను. అంతయు నల్లకల్లోలముగ నుండెను : రక్షకభటులు ప్రజల సదువులోనికిఁ దేలేక పోవుచుండిరి మహారాజున కి వార్త గాలిపై తేలుచు పోయి చేరినది :

కోటలో సుదర్శనా దేవికి సీమంతము జరుగుచున్నది. బ్రహ్మోత్సవము వలె సాగిపోవు చుండెను. ఈ వార్త నాలకించిన సుదర్శన

మొదలు నరికిన కదళీతరువువలె విరచుకపడి పోయినది. మాదవవర్క మహారాజు మ్రాన్పడి పోయెను. చంద్రావతీదేవి మూర్ఛజెందెను. క్షణము పూర్వము అంతయు నానందమయము. క్షణములో సంతలో శోక భూయిష్టమై పోయెను. యువరాజువరాధి పతే కోటలోనికి వచ్చెను.

చనిపోయిన బాలుని శవమును బుజమున వైచికొని యొక స్త్రీ యెలుగెత్తి గోలుగోలున నేర్చుచు మహారాజును న్యాయము సమహర్షుడని యభ్యర్థించుటకై కోట వాకిట వేచియున్నది. న్యాయ ఘంటా నాదము రాజుదాని యందంతట మార్మోగుచుండెను.

ఆ మంటానాదము పరేతరాణ్యహిషగ్రేవేయ మంటికా రావమై
 మాధవవర్మ శ్రవణపుటముల భేదించుచుండెను. ఆ మహానాదముచే
 తన కర్ణ రంధ్రములు బద్ధిరితములగునా : తన హృదయముపై నమ్మెట
 పెట్లవలె తన వెన్నెముకపై కళాఘాతమువలె ననుభూతమగుచుండెను.

తన కుమారుడు యువరాజు నేరస్తుడా : వానిపై నభియోగమా !
 తండ్రియైన తాను రాజై తీర్పు నొసంగవలెనా ! దైవమా యెంతపని
 చేసితివి ! తెల్లవాతిన రాజనభలో యువరాజుపై విచారణ జరుగును.
 తానది భరించగలఁడా : విష్ణుకుండిన వంశోద్ధారకుఁడు నిందితుడై
 తన రాజ్యములోనే తన కొల్వకూటము నందే ప్రాడ్వివాకుల తీర్పునకు
 తలయొగ్గవలసిన స్థితి కలుగుట మిగుల శోచనీయము. తానేమిచేయఁ
 గలఁడు ? తాను ధర్మ నిరతికి న్యాయ పరిపాలనమునకు పేరు
 పొందినవాఁడు. తన న్యాయబుద్ధి తన బిడ్డనే శిక్షించునా : ఆయ్యో,
 గోవిందవర్మా : నీవు రథము నంత వేగముగనేల తోలితివయ్యా : నగ
 రమున నసలీ యూరేగింపేల జరుగవలె !”

ఆ చవిపోయిన బాలుని తల్లి హృదయ విచారకముగ శోకించు
 చున్నది. ఆ శోకము యజ్జడత్తువి తల్లివి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నది. రేపు
 పట్టమహిష కూడ నట్లే శోకించునా ? తమ శిశుస్మృతిలో ప్రాణమునకుఁ
 బ్రాణమే యని లిఖింపఁబడియున్నది ! “ఆయ్యో ! సుదర్శనా : నీవెంత

దురదృష్టవంతులమ్మా! గర్భస్థ శిశువెంత బాగ్యహీనుడు : అయ్యో !
రాజమాతా : చంద్రావతీ : నీ కెంతటి కష్టము దాపురించినది :

మాధవవర్మ మహారాజు మనస్సునందు పరిపరినిధముల బాధఁ
జెందుచుండెను. తెల్లవారకుండిన వెంత బాగుండును : యుగయుగములుగ
మారని సృష్టిక్రమము తమ కొఱకు మారునా! విజయోత్సాహియై
వచ్చిన కుమారుని మొగము చంద్ర నుకుమారమై హృదయాహ్లాద జన
కమై శాంతిదాయకముగ నున్నది ! పితృస్థానము నలంకరించఁబోవు
తన కుమారుని మనస్సెంత యానందపూర్ణకముగ నుండెనో : ఇంతలో
నింతటి యాపద ముంచుకొని వచ్చినది. సమయమునకు పినాక భట్టార
కుడైన నగరమున లేడు. నిద్రారహితములై యాలోచనా మధితము
లైన మహారాజు నేత్రములు చంద్రమల్లెలవలె కణకణలాడి పోవు
చుండెను !

సుదర్శనకు తన బిరుకంతయు నందకారబంధురమై కనిపించెను
తెల్లవాతిన తనభర్తపై మోచఁబడిన యభియోగమునకు మామగారి తీర్పు
ట్లుండునో ! పాపము త్రిలోచన చెప్పనే చెప్పినది : కాల మెల్లవేళల
మనది కాదన్నది. తా నెన్నిమారులు వేడుకొనలేదు : తుదకా తొందర
పాటుతనమే యవరాజును దోషిగ నిలబెట్టినది : ముందేమి జరుగునో !
నిద్రారహితములై యాలోచనా భారములైన యామె నేత్రములు జపా
కుసుమ సంకాశములైనవి :

చంద్రావతీదేవి మహాదేవుని మ్రోల ప్రణామిల్లి ద్యానించుచున్నది
తన భర్త న్యాయనిర్ణయము తనకుఁ దెలియనిది కాదు. లోకమున కాక
నీతి తమకొకరీతిగ ధర్మముండదుగద ! ఇది యేదో యనర్థమునకే వచ్చి

నదే. ఆ ఘంటానాదము ప్రళయారంభమున మహాదేవులొనర్చు శంఖ
ధ్వజమువలె భీతిగొల్పుచున్నది :

పాస మాయె కౌర్కడే కుమారుడేమో ! పుత్ర శోకము నను
భవింపట దుర్బరము తెల్లవారిన తన నొసట నేమి ప్రొద్దు పొడవ
నున్నవో ! మహాదేవా ! ఎంతవని చేసితివి : నాబిడ్డను కాపాడుము ! నిద్రా
రహితములై వేదనా భరితములై యశ్రు సీక్తములయిన యామె నయన
ముల రక్తశోకములు పుష్పించినవి :

త్రిలోచనవల్లవి తన మందిరమున నందికతో సంభాషించుండెను.

“నందీ : అంతయు నవ్యముగ మనము భానించినరీతిగనే జరిగి
నది గద !”

“అక్షరముల మీరు నిర్దేశించినట్లు జరిగినది !”

“నందికా : న్యాయనిర్ణయమున రాజు స్వసరభేదమును పాటించ
డందురు !”

“అపునమ్మా ! రాజధాని యందెల్లరు నటులే చెప్పకొనుచున్నారు
రేపు చూడవలసి యున్నది !”

“ప్రజలే మను కొనుచున్నారు ?”

“యువరాజునకు మరణదండన విధింపబడునను చున్నారు !”

త్రిలోచ వల్లవి — “నందీ ! చూచితివా ! నాపథకమెట్లున్నదో
ఇక ద్వితీయాంక మారంభమైనది !” అనెను.

“మీరెంతకై నఁ దగినవారు !”

“నందికా ! నీవుపోయి రాజధానిలోని ప్రజాభిప్రాయము నింకను
విశదముగఁ దెలిసికొనిరమ్ము.”

నందిక చిత్తముని వెడలిపోయెను.

త్రిలోచన తనమనస్సునందానందించుచున్నదో, హృదయమునవ్యధఁ
జెందుచున్నదో తెలియుట లేదు. యువరాజౌక విధముగఁ దనకు శిష్య
నదృశుఁడు, బాంధవ్యముచే బావగారు, నట్టివాని నిట్టి స్థితిలో చూచుటకు
బాధగ నున్నది. పాపము సుదర్శన తనమాట జవదాటని శిష్యురాలు.
అమె కెంతటి యాపద దాపురించినది ! తానింత బేలగ యోడించిన నేమి
ప్రయోజనము ! తాను వన్నిన మాయావాగురులలో నందఱుఁ జుట్టుకొని
గిలగిలఁ గొట్టుకొనుచు కాలు సేతు లాదక గింజుకొని చావవలసినదే !

సునీతివర్మ కన్నగారనిన బ్రాణము. రాజ టిమారుఁడై కన్నీరు
కారుచున్నాఁడు. తన భర్తయట్లు దీనుఁడై యుండుట తాను చూడఁ
జాలఁడు. అప్పుడే యేమయినది ! ముందున్నది మునుక్క పండుగ !
అమె రేయెల్ల మేలుకొనియే యుండెను. విద్రావహితములై యాలోచనా
గర్భితములైన యామె చక్షువులఁ గాశ్మీరములు కలకల నగినవి.

యువరాజు చింతాదీనుఁడై తన మందిరమున కూర్చునియుండెను.
అప్పును తాను మిక్కిలి తొందరపాటు తనము గలవాఁడు. పరమ సాహ

నుడు. పాపము చిన్నపిల్లయైన త్రిలోచన తన స్వందన వేగమును విమర్శించు దైర్యము చాలక యా చిత్తరువును చిత్రించి తన చిత్రకళా మందిరమున నుంచినది. కాని తన సాహస మట్టి సూచనలను లెక్కఁగొనునా! ఎంతటి హెరము జరిగిపోయినది : తమ పరిపాలనమున నిట్టి యకృత్యము జరిగినదనిన మహారాజున కెంత తలవంపులుగ నుండును!

జ్యేష్ఠ పుత్రుడై యువరాజైన తాను తండ్రికిఁ జేసిన సహకార మేమున్నది! తాను దోషిగ నభిముఖమునందెట్లు విలఁబడగలఁడు! తన తండ్రి తన్నట్టి స్థితిలో చూచి యేమగునో! అయ్యో! తొందరతనము మానవు నెంత యధఃస్థితికిఁ దెచ్చును ! సుదర్శన సర్వవేళల తనతో నంతవేగము విపద్ధేతువని నెత్తిన నోరు పెట్టుకొని వేల పర్యాయములు చెప్పినది. తన సాహసిక ప్రవృత్తి దానిని పరిగణించ నీయలేదు. ఆమె మొగమును దానెట్లు చూడఁగలఁడు! పుట్టబోవు బిడ్డ తన తండ్రి విందితుఁ డన్నమాటను విని నహించలేదు. త్రిలోచన తానవిన దంతయు జరిగిన దనుకొను చున్నదా! తన మాతృదేవి యెంత యడలి పోవుచున్నదో!

తా నెవ్వరికిని తన మొగమును చూపలేదు. ప్రజలెల్లరుఁ డన్న చీదరించుకొనిరి. తాను బ్రతికియుండి ప్రయోజనమేమి? ప్రజలు తన్ను బావి సామ్రాజ్య పాలకునిగ మన్నింతురా! తానేమి చేయవలె? జరుగఁ బోవునది చూచుచు నూరకుండుట వినా వేరు మార్గము గోచరించుటలేదు. యువరాజులోచనలతో విసిగివిసిగి తుదకునిర్మముడై నిరీహుడై నిలచి

పోయెను నిద్రారహితములైన యాతని కన్నులు సందివర్ధనములవలె తెల్లనై రక్తహీనములై పారిపోయినట్లున్నవి. అతనిలో ధైర్యము విశ్చింతా భావము, నిర్మోహము, దుఃఖము, ఆశ, నిరీహ చిత్రముగ పెన వైచికాని ద్యోతకమగు చుండెను. ఎన్ని హృదయములు బలించుచున్నవో! ఎందఱెన్ని విధములఁ జింతించినను కాలము నిరంతర చలన శీలమగుట తన గమనమును జాలించదుగద !

ఇందఱి హృదయములకు కత్తిపోటు వలె సూర్యోదయమయ్యెను శిశిత్రిపురదైన మాధవవర్మమహారాజు న్యాయ నిర్ణయ మెట్లుందునో చూడ నుత్సుకులై రావలసిన సమయమునకు ముందే బయలు దేరినట్లు సూర్యబింబము కాంతులు గిలకొట్టు చుండెను. గతరాత్రి యంతయు నగరవాసులు చతుష్పథములందు గుంపులుగఁజేరి యీ విషయమునే తర్కించుకొనుచుండిరి.

“అయ్యా ! మన మహారాజుగారి న్యాయ మెట్టిదో రేపు చూడవలె” నని యొకరు.

“అంత సందేహమెందుకు కలిగినట్లు ? మహారాజునకు ధర్మ నిర్ణయమునందు స్వ పరభేదము లేదు” అని కోందరు.

“అందఱు నశ్లేయందురు. తమదాక వచ్చినఁగాని తెలియదు తెమ్మని” కొందరు

“నోరు పారవేసికొనినఁ బ్రయోజన మేమున్నది ? అనలా యవ్య మేమనెనో తెలియునా ? తన కుమారుడు యువరాజు ప్రమత్తతచే

సత్యంత బేగమున రథముఁ దోలుట హేతువుగ మరణించె" ననెను.
న్యాయముఁ జేహర్పుడనెను.

రాత్రియంతయు కోటవాటికి శవమునిడుకొని ఘంట మ్రోగించుచు కూర్చుండిపోయెను.

చినిపించుట లేదా ! చెవులు చిట్లులు పడుచున్నవని యొకరు;
సాధారణముగ నిట్టి నేరములకు శిక్షయే ముందునని యొకరు ప్రశ్నిం
వగా తినఁబోవుచు కూరరుచి యడుగనేల ? రేపు నీవు కొలువునకుఁ
బోయిన వీరిపోవును గద. నన్ను వేదించు పెండులకని సమాధానముగ
నొకఁడు, — అదెట్లును చేసెదను, కాని పాపము మహారాజునకు గట్టి
చిక్కు వచ్చి నడినదని యొకరనగాః రాదామరి : కాల మెప్పుడు నొక
రికే యనుకూలించదు. నాలుగేండ్లకు పూర్వము చూట. మా బంధు
గొకఁడు చెట్టునొకదానిని కొట్టుచుండగా నొక నంద్రెండ్రెండ్ర బాలిక యా
దారిని పోవుచుండెను. ఆ చెట్టు చివరి వట్టు తప్పి యాబాలిక పైఁబడుట
ఆమె యక్కడి దక్కడే మరణించుటయు జరిగినది. ఆ పిల్ల తలి దం
ద్రులు న్యాయస్థానమున మొఱపెట్టుకొనగా మనమహారాజేమి చేసెనో
తెలియునా ? తెలిసి చేసినను తెలియక చేసినను శిక్షశిక్షయే మరణించు
టన్నది జరిగినది కద : అగ్ని తెలిసి ముట్టుకొనినను తెలియక ముట్టు
కొనినను దాని ఫలితము కాలుటయే కద ! ఇదియు నట్లేయనుచు నా
మా బంధుగునకు మరణదండన విధించిరి. ఇక విప్పుడు చూడవలెనా
యన శీర్పు : తన కన్న కుమారుడు, కన్నప్రేవు. మా బంధు వజ్రా
గ్రత కారణముగ వా బాలిక యశువులఁ బాసెను రాజకుమారుడు సైత
మటులే యమిత వేగముగతో యనవధానతచే నా బాలుని తప్పించలేక

పోయెను. అప్పుడు అది నరికొని కొందర పిల్లవాని నా రథ చక్రముల క్రిందకు యువరాజునిన గిట్టని వారెవరో కావలెనని బలవంతముగ ద్రోసి నట్లున్నదని చెప్పకొనుచున్నారని యొకరు, మనకుఁ దెలియదు, ఏమైన నేమి బాలుఁడు మరణించుట జరిగినది కద : మన కెందుకు, మనము పోవుదమనుకొనిరి.

ఇట్టివే ప్రసంగము లనేకముగ నగరమున కూడలి స్థలములందు వినించుచుండెను.

తెల్లవారినది. ప్రొద్దెక్కుచున్న కొలఁది రాజుగారికొలుపుహటము జనసమూహముతో క్రిక్కిరిసి పోవుచుండెను. ప్రజలలో నాశ్రుతయో. వేదనయో, కౌతుకమో యెదియఁ దెలియుట లేదు వెండి బెత్తముల వారి యదలింపులు ప్రజాసందోహముపై బనిచేయకుండెను.

క్షణమొక యుగముగ ప్రజలందఱు నిమిషవనేశ్రుతై ప్రభువు రాకకై ప్రతీక్షించుచుండిరి. చూచుచుండగానే ప్రభువు వచ్చుచున్నాడనిన యలజడి కలిగినది ప్రభువు నరదము వచ్చినది. అటుపై రాణి వాసము, పిమ్మట యువరాజు వ్యందనము !

రథముపై యువరాజు నిశ్చలుడై యున్నాఁడు. కడచిన దినము నందలి వేగము నొత్తుకము మచ్చునకైన గానవచ్చుట లేదు. నేదాఁడు రధికుఁడు. నేడు ప్రజలెల్లరాయనను కనులార తిరికించిరి. నద్దుమణిగి నభయండు నిశ్శబ్దత రాజ్యమేలుచుండగా నభాప్రారంభమునకాజ్ఞ నొసఁగ బడెను. ఆయన గర్భవిక్షిప్త మహగ్నియైన శమీప్రుక్షమువలె గంభీరుడై యుండెను. ఆయన నేత్రములు మంచు కురిసిన మందారములై రక్తము

నుమియు చున్నట్లుండెను. ఆయన ఫాలమున స్థిర సంకల్పము మనస్సు నందు పరిదేవనయు దోబూచులాడుచుండెను. రాణివాసము, సభాస్థానములు తమకుఁ గన్పించునట్లును, తామెవరికిఁ గన్పింపని రీతిగను నమర్చిన యాననములపై నుపవిష్టులైరి.

త్రిలోచన నందికా ద్వితీయయై వచ్చెను.

సభాప్రారంభము జరిగినది. యువరాజు విచారింపఁబడుటకు నిల పెట్టఁబడును. రాణివాసము కనులు మూసికొనిరి. మహారాజవనతవదను డయ్యెను. ప్రజలెల్లరాశ్చర్యచకితులైరి. త్రిలోచన సాకూతముగ నందికను తిలకించెను. యువరాజు మాత్రము నివాత దీపకశికవలె నిశ్చలుఁడై వించెను. ఆయన నట్లు చూచుచున్న త్రిలోచనకు సరమేధము నాడు ఇనుప స్తంభమునకు బిగింపబడిన యజ్ఞదత్తుఁడెట్లుండెనో, ఎట్లు తిలకించెనో యట్టి లక్షణములే యువరాజునందు చిత్రముగ భాసించెను.

ప్రమాణ స్వీకారమైన పిమ్మట ప్రాద్వివాకుఁడు యువరాజును సృచ్చింప ప్రారంభించెను— ‘యువరాజా ! మీరు రథమును నడుపుకొనుచు పోవునప్పుడా బాలుని గమనించలేక పోయినారా !’

‘నా రథవేగమున నేను చూడలేదన జాలను. కాని, సాధారణముగ నా రథమును వేగముగ నడుపుట నా కిష్టము. అయిన నింతవరకెన్నడు నొక చిన్నజంతువైన నా వాహనము క్రిందఁబడి యాల్గినదిలేదు. నా రథచోదన సామర్థ్యముపై నా కంతటి ప్రత్యయమున్నది. !’

“అయినచో నా ప్రమాదమెట్లు జరిగిన దందురు ?”

“అయ్యా ! నే నెంతటి బేగమున గమించుచున్నను, నేను గను
నించినది తెలియజేయు చున్నాను. ఇంద్ర కీలాస్ర పాదదేశమును నమి
పించునంతకు సరిగ నెవ్వడో ఆ జాలుని నా రథచక్రముల క్రిందఁ
బడునటుల బలవంతముగ నెట్టివాఁడు.”

“ఆ నెట్టివానిని తమరు గుర్తింపఁజాలుదురా ?”

“కష్టము ఆ జన సముద్రమున జలకణమును రెసలేని యా
వ్యక్తిని గుర్తించుట సుదుర్లభము !”

“అగుచో నేరము మీ పై స్థిరపడుచున్నది కద !”

“దైవ సంకల్ప మెట్లున్న నట్లు జరుగును !”

“మీరు చెప్పిన దింకేమియు లేదా ?”

“నాకు, దెలిసిన దింతయే ! అంతకు మించి నేనేమియు చెప్పఁ
జాలుదును !”

“మన రాజ్యమున నిట్టియపరాధమునకు శిక్షయేమో మీకుఁ
దెలియునా !”

“తెలియవలసినది నాకుఁగాదు.”

“నన్ను చెప్పుమందురా ?”

“అవసరము !”

సదాభివన మంతయు చీనుచిటుక్కు మనిన విన్పించు సంతటి నిశ్శబ్దముగ సుందెను సదాసదులెల్లరు చెవులు కన్నులేకము చేసికొని చూచుచుండిరి, వినుచుండిరి. యువరాజు నైశ్చల్యమునకు నిర్భీకతకు నెల్లరు విద్వేలు పోవుచుండిరి. మృత్యువు సన్నిహిత మయినప్పుడు నైరము సంత ధీరుడై యుండుట యువరాజునకే చెల్లినది. కుమారుని సమాధానమున కానంది చవలెనో భేదముఁ జెందవలెనో మహారాజునకు బోధపడునట్లులేదు. చంద్రావతీదేవి కన్నులవిరళముగ వర్షించుచునే యున్నది. సుదర్శన స్మృతిరహిత ! త్రిలోచన మహారాజు నిర్ణయమున రెడిరుచూచు చున్నది. :

“మహాప్రభూ ! యువరాజుగారు సుడివిస దాలించినారు కద. ఇప్పుడిక నేమి చేయవలెను ?”

మహారాజు గంభీరముగ — “శిక్షస్మృతి ననుసరించి యానేరమునకు విధింప వలసిన శిక్షను నిర్ణయింపుడనెను.

“ప్రాడ్వివాకుఁడు చలించి పోయెను !”

“ప్రభూ ! ప్రభూ ! వరిదు. యువరాజునకట్టి శిక్ష విధింపరాదు. భావి సర్వాండ్ర సామ్రాజ్యాధినేత కాదగిన యువరాజున కట్టి శిక్షను విధించుటనుచితము !”

“నేరస్తుదై నవాఁడు రాజైనను, రైతయినను నొకేశిక్ష ! శిక్షకుఁ దరతమ భేదములుండునా ?”

“ప్రభూ ! కామట్లు వెలవిచ్చిన మేమనగల్గిన దేమున్నది ? ప్రతి సూత్రమున కపవాదమున్నట్లు శిక్షాస్మృతి యందలి తీర్పులకు పైతముప నాదము లున్నవి ప్రభూ !”

“అట్టివి న్యాయ సమ్మతములు కావని మాయభిప్రాయము ! ప్రభువే నీతిరహితముగఁ బ్రవర్తించిన రాజ్యమున పాలకుల విషయము చెప్పనక్కఱయేలేదు.

“యథారాజా తథాప్రజా !” నేరమునకు స్మృతిహితమైన శిక్ష మేమోతెల్పుడు”

“మాకు వాయి వచ్చుటలేదుప్రభూ ! యువరాజు సకల సద్గుణ సంపన్నుడు. ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమునకుఁ గాఢగిన వారసుఁడు. అట్టి వానిని బుద్ధిపూర్వకముగ కాని నేరమునకై, ఎవరో గిట్టని వారన్యాయ ముగ నాయవపైఁ బగబూని నేరస్తునిగ నిరూపించదలఁచి చేసినట్లున్న యీ నేరమున కీయన శిక్షను తొలగించిన దోషములేదు అట్టి యభియోగ ములు, తీర్పులు లేకపోలేదు.”

“అది యంతయు మన కనవసరము. యువరాజునిన గిట్టని వారె వరో యాజ్ఞలుని బుద్ధిపూర్వకముగ బలవంతముగ రథము క్రిందకు త్రోసినారన్న విషయము ఋజువు కావలెగద ! అట్టిది లేనప్పుడు యువ రాజువరాధి'యనక తీరదు. కావున మీ నిర్ణయమును నిరాక్షేపముగ వెలి బుచ్చుడు.”

ప్రాడ్వివాకునికి సభాస్థారులందఱకు పరమాశ్చర్యముగ నుండెను.

“ఇదియేమి రాజు ! ఇది కలియుగమా ? కృతయుగమా ?” యనుకొనిరి.

యువరాజు తన తండ్రి మాటలకు మనస్సునందు సంతోషముఁ జెందెను. తన జనకుఁడు దేవతాత్మః పూర్వజన్మ సుకృతమునఁ గాక యట్టి జనయిత సుదుర్లభుఁడు ! తా నదృష్టవంతుఁడు. తనకు జనింపఁబోవు చిన్ని సూర్యవర్మ కూడ నిట్టివాడై నఁ జాలును ! తన జన్మము ధన్యతఁ జెందినట్లే !

సభ విశ్లేషనముగ నున్నది. ఉన్నట్లుండి యా మరణించిన బాలుని తల్లి “అయ్యా ! నాకు న్యాయముఁ జేకూర్చుడు నాబిడ్డడు చని పోయినాఁడు అతఁడు నాకు సర్వవిధముల సాధారణమయినవాఁడు. నాకంటి వెలుఁగాతఁడు ! నేనెట్లు బ్రతుకుదును దేవుఁడా ! యవి యెలుగై త్తి యాక్రోశించెను. భటులామె సూరకుండునట్లు నియమించిరి.

‘ప్రాధ్వీవాకుఁడిక తీర్పు వీయవచ్చున’ని మహారాజునెను.

, “ప్రభూ ! శిశుస్మృతి ననువరించి నిందితునికి మరణదండన విధింపఁబడు చున్నది ! ”

సభయంతయు నొక్కసారిగ జరిగిరించినట్లయినది ! మహారాజు స్థాణుభూతుడై పోయెను. యువరాజు తండ్రివై పునకు చూచుచుండెను. తన తండ్రి మోమున నాడు యజ్ఞదత్తుని యావమునకు విగించుచుండగా నాదిన భావపీచిక రీనాడును కన్పించినది. నాడు యజ్ఞార్థమై యాబ్రాహ్మణ వటువును తెచ్చెను. నేడు న్యాయ స్థావనమునకై తన కుమారునే బలి పీతమున నిల్పుచున్నాడు ! అంతటి మహోదారమైన మనోధర్మముఁ గలిగియుండుట మిక్కిలి యరుదు, యువరాజు హృదయమునంద తండ్రియే నిలచిపోయెను. మహారాజు పీతమునై నుండిలేవి

జలద గంభీరకంఠ నిస్వనమున నిట్లనెను — ‘శివైస్మృతి సనుసరించి ప్రాద్వివాకుఁడు నుడివిన ప్రకారము నిందితునికి ప్రాణదండన విధించు టయినది : రేపు సూర్యోదయా తూర్వ మీకిట్ల యమలు జరుపబడవలయును.’

మహారాజు వనిష్టడయ్యెను.

శివైస్మృత్యమునకు లేచి నిలబడిన మహారాజు మేరుమందర నమానుఁడు : కూర్చుండి పోయిన మహారాజు పిడికెడు మావసవలె క్రుంగి పోయెను. సభయంతయు హాహాకార ముఖరితమై పోయెను :

సభలో యజ్ఞదత్తుని తండ్రి నృసింహశర్మకూడ నుండెను, మహారాజు తన కుమారుని యజ్ఞసకువుగఁ జేసెను. యువరాజైన తన కుమారుఁనినాడెట్లు శిక్షించునో చూచెదనుని కక్షతోవచ్చెను. మహారాజు న్యాయ నిర్ణయమునకు విస్మయము జెంది సిగ్గుతో తల వంచుకొని మహారాజునకును తనకును సామ్యమెచ్చటనని భావించుచు వెడలి పోయెను.

సభయంతయు క్రమముగ వలువబడుచుండెను. మహారాజు కదలలేదు. రాణివాసము కదలలేదు :

మట్టి మధాహ్న సమయము. మహారాజు లేచి యభ్యంతర మందిరమున కేగెను. రాణివాసమాయ వసు గమించెను. యువరాజు తండ్రిని నమీపించి — “ప్రభూ ! నిందితుఁడు శిక్షితుఁడు నైన యువరాజు నమస్కరించుచున్నాడు.” అని ఆయన మహారాజునకు పాద కేసుస్కార మొనర్చెను. మహారాజు మనస్సురలి పోయెను. ఆయన నిలువరించు కొనజాలక — “నాయనా, గోవిందా ! నేనివ్వదు

వ్రభువును గాను. నీ కన్న తండ్రిని. కసాయివాడనోయా ! ఈశి తండ్రిపై నీ కింకను గౌరమున్నదా : నేనందుల కద్దుదను గానయా ! నేను కిరాతుడను !” అనెను.

మహారాజు యువరాజునులేవనెత్తి హృదయమునకు హత్తుకొని యాతని మోమును తన హస్తములతో తడవుచు శిరముపై నుద్దిడి—

తండ్రి ! అసలేర కంతము రుద్దముకాగా భక్తున పగిలి యార్చుచు చరికిరిబడి కన్నీరు తుడుచుకొనుచు “నేను మహారాజును. మహారాజులకు సంతానముండకూడదు : ప్రేమయుండరాదు : కర్తవ్యము, ధర్మము రెండే కావలసినవి : ఈ దీనుడైన మహారాజును నీ యీ తండ్రి నెట్లుగ భావించుచున్నావో : నేనేమి చెప్పను :” అని వాపోయెను.

“నాన్నగారూ : తాము నాకు పితృదేవులగుటకు నేనెంతయు గర్వించుచున్నాను. మీ విర్ణయములు ధర్మ సమ్మతములు. జగద్విదిత మయినవి. మీ యాత్మ దేవతాత్మ ! మీ శీర్షులు సమంజసములు : నాకెట్టి బాధయులేదు. నాకు మీపై గౌరవ మినుమడించినది గాని తరిగి పోలేదు. మీ విర్ణయమును నేను సర్వాత్మనా పాలింతును. అందులకు సంసిద్ధుడనై యున్నాను.”

మహారాజునకు తన కుమారుని సౌజన్యమును భావించిన కొలఁది దుఃఖము పొంగులెత్తుకొని వచ్చినది. గోవిందవర్మ యచ్చముగ యజ్ఞ దత్తుని వలె మాటాడినాడు. ఏమి వ్యక్తులు : పరమాశ్చర్యబుద్ధులు ! ఇట్టి తనయులు జన్మించుటచే తానును నృసింహశర్మయు ధన్యులైనారు !

చంద్రావతీ దేవి కుమారుని కాగలించుకొని బిట్టు విలపించెను. సుదర్శన కన్నులు కళాపీసరులై నవి ఆమె చూపు నిశ్చలమై

పోయినది. త్రిలోచననేత్ర ద్వితయమున సుఖదుఃఖములు తాండవిండు చుండెను. ఇట్టి తండ్రి కుమారుల మధ్య తాను తనయునికియు హాస్యాస్పద మనిపించెను. వారల యచ్చమయిన సౌఖ్యమునకు ఆమె మనస్సు నందుననే వివాళులై తినది, సునీతివర్మ తన సర్వమును గోల్పోయిన రాజువలె క్రుంగిపోయెను.

సమయము దొర్లి పోవుచున్నది. యువరాజు కల్లికి వ్రణమిల్లి సుదర్శనను స్పృశించి సునీతివర్మ వాలింగనము చేసికొని, త్రిలోచన యొడ నెలపుగైకొని తిరిగి మహారాజునకు పాదాభివందన మొనర్చి భటులు వెంటరాజెఱసాల కేగెను. రాజపరివారమంతయు తమ తమ నెలపుల కేగిరి.

యువరాజుశిరచ్ఛేదముచే చిమ్మినరక్తాసారము జగమెల్లనిండి శోణ కాంతులు దాల్చినటుల ఉదయ నంధ్యారాగము రాజప్రాసాదమును వెలిగించు చుండెను. రెండు దినములుగ విద్ర నెఱుంగని రాజకుటుంబము కన్నులు రక్తముఁ జిమ్ము చున్నట్లుండెను :

అయిపోయినది : మాధవవర్మ మహారాజు వ్రథమ సంతానము, భావి సామ్రాజ్యాధినేత యువరాజు శిరచ్ఛేదము జరుగు సమయమున కోటి సూర్యులఁ బరిహసించునంతటి తేజోవంతమైన వెలుఁగొక లిప్తకాలము చూచువారల కన్నుల నాంధ్యము ద్రిమ్మరించినది. ఆ యాంధ్యమునందే మెఱపు తీవలవలె బంగారు నాణెములు కనకధారయై వర్షించినవి :

తెల్లవారు వరకు రాజధాని యందంతటను బంగారు నాణెములు వెదజల్లబడి యుండెను. వ్రణలెల్ల రాశ్చర్యమగ్న మానసులైరి. దేవి

దుర్గాంబ మాధవవర్మ ధర్మ నిర్ణయమునకు సంప్రీతురాలై సువర్ణవృష్టిని గురిపించినది. మహారాజు ధర్మబుద్ధిని పొగడుకొనుచు ప్రజలెల్లరా నాడె ముల నేరుకొనిరి !

త్రిలోచన వల్లవికి మామగారి దేవపూజా మహిమపై నవరిమిత విశ్వాసపేర్పడెను. ఈ వార్త ఆంధ్ర సామ్రాజ్యము సంతటను విద్యుద్వేగమున ప్రసారితమయినది మాధవవర్మ మహారాజు ధర్మ నిర్ణయము నకు మెచ్చి శ్రీ దుర్గాదేవి ప్రీతిచేతస్కంద్యై కనకవర్షముఁ గురిసినది. నాటినుండి యామె కనకదుర్గయైనది !

ఎవరెంత మెచ్చుకొనినను యువరాజు లేచివచ్చునా ? బంగారు తండ్రి యేజన్మమునఁ జేసికొనిన పాపముల పుట్టయో నగిలి యీ నాడిట్లు పుత్రశోక రూపమున దాపురించినది ! చంద్రావతీదేవి కహర్నిశలు గోవిందవర్మ స్మరణము వినావేరొండు కార్యము లేదు. ఆమె మనసా చివికి పోవుచుండెను. ఆమె దేహమున నెదోరుగ్మత ప్రవేశించినది. రాజ వైద్యులెంత ప్రయత్నించి యెన్ని యౌషధముల వాడినను ప్రయోజనము కన్పించుట లేదు.

మహారాజునకు మనస్సు మనస్సులో లేకుండెను. ధర్మవిరతికై కుమారుని పోగొట్టుకొనినది చాలక యిప్పుడిక భార్యయేమి కానున్నదో ! ఆయనకు వార్ధర్యము తఱుముకొని వచ్చుచున్నట్లుండెను !

యువరాజునకు మరణదండన విధించిన నాటినుండి సుదర్శన చూపులక్లే పిచ్చిగ విలచిపోయినవి. ఉన్మాదమువంటి దేర్పడినది. ఆమె యెవరితో మాటాడదు. తనలో తాను నవ్వుకొనును, అంతలో నేడ్చును. నిముసములో సర్వాభరణముల నలంకరించుకొనును. మరు నిముసమున

నన్నిటి పెరికివైచి జాట్టు విరియఁజొసికొని విరుగబడి నప్పును. అయె
యెవరి మాటను మన్నించదు. త్రిలోచనను కొంచెము మన్నించును.
అటు చంద్రావతీ దేవిని యిటు సుదర్శనను జూచుకొనలేక త్రిలోచన
సతమత మగుచున్నది !

యువరాజు మరణించి నెలదినములు గడచినవి. కోటలో శోక
దేవత నాట్యము జేయు చుండెను. పినాకభట్టారకుఁడు వచ్చెను. ఆయనను
చూచి మధవవర్మ దుఃఖమాపుకొనజాలక పోయెను. ఆయన భట్టారకుని
కొగలించుకొని బిట్టు విరిపించెను. పినాక భట్టారకుఁడాయనను పట్టుకొన
లేకపోయెను. ఆయన యిట్లనెను — “వ్రథా ! మీకేమి మీరు నర్హము
దెలిసినవారు. మీరు నైతమిట్లు దుఃఖపడుచో మహారాజ్ఞి యేమికావలె !
యువరాజున కాయుర్దాయము తీరినది. మీ ధర్మ విర్జయమును సాగుగ
నాతవి మృత్యువు సంభవించినది. మనమెవర మెందులకుఁ గర్తరము
కాము.”

“భట్టారకా ? యువరాజు శిరచ్ఛేదము జరిగిన నాటనుండి
నన్నొక సందేహము వేదించుచున్నది. నీవు నగరమున లేవు. నీవుండి
నచో నాతఁడు సంరక్షింపఁబడెడి వాడేమో ! నేనానాడు యజ్ఞదత్తుని బలి
పశువుగ చేయకుండ చుండవలసినది ! ఆ పుణ్యదంపతుల శాపములు
నా కుమారునికి తగిలిసేవయ్యా ! యజ్ఞదత్తుని తల్లివలెనే చంద్రావతీదేవి
కుష్కించి పోవుచున్నది. సుదర్శన కున్నాడ మేర్పడినది. నీ స్నేహి
తుని సంసారము తుదకిట్లు తయారైనది. ఇవన్నియుఁ జాలవన్నట్లు
పురికే మనపై అచిర కాలములో దండెత్తి వచ్చుటకు నన్నాహముల
చేయుచున్నటుల వార్తలు వచ్చినవి. ఈ కష్టములన్నియు నొకేసారి
చుటుముటినవి !”

“ప్రభూ ఓరిమి కావలెను. కష్టములు మానవులకుగాక ప్రాకులకు వచ్చునా !”

“ఎంతకవి యోర్పుకొమ్మందువు : దేనికైన హద్దుండవలరా !”

“మీరు ప్రాకృతుల వలె దిల్లవడుట న్యాయమా ?”

“పినాకీ ! నేను నరమేధ మొనర్పకున్నచో బాగుగ నుండెడి దేమో !”

“ఎందువలన ?”

“ఆ యజ్ఞ ఫలితముగనే యిట్లు జరిగిన దనిపించుచున్నది !”

“మహారాజా ! నేనొక ధర్మసూక్ష్మమును మనవిజేసెదను, యజ్ఞ యాగములున్నవి వానినేదో యొక ప్రయోజనము వర్ధించి చేయుచున్నాము. ఆ ప్రయోజనము సిద్ధించు చున్నది గద ! అది యంత వరకే : ప్రతికార్యమునకును రెండు ముఖములున్నవి. మంచి జరిగినదని సంతసించుము. చెడు జరిగినదని దుఃఖించుము. జగత్తంతయు కర్మాదీనముగ నడుచు చున్నది. మీరుచేయు ప్రతిపని మీ భూత భవిష్య ద్యర్తమాన జీవిత పద్ధతిని సూచించుచుండును. నరజన్మమెత్తిన భగవంతునికైనను నిట్టిది తప్పలేదు. శ్రీరామ చంద్రుడేమిచేసెను ! వారిని పరోక్షముననుండి సంహరించెను. అప్పటికది ధర్మమే, నీతియే, కాని తరువాత తన్నా ధర్మము కట్టికుడిపి జీవితాంతము భార్య విరహియై జీవించవలసి వచ్చినది. రావణుడు లోక శంఖకుడు. ఆయనను సంహరించి లోకముల సంరక్షించెను. కాని ఆయనకు బ్రహ్మ హత్యా

దోషము టుకొన్నది కద ! నీ కష్టములను పోగొట్టవలెనని నాకు
కిరాతుని దాదాహతిచే నూహించుచున్నాను. నీ కష్టములను
మును కర్మాధీనమై కష్టపడుచున్నాను.

మీరు నరమేధ మొనర్చుచు నర పక్షమునకు యల్ప
కర్త తన్ను తాను బలిపశునై నలచుకొని యున్నా సర్వ కష్టము
ముల నుండి విరామమును పొంది ఇంద్రియోపరతిము గావింపకొని
భగవదర్పణుడగుటయే కద ! అప్పుడిక వ్యక్తి లోని వృత్తమునకు
సరించుచున్నను అన్నిటి నుండి దూగుడై ముక్తి జెందిన యనుభవ
మును పొందియుండును. పాని మూలమున సంపదించు ఫలితస్థితి
డగా నీ నరమేధము వలన దుష్పరితము జెట్లుండును ? ప్రాణమునకు
ప్రాణ మీ వలసివచ్చినది. కర్మరీతు రిట్లే యుండును. ఆ వృద్ధప్రాహ్మణ
దంపతుల కాపము మీ కర్మ పరిపాకమై యుపరాట నిషింపబడినాడు.
ఆతని యందలి యమిత వేగాఖితి యంతనికట్లు చేసినది. అందువల్లననే
యిట్టి క్లిష్టములైన యజ్ఞ కర్మలను సాధారణముగ నేరును సంక
ల్పించరు.”

“అయిన మీరు నన్నేల వారించలేదు ?”

“ప్రభూ : మీకు వచ్చిన నష్టమున్నది ! మీనామ మితిహాస
ములో మహాసామ్రాజ్యాధినేతగ యజ్ఞకర్తగ, న్యాయశీలిగ, ధర్మరక్షా
చరణ సంపన్నుడుగ చిరస్థాయిగ విలచి పోగలడు ! శ్రీదుర్గాదు కల్గి
మీ ధర్మ నిరతికి సంతసించి సువర్ణవృష్టి గురిపించినది ! నీ దాత
కము దివ్యమయినది !”

“అయిన నిది యంతయునేమి ?”

“ఇది కర్మ : చెప్పింది గద ! మీ యంతటి మహారాజు మీ పంజమున చురి బిడ్డించాడు యువరాజుంకటివాడు కాడు. మీకును నాదాని సరి సంబంధము లేదు. ప్రభూ : ధైర్యమును వహింపుడు.”

“చెట్టింత కుమారుని పొట్టబెట్టుకొనిన నాకు ధైర్యముకాక మరే మున్నది ! చంద్రానతీరేమేమగునో తెలియకున్నది. అమె బాధ చూడ లేకున్నాను. గోవిందుని మరణమామెను క్రుంగఁదీసినది. పినాకీ ! నీవు రాచుచున్నావు. నా జాతకమున గ్రహములు వక్రించి యుండును; నా గోవిందుని తల్లియైన నాకు దక్కునా ? సుదర్శన యెట్లుండును ? చిన్ని : బాధపడకుదయించునా !”

మూడవవర్ష యూదోశన జెందుచుండెను. పినాక భట్టారకుడు భయము లేదనుచు, కాని యది పెదవులపై నుండి వచ్చిన మాటయే !

దీపములు చారముగ గడుచుచున్నవి. మహారాజ్ఞి వ్యాధి తీవ్ర రూపము ధరించినది. రాజ్ఞి గోవిందుని శలఁచు కొనుచుండును. శివా రాధన నేమరదు. శిరఃస్నానమాచరించును; మహారాజు వచ్చిన మర్యాద చేయును. రాకున్న రాలేదనరు. అమె ప్రాణములామె వికారములైన కనురెప్పల నంటిపెట్టుకొని యున్నది. ఆ దీపమెప్పుడారి పోవునో !

రాజప్రైయ్యులు పెదవి విరచిరి. మహారాజు కుమిలిపోవుచుండెను. భట్టారకుని యనునయ వార్త్యములచే నాయనవేదన యునగమించుట లేదు. విఘ్నగుండిన పంజమునది తుదకెట్టి దుస్థితి సంభవించినది ! ఇత ముందరిని కానున్నదో ! పులకేశి దండయాత్ర కూడ వచ్చివరస గాని పూర్తిగాదు ! ఆ పులకేశి కంఠ రాజ్యదాహ మెందులకో ! తాను

మోత్ర మట్టి దండయాత్రలను నడపియుండలేదు : క్షత్రియుడైన వానికి రాజ్య విస్తరణా కాంక్ష జన్మహక్కువలె నున్నది :

సమకాలీనులైన రాజులలో తనకు మించిన నమర్దుడు లేడు. తన కున్నంత శౌర్య మెవరికిని లేదు. రథాశ్వగజ బలములు తన కుండినంతగ నితరరాజు లెవ్వరికి లేవు. పులకేవి తాను తరిమి వేయఁ జాలఁదా ! ఇట్టి సందేహము మున్నెన్నడును తనకు కలుగలేదు. నేడెందులకీ యాహ యంకురించినదో ! దుఃఖము మానవునెంత క్రుంగ దీయును ! ప్రాణాధికుడైన యన్నగారు మరణించగా సునీతి బెంగవదె పోయినాడు. దేవవర్మ ఇంద్రవర్మలకు చీమకుట్టినట్లయిన లేదు : అవును. రాజ్యరాహము బింధుతను, రక్త సంబంధమును పాటించ వీయదు గద !

యువరాజు స్తమింపగా తాము సునీతివర్మను నరకుగొనక రాజ్యాధి కారము చేజిక్కించుకొనవలెనని వారల తంత్రములు ! ఛావి వరుసలు లేవు. అన్నదమ్ములని లేదు. ఒకరినొకరు వందారించుకొనుటలే : ఏమి రాజ్యములు, ఏమి రాజులు ! ఇట్టి రాజుల కతముననే 'రాజ్యాంశే నరకం ధృవమ్' అను నార్యోక్తి వెలసినది అంతడనుక నెందులకు ? లేవు పులకే దండెత్తి వచ్చుచో నతని వెదుర్కొనక నమర్దుడైన తానూరకుండునా ? మరల వరమేధమే కద !

పినారక బట్టారకుడేమో చెప్పును. అన్నటికా మాటలు మన శ్వాంతిని కలిగించినట్లుండును. ఆయన కనుమఱుగగునంతనే ఆయన నుడుపులును మనస్సున మఱుగువరును. ఈ మనస్సు మిగుల చిత్ర మైనది. బుద్ధి వచ్చినట్లే యనిపించును మఱలరాదు ! దేని వనహ్య

ముగ బావింతురో దానినే తిరిగి తిరిగి చేయుదుడు. ఈ లోకము తీరింతే నేమో : దీనికి పరిష్కారములేనే లేదేమో !

ఏమైననేమి ! నరమేధము తనను వట్టి వల్లార్చుచున్నది యాజ్ఞికమయిన నరమేధము, నమరరంగమున జరుగు లౌకికమయిన నరమేధము ! ఈ నరమేధమున కంతులేదు వలె నున్నది. గోవిందుడే మనినాడు ! తాను దేవతాత్మయఁబ : తానొనరించిన కృత్యము లన్నియు దేవతా ప్రీతికరములఁబ : అతఁడెంత వశ్య వాక్కు ! నిజముగ భగవతి శ్రీ కనకదుర్గా మహాదేవికి తనపై నెంతటి యనుగ్రహము : తన యకృత్యమును మన్నించి కనకధార కురిపించి లోకమున తన్ను పుణ్య పురుషునిగ స్థాపింపఁదలఁచినది కాబోలు ! ధర్మ రక్షకుఁడుగ తానై చేసిన దంతయు ధర్మవిధము కాబోలు ! కాని జనయితారగ తానొనర్చిన దానికంటే హేయమైన కార్యముండునా : "విష వృక్షమపి సంవర్ధ్య న్యయంచేత్తు మసాంప్రకమ్ " అవి కద ! తనకన్న విధ సుగుణముల ప్రోవు, యువరాజు. తాను వానిని శిరచ్ఛేదము చేయించినాడు. వినాక బట్టారకుఁడు చెప్పినట్లు దీనికి గూడ కర్మానుభవముండవలె గద !

మాధవవర్మ మహారాజులోచనా పరంపరలచే తాదికమైన మనస్సుతో రేయెల్ల కంటిమీఁద కునుకు లేకుండ గడపెను. తెల్లవారినది. చంద్రావతీదేవి సౌధము నుండి కలుగువచ్చినది : పట్టపురాణి స్థితి నాడు నాటికి క్షీణించిపోవుచున్నది నేడు మరియు నర్వానముగ నున్నది. రేయి పోనగాని యామె బ్రదుకును విశ్వయముగ, జెప్పలేమనినారు రాజనైద్యులు ! నైద్యులందఱు తప్పుకొనిరి.

వాడిన ముద్దమందారమువలె త్రిలోచన చంద్రావళి పరిచించు చుండెను. సునీతివర్మ దీనవదనుడై తల్లిపాదముల చెంగట నిశ్చలముగ కూర్చుండి పోయెను. సుదర్శన యొడలు తెరియని నిర్మల ముంపులో నుండెను. చంద్రావతీదేవి పూజామందిరమున మహాదేవుడు మాత్రము సర్వాలంకార భూషితుడై, విభూతి విభాసితుడై, నిత్య పూజితుడై పులుగడిగిన ముత్యమువలె మిలిమిలలాడు చుండెను. ఆయన మందిరమున చంద్రావతీదేవి యాదేశముగ సఖంధము పెరిగింపఁజేసి యుండెను జ్యోతి నిశ్చలముగ వెలుగుచుండెను. మందిరమంతయు సుగంధ భూషణములచే సురభిశముగ నున్నది. మహారాజు స్నానానుభవై మహాదేవార్చనలు చేసెను. చిత్రముగ ప్రభువునకా దీనరశ్మిలలో నాయఖంధ జ్యోతిలో గోవిందుని కన్నులు తన్ననలోకించు చున్నట్లు బ్రహ్మయేద వినది. నాడు మహారాజు పవనంచెను. మహారాజునియేమి ! రాజపరివార మంతయు నట్లే నిరాహారముగ నుండిపోయెను.

మహారాజు నీరసించిపోయినది. ఆమె పదసమున తెరిచిమాత్రము దగదగలాడుచున్నది. ఆమె కన్నులు ప్రకాశవంతములై తరలజ్యోతుల వెలిగిక్కుచున్నవి. ఆమె శుభ్రవననములఁదాల్చి మొగమున గుంకుమఁ దీర్చికొని దానికింద శివవిభూతి నలకొనినది. శిరోజాలంకరణమునకై పరిచారికల కాజ్ఞయిడినది. వారామె నలంకరించి కేశబంధమున పూమాల నుంచిరి. మహారాజు యెఱ్ఱుని వట్టుచీరధరించి పసుపుపచ్చని రవికఁదొడి గినది. పుణ్య శ్రీ జనోచితమైన సర్వాలంకారములు చేయించుకొనినది. సుగంధ ద్రవ్యముల మేననలఁడుకొని లేనియోసికఁ దెచ్చికొని మహాదేవుని మందిరమునకు త్రిలోచనా సునీతవర్మ రిరుదెనలఁ బట్టుకొని తీసి కొనిపోవగా పాదచారిజగ పోయినది. స్వామికి వందన శ్మశర్పణ గావించి — “మహాదేవా : నాభర్త పరమపుణ్యమూర్తి ! ఈ పేంగతి

ములు నెంతధర్మ సమ్యక్ములో శ్రీదేవి కనకదుర్గామలల్లియే లోకము నకుఁజాటి చెప్పినది : మీనుగుణముల బంగరువాసగ కురిసినది. మీధర్మ ప్రవృత్తి కంతకుమించిన నిదర్శనమేమి కావలెను ; నాకు పరమ సంతృప్తికరముగ నున్నది. నాకీక తీరవలసిన కోర్కెలులేవు. మహా దేవుని పిలుపుకొఱతెదురు చూడుచున్నాను !”

దేవీ : నీవెందుకింత బేలవగుచున్నావు ; నీపుత్వరితముగనే పూర్ణా రోగ్యమును పొందఁజాలుదువు. నీబుల్లిమనుమని నెత్తుకొని ముద్దాడ గలవు !”

“కాదుస్వామీ : నాకిక విలుకడలేదు. మదర్శనను తలచుకొనిన గుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి. ఆ బిడ్డఁడు నిజముఁగఁబ్రదికి బట్టకట్టు నాయని !”

చంద్రావతీదేవినాడు శివప్రసాదముగ పరమాన్నమును భుజించి వది. సంధ్యానమయమున మహాదేవునర్పించినది. యువరాజు పరమపదించినదిమొదలు ఆమెనింత యుత్సాహవంతురాలివిగా నెవ్వరును చూడ లేదు. ప్రసూదము తప్పినది, వ్యాధి నెమ్మదించిన దనుకొనినాడు.

చీకట్లుముదిరినకొలఁది మహారాజ్ఞస్థితి మారిపోఁదొడఁగినది ! మహారాజామె నామెసౌభమునకే గొంపోవుదమనుకొనెను. ఆమె యందు లకు సమ్యక్తించలేదు. తన దేవుని సమక్షముననే తానుందెడ ననెను. ఆమె అభిలషితము మన్నింపఁబడినది. పైద్యులు తామిక చేయవలసిన దేమియు లేదనిరి. సమయము దొర్లిపోవుచున్నది. వెలువల చీకట్లదని యేస్సులు గుములు గుములుగ వచ్చినట్లున్నవి. అకసమున కాటుమేఘ

ములు వాని ప్రతిబింబములవలె, నలముకొనినవి నా డమావాస్య సోమ వారము. శివ ప్రీతికరమైన దినము మహారాజ్ఞి ధ్యానమోలేక నీరసమో మాదకతయో తెలియవిస్థితిలోను మ హదేవు సరమోడ్చు కనులతో తిలకించుచుండెను. మహారాజారక స్థాణువువలె దేవివంకను మహదేవుని వంకను జూచుచుండెను. ఆమె మాటాడదు. ఆయన మాటాడదు. మందిరిమునం దనిండ జ్యోతిమాత్రము విశ్రులముగ వెలుగుచున్నది.

అట్లే త సమయము గడచినదో వారిదువురకును తెలియదు. వాకిట నులుములు మెలపులు హోరుగాలి పెనుగాలి పెనుమోతలుగ వర్షమారంభించినది. ఒక పెనుగాలి కెరటము మందిరములోనికిఁ జొచ్చుకొని వచ్చుటయు నఖండజ్యోతి యారిపోవుటయు చంద్రావతీదేవి భర్తృపాదదేశమున నొఱగి పోవుటయు నైకకాలికముగ నైనవి. తన పాదములపై నొఱగిన చంద్రావతీ దేవిని రేవనెత్తుటకు చేయిచాచిన మహారాజామెను విగతజీవిగఁ దెలిసికొనుటకు ఊహము పట్టలేదు. ఆయనకు దుఃఖము కుత్తుక బింబియైనది. సర్వము నాశనమైనది. తన దారాపుత్రులు నశించిరి — “ఓయి మాధవవర్మా ! నీవు జీవితమున సాధించినదేమి ? నీ ధర్మబుద్ధి నీ గృహమును కార్చివేసినది !

మహారాజునకు ధైర్యము చాలుటలేదు. చంద్రావతీదేవి పెండ్లి కూతురు వలె నున్నది ! మహారాజామె మోమును తన చేతులలోనికిఁ దీసికొని దుఃఖి చెను. ఈమె తన ధర్మపత్ని ! తన తొలివలపు పండిన స్వర్ణభూమి. శ్రీయననేమో తెలియని నాడు శ్రీ యనుభవ సర్వస్వమును తనకుఁ జూరలిచ్చిన ప్రణయమూర్తి ! తన హృదయ వేదికపై స్థిరురాల్చిన మహాలక్ష్మి అర్ధాంగి శబ్దమున కర్థమీమెయే ! తానే

యామెగ జీవించినాడు. ఇప్పుడేమి చేయవలె ! ఇంక చుండు తన
బ్రదుకీ కాళరాత్రివలె నిలిచిపోవును కాబోలు ! ఛీ ! మాధవవర్మ
యెంతటి లజ్జాపీనుడు ! జీవన సుధాకలకము చేజారి ప్రక్కలై పోవగా
తాను నీరసముగ మిగిలినాడు. మాహాదేవుడెంత ఎక్షసాతమును జూచి
నారు ! ఆయనకే తనపై కరుణారాదేదు.

రాత్రియంతయు మాహరాజు చంద్రావతీదేవి యొద్ద గల జీవితము
నందలి మధుర స్మృతుల, ద్రవ్యకౌసుచు దుఃఖించుచు గడపెను.

ఆయన వ్యధాభరిత హృదయము నుండి వెలువడిన వేదనా సంక్షో
భములకు మాహాదేవుడే పాక్షి !

అది సుహృద్యా మధ్య ప్రదేశము, బ్రహ్మాండమైన శివాలయము. ఆ యాలయములో నుండి యేత గంభీర నిస్వనము వినవచ్చుచున్నది. “సుహృదా ! మల్లికార్జునా ! తుదకీ నీ భక్తుఁడైతియైనాడు. నీవీల లసంతరములు. నిరంతరము నిన్నే మనస్సున నిచ్చుకొని నీ పదములే సర్వస్వములని, నమ్ముకొనిన నన్నింత పరీక్షించుట న్యాయమా ప్రభూ ! నిజమే, జగన్మాత కరుణించినది. కాదనను, నాప్రియ పత్నిని ప్రాణి ప్రియుఁడైన కుమారుని నీ లోకమునకుఁ బిలుచు కొన్నావు. అవును. నేను మహారాజునే ! మహారాజుగ న్యాయ నిర్ణయమున నా కన్న సంతా పమునకు మరణదండన విధించితిని. అది రాజుడైన నా విధి ! మరి తండ్రిగ నొసర్చిన కార్యము హూరము సుహృదాపము కద ! “ప్రజా తంతుమ్ మావ్యవత్సేచ్ఛిత్” అను వాక్యము వివాహమునకు పరమార్థమై యుండగా నేను చేసిన పని యెట్టిది ! పుత్ర భూతకుఁడైన తండ్రిని నీ పెన్నుఁడైన జూచితివా స్వామీ ! అదేమి నీ కనుగొనల నవ్వలు రువ్వు చున్నావు ! ఓహో ! తెలిసినది, శివయాత్రుఁడుండెననియా ! అదివేరు. అచ్చట నీవైకొరగా శివార్పణ బుద్ధితో చేసిన పనియది. నీవాతని మరల బ్రదికించితివి !

నా కుమారునట్లు కాదుగదా : మహలింగా ! పుత్రహంతయైన తండ్రి కెట్టి శిక్షయు మందదా ప్రభూ ! తండ్రినై నేనొనర్చిన యీ సాపమునకు నిష్కృతి యనునదున్నదా ! నా పంశమేమి కావలె !

పినాక భట్టారకుఁడవినట్లు ధర్మము కర్మము రెండును రెండుగనుండునా !
ఇప్పుడిక నేనేమి చేయవలె ? శివా ! శివా ! నన్ను నీలోనైర్య
మొనర్చుకొనరాదా ! నాకీ లోకమున సంతయు శూన్యముగ నున్నది."

ఆ మాట లనుచున్నది విఘ్నకుండిన మాధవవర్మ మహారాజు !
శ్రీశైలమున వేంచేసిన మల్లికార్జున స్వామి వారి కారాధ్య దైవము.
ఆయన శ్రీగిరికి వచ్చి పరమేశ్వరునితో తన గాథ మొల పెట్టుకొను
చున్నాడు.

వేకువజాము, వెలుగూ రేకలింకను రూపుకట్టుటలేదు. రుద్రాభి
షేకమప్పుడే పూర్తియైనది. మహారాజునకు మనస్సు మనస్సున లేదు.
రాజ్య పరీస్థితులు సైతము జాగుండలేదు. విశాలాంధ్ర సామ్రాజ్యాకా
శమున విషాదమేమములు క్రమియించి యువరాజు మరణము మహారాజ్ఞి
విర్యాణ మీ రెండును చాలవన్నట్లు పులకేః దండెత్తి వచ్చుచున్నారను
వార్త సర్వమనర్థదాయకముగ బాసించుచున్నది.

సుదర్శనకు నెలలు విండినవి. ఆమె యున్నాదస్థిలో నెట్టి
మార్పును లేదు. త్రిలోచనయే యామెను కవిపెట్టుకొని
యుండెను. మహారాజున కేమిచేయుటకును పాలువోవక శ్రీగిరిస్వామికి
వివేదించుకొనుటకు శ్రీశైలమునకు వచ్చెను. వచ్చెననగానేమి ! ఆయన
దేహము వచ్చెను. మనస్సు రాజ్యకార్యముల నూహచేయుచుండెను. తాను
వృద్ధుడైనాడు. పులకేః మహాసమర్థుడైన రణనీతి విదుఁడు అతని
కెదురొడ్డి విలచుట కష్టసాధ్యమైన విషయము. తన మానసిక దౌర్బ
ల్యము హేతువుగ నాతఁడు తన యాటలు సాగించుకొన జూచుచున్నాడు.
తన కన్ని విధములఁ బరిశ్రమయము వచ్చినది, కానిమ్మేది యెట్లు
జరుగవలసియున్నదో యది యట్లే జరుగును. తాను సర్వమునకు పి

యన్నాడు. తన యాశా శిఖరములను యవరాజు కూల్చివేసినాడు. తన మమతానురాగముల మహారాజ్ఞి తనవెంటఁ గొంపోయినది. తానొ జీవన్మృతుడై కాలమును ద్రోయుచున్నాడు. కావున నీ రాజకార్యముల నిర్వహించవలె నంతియ కాని తృప్తిగాఢమైన మనస్సులేదు. బారా పుత్రుల మరణముచే నకాల వార్ధక్యము తరుముకొని వచ్చినది.

తన జీవితము సారరహితముగ నడచుచున్నది ఏది యెట్లు పోయిన నట్లుపోవిమ్మనిపించుచున్నది. మనశ్శాంతి యాత్మసుండి నము ద్యుతము కావలెఁగాని దేవాలయమునకు వచ్చిన గల్గినది కాదుగద ! మార్దవవర్మ చింతా వ్యాకులితమానసుడై శ్రీకైలారణ్యములఁ దిరుగు చుండెను. మర్యాహ్నుమయ్యెను. వేగులవాండు మహారాజు నన్నే షించుచు వచ్చి ఆయనను కన్గొని— “ప్రభూ ! ఆ పులకేశి బయట దేరినాడు. అమితవేగముగ మనరాజ్యముపైకెత్తి వచ్చుచున్నాడు. కాము వెంటనే విజయవాటికకు తరలవలెను, లేనిచో ప్రమాదము” అని నుడివిరి.

మార్దవవర్మ మహారాజునకేమి చేయవలెనో తోచుటలేదు. తక్షణమే బయలు దేరవలయును. దేహమున్నంతవరకు బాధ్యతలు తప్పవు కద ! మహారాజు దేవాలయమున కేగి వరమేశ్వరుని మ్రోల సాగిలవడి, ప్రభూ ! పోవుచున్నాను. నీ సహారక శక్తిని నాయందు నింపుము. బ్రదికి యున్నచో మరల విన్ను చేవింపవత్తును. లేనిచో నిదే కడపూరి ప్రార్థనము. ఈ దీనునిపై నీ దయానుగ్రహ విక్షణములఁ బలుపుము. నెలపు స్వామీ ! నెలపు” అనెను.

మహారాజు వేగవంతములైన యశ్వములఁ బూని న యిరద సెక్కి విజయవాటికకు చేరెను. వేటనే యుద్ధ ప్రయత్నములు

మంత్రులకు దండనాదులకు నాజ్ఞాపించెను. యుద్ధరంగము చాల్లెటా నిర్ణయించుకొని పులకేశి నచ్చటనే యెదిరింప నిశ్చయించుకొనెను.

త్రిలోచనా సునీతివర్మలను నగరరక్షణమునకును సుదర్శనా వర చర్యకును నియోగించి మహారాజు తానును తన బలగమున కేగుటయు తీర్మానించెను. పినాక భట్టారకుఁ దాహవరంగమునకు తాను గూఢ వచ్చెదననగా మహారా జుండుల కామొదించెను. మహారాజువారిమైన నేనా వాహినితో గజపటలతో, అశ్వకదళములతో, రథికులతో సమరసామ్రాజ్య తరలెను. ఆయన సాహారణముగ యుద్ధముల కేగునప్పుడు చంద్రాక్షి దేవి యాయన ఎదనమున వీరతిలకము దిద్ది హారతినిచ్చి వీరభిక్షము తాంబూలము నొసఁగుట పరిపాటి. మహారాజులవాటుగ చంద్రావరణచేరి సాధమున కేగి యున్నరవి కన్నులు వీరుక్రమ్మి తిరిగివచ్చెను ఎదురుగ త్రిలోచన వీరతిలకము నిడిహారతిదెచ్చెను. రాజుమొగమున లేని నవ్వుఁ దెచ్చికొని వానిని స్వీకరించెను.

“తల్లీ! త్రిలోచనా! నేను నర్వబాధ్యతలను నీ యందు నిలిపి కదవిటూమి కరుగు చున్నాను. సుదర్శనను జాగ్రతగ కనిపెట్టియుండుము. విష్ణుకుండిన వంశాంకురమును వరిరక్షింప వలసిన బాధ్యత నీపై నిలుపు చున్నాను. ఎట్లు నిర్వహింతువా!” అనెను.

త్రిలోచన మహావ్రసాద మనెను.

రణభేరి మ్రోగినది. మహాత్సాహముతో పేనా వివహములు కొల్లేటివైపునకు సాగినవి. ఇంక కోటలోనున్నది త్రిలోచన పల్లవి, నర్మ, సుదర్శనాదేవి మువ్వరే! సుదర్శనకు వెలులు నిండినవి.

అమెను నీ లోకమునకు సంబంధము లేదు. ఆమె దేహమునందు ప్రాణము లెందుకు నిలచియున్నవో భగవంతునికే తెలియవలె! గోవింద నామ స్మరణ యొక్కచే యమెకు కొంత చలనము కలిగించును. అమెను చూచిన త్రిలోచనకు గుండె నీరగు చుండెను. ఎంతటి బుద్ధిశాలిని ఎట్లయినది! ఆమెకు భర్తయెడల నెంతప్రేమ! తాను నిజముగ నీ విష్ణు కుండిన వంశమున నరుగుపెట్టుట కనర్హురాలు! ఇచ్చట నెల్లరిమ్మత మూర్ఖులు! తాను విషనాగిని వలె నిచ్చట నవతరించినది! తానట్లు తీర్చబడినది. తన ప్రతిజ్ఞ నెరవేరు నమయము దగ్గర వడినది. తన కార్యమును ముగించుకొనినచో నామీదట నిశ్చింతముగ నుండిపోవచ్చును.

పులకే మహారాజు తన సంచేకమును స్వీకరించి పరియైన యద నున చెప్పినరీతిగ దండెత్తి వచ్చినాడు. తన జీవిత నాటకమున తుది రంగమున నడచుచున్నది. తన యన్నగారి కిష్టము లేకపోయినను తన యభీష్టమును పులకేశిక రిబురుపెట్టినాడు. సర్వము తన పదకమున కను కూలముగ నడచుచున్నది! సునీతివర్యలో దీప్తి కలిగిపోవు చున్నది. జననీ సహోదరుల మరణము లాతని క్రుంగఁడిసినవి. తండ్రి యాహవ రింగమున రరుగుట అన్నలు సహాయముగ రాకపోవుట, ప్రేమ యయిన వదినగారి యున్మాదస్థితి యన్నియుఁజేరి యాతని సుకుమార మయిన మనస్సును పరల మొనర్చినవి. తానేమియు పట్టించుకొనకుండ, సర్వమును త్రిలోచనము వదలివేసి నిస్సృహునివోలె మాతృమందిరమున నిరంతరము చూర్చుండిపోవును. తానేమియుఁ జేయలేకుండెను.

కొల్లేటి యుద్ధటామి యందు పోరు ముమ్మరముగ సాగుచున్న వార్త లంచలమీదవచ్చి చేరుచున్నవి. ఇంతవఱకు జయోపజయమున ప్రళయ తావేలేదు. సమానబలములతో నిరువురు చోరుచున్నారట

పదునేను దినములు గడచినవి. యుద్ధరంగమున నిరువాగుల సహారముగ
నై న్యనష్టము జరిగినది, భటులుతెచ్చుచున్న వార్తలనుబట్టి రణస్థలి,
గూలిన సేనావాహిని యొక్క రుధిరధారలచే కొల్లేరు రక్తపుఘేయగ
మారినదట : మాధవవర్మ డస్సిపోవుచున్నాడు. ఆయన పరిస్థితి యను
మానాస్పదముగ నున్నది. తమ పక్షమున నా సలన్నియు సన్నగిలు
చున్నవి. పులకేశి ద్విగుణితో త్సాహముతో కలియుచున్నాడు. పరిస్థితియను
మానాస్పదముగ నున్నది. విజయలక్ష్మి పులకేశినే వరించునట్లున్నది. !

త్రిలోచన యావార్తల నాలకించును. ఆనందించును దుఃఖించును!
విచారపడును : దైవము తన్నెంత విచిత్రజీవిగ సృషించినాడు : తనకు
హృదయమున్నది ! ఆర్ద్రతయున్నది ! బిందుప్రీతి గౌరవము సమృద్ధిగ
నున్నది కాని, వాని నన్నిటిని ఐవశీతముగ మలచుకొని వర్తించవలసింద
వికృత పరిస్థితిని కలిగించినాడు తనయత్తగారు పరమసాధ్వి, మామ
గారు దైవనముడు : ఆయన ధర్మనిర్ణయములు మధర్మలో ననుకరిం
చుకోదగినట్టివి : తనభర్త సాక్షాత్తు ప్రేమావతారము : బావగారు తోబు
ట్టువుకన్న నెక్కుడు వాత్సల్యముఁ జూపువాడు ! తోడికోడలాప్తమిత్రు
రాలు 'కాని వేరుకాదు. రాజ్యముననిక తాపనిన భయముతో కూడిన
గౌరవము : అధికారవర్గమునందందఱామె నత్యంతముగ గౌరవింతురు .

పల్లవయోధులరి వీరభయంకరులు : మహాసామ్రాజ్య నిర్మాతలు!
విజేతలు, అద్భుతశిల్పకళా విలసిత దేవాయతన నిర్మాత దీక్షదక్షులు,
అట్టి రాజవంశమున జన్మించి ప్రీయయ్య నన్నిగుణములఁ బునికిపుచ్చు
కొనిన యామె యసామాన్య సామర్థ్యమునకు సర్వులు తలొగ్గ వలసి
నీ ! అంద్రసామ్రాజ్యమున పల్లవ సామ్రాజ్యమున త్రిలోచన రాజ
త్రిగ రణతంత్ర కుళలురాలుగ పేరుమోసినది. కాని, యేమిలాభము

తన మనస్సు ఫేదపడుచున్నది. తనకు బాంధవ్యమును దూరమయినది. ఆకయానం
దములే దనుభవములేదు ! తన బ్రదుకున కనలర్థమేలేదు !

కుమారవిష్ణు మహారాజు ప్రతీకారదీక్షకు తాను సాధనమాచురాలై
నది. తనయన్నగారెన్ని విధముల నచ్చెఱిపినను దానిమార్గమునే సర్వా
త్మన కోరుకొనినది. తుదకేమైనది : అంతయు ముగిసిపోయినది, సర్వ
నాశసముయినది ! విష్ణుకుండిన రాజవంశమున నవ వడుపై తానుపాద
మిడి యయిదేండ్లయిన ముగియలేదు. ఎన్ని యనర్థములు కలిగించినది !
తనపై దనకే యసహ్యముగ నున్నది.

త్రిలోచనవల్లవి తన జీవితగ్రంథమును విప్పిపుటలు దిరుగవేసి
కొనుచున్నది. తానెంత కఠినురాలుగ ప్రవర్తించు చుండినను నాంతరమై
నహజమైన యొకానొక సరళము సుకుమారమయిన హృదయవృత్తి తనయందు
మిక్కిలముగనున్నది. దానిని వెలికి రానిచ్చుటకు వీలులేదు తనజీవిత
మంతయు కృతకమైపోయినది. ఇంకమిగిలినదేమున్నది ? మాధవవర్మ,
మహారాజులేని యాంధ్రదేశము శ్మశానదృశము ! ఆమహారాజు యుద్ధ
మునకు బయలుదేరిననాడే రాజదుర్గము కళావిహీనమై పోయినది !
పాడువడినట్లయినది. దానిని తిరిగి భగభగ లాడించగల నమర్థుడు
నేరొకఁడులేదు. విష్ణుకుండిన వంశమంతరించ వలసినదే !

త్రిలోచన పరిపరి విధముల తలపోసికొనుచు తన మందిరమున
విచారదీనమై కూర్చుండి యుండెను. సుదర్శనాదేవి సౌధమునుండి మకర
కుండల వగచుచువచ్చి— దేవీ : సర్వనాశమైనది ! సుదర్శనాదేవి ప్రాసా
దోపరిభాగమునుండి కిందఁబడినారు. తల చితికి మెఠడుబయటికి వచ్చి

నది. గర్భస్థశిశు వాయుయనకు జారిపోయి భూపతితుడై యసునలు వీడనాడు ? త్వరపడవలెనమ్మా !” యనెను.

త్రిలోచన వణకిపోయెను. “ఏమంటివి ? సుదర్శనయెట్లు ది నది ? అయ్యో ! పద, ముందచ్చటికి పోవలె.”

ఇరువురు సుదర్శనా సౌధమున కరిగిరి. అచ్చటి పురిజారిక లం దలు గుమికూడి యుండిరి. సుదర్శనాదేవి శవము నొక చిల్పముపై నుంచిరి. ఆమె మృతదేహమును ధవళ పత్రముచే నాచ్ఛాదిత మొనర్చిరి. పసిబిడ్డ కశేబరము నామేప్రక్కనే యుంచిరి, త్రిలోచన శ్లోకార్కశమైన గుండె యా దృశ్యమును చూచి ప్రిదిలి పోయినది. ఆమెకు కన్నీరొగ లేదు. సుదర్శన పాపము తనకేమి గాదు : శిష్యురాలు, చెలిమి కత్తియ తోడికోడలు. అయ్యో : ఆమె చివరకెట్లు మరణించివది ! మాతృత్వపు తొలియానందము తలమున్నగగు నమయము నమిపించుచుండగా నీదుర్బలన జరిగినది !

దైవము తన్నొకవిధముగ మన్నించినాడు. కానిచో సుదర్శనాగర్భ గత శిశువును తాను సంహరించవలసి యుండెడిది, ఏ పుణ్యలేశమో దాని కద్దు పడినది. అంతవరకు తానదృష్టవంతురాలు ! సునీతివర్మ కింకర వ్యతా విమూఢుడయి పోయెను. ఏమిచేయుటకును పాలువోవక నతఁడు కోటయందటతను వెట్టిగ తిరుగుచుండెను. త్రిలోచనయే కాకకా కార్య కలాపముల కేర్పాట్లు గావి చినది. ఎంత ప్రయత్నించినను నాతనికి దుఃఖ ముపశమించుటలేదు. తనకు తెలియకుండగనే నాతని కన్ను లవి రళముగ వర్షించుచున్నవి, విధులన్నింటని యధాక్రమముగఁ బూర్తిగా విందెను. సునీతివర్మయే కర్మకాండ లన్నింటని త్రిలోచన యాదేశము

సారముగ నిర్వర్తించెను. కోటలో నెల్లెడల నిశ్శబ్దము మహాశ్మశాః సంబందియైనది వ్యాపించెను. ఆ నీరవ నీరస వాతావరణమును త్రిలోచన పల్లవి నహించ లేకుండెను.

మామగారు సుదర్శను తన కొప్పగించినారు. విష్ణుకుండిన రాజవంశాంకురమును పరిరక్షింప వలసిన బాధ్యత తనయందుంచి యాయన యాహవరంగమున కేగనాడు ఆయన తిరిగి వచ్చి ప్రశ్నించిన తానేమి సమాధానము చెప్పను : ఆయన తిరిగివచ్చుటనునందుండనా ? ఈ ప్రస్తుత కర్తవ్య మేమి ? తన నాటకమున చరమాంకమున తుదిరంగము నడచుచున్నది. తన జీవితమునకు కూడ పరాకాష్ఠ స్థితి వచ్చినది. ఆ మలిన కృష్ణవేణీ తరంగసులు తన్నాకర్షించుచున్నవి !

విజయవాటికయందు తన్నెక్కువ వట్టి నిల్చినవి. కనకదుర్గాదేవి ! కృష్ణవేణీ తరంగణి ! వారిరువురును తన్ను తమలో లీనమొనర్చుకొవరా ! కామాక్షీదేవికిని, కనకదుర్గాంబకు నేమి భేదమున్నది ? ఇరువురును నొక్కరూపే ! స్థానభేదము ననుసరించి నామభేదము ఇహమును రోసిన తనకు పరమైన దక్కనా !

అనంత ముఖముల సహస్రాదికములైన యోజనలఁజేసి త్రిలోచన యొక విశ్వయమునకు వచ్చెను. ఆమె మనస్సు తేలిక పడినట్లయినది. సునీతివర్మకై వెదుకగా నాయన తన మాత చంద్రావతీదేవి మందిరమున మహాదేవుని మ్రోలఁ గూర్చుండి దుఃఖించుచుండెను. భాస్వము రాల్చిన పరివెన్నునలె నన్నబడి పాలిపోయియుండెను. బి ధు మరణము లాతనిని నిలువెల్ల విస్ఫూరునిగ నొనర్చినవి. దిక్కులేవి పసినావివలె బెంగపడి కృశించిపోవు చుండెను. తాను వినా యాతని నివ్వుడోదార్చు

వారు లేరు. ఆతని జూచిన జాలి కలుగుచున్నది. తానేమి చేయగలడు? ఊనరక్షేత్రమును నన్యశ్యామలముగ చేయగలదా : గగన రుసుమముల బూయించగలదా : నిజమునకు సునీతివర్మ యెవగు, తానెవరు? తమ దనలు వివాహమగునా! వివాహ శబ్దమునకు తమ దాంపత్యముననర్థము లేదు తానెట్టి లౌకిక సుఖాను భూతులకును ఆనర్హురాలు. తానీ నాడు సునీతివర్మ జీవితమున వసంతము సృజించగలదా : అనంభవము.

తనను వలచిన హేతువై యాతడు తన విరహగ్నిలో నసుపుల వీడవలసినదే : తన్ను ప్రేమించిన యాతడు వేతాకెతను ప్రేమింపఁ జాలఁడు మహానర్ప దంష్ట్రా నిషాగ్నికీలల తెలుయైన దానిపై నల్ప విషములు పనిచేయునా : నాని గతియంతే! అశఃదట్లు విషాక్షుఁడై యసువుల వీడవలసినదే : ఆతనికిఁక విస్మృతిలేదు. త్రిలోచనను స్మరించుకొనుచు జీవితాంతము గుండెదిగురై చివకి జీర్ణించి తడుపుఁ జాలించవలసినదే! తాను మాత్ర మేమగుచున్నది : తన జీవితమున తానుసభరించిన దేమున్నది? భగవతి తనవంటి విచిత్ర జీవులను గూడ సృజించు పెండులకో! లోకములో జరుగవలసిన కొన్ని యసాధ్య కార్యములను సాధ్యముఁ గావించు కొనుటకు తనవంటి వారి యవసర మెంతేని యుండును అందులకే తనవంటి వా రుద్భవించు చుందురు. కానిమ్ము. కాలగల కార్యమును గంధర్వలే తీర్చెరరన్నట్లు సుదర్శన విషయము భగవంతుఁడే చూచుకొనినాడు !

త్రిలోచన దేవీమందిరమున కేగి యామెకుఁ బ్రణమిల్లి— “తల్లీ నీ యనుగ్రహముననే నాండ్రముల నడుగు వెట్టిన కార్యమును సాది పఁ గల్గితిని. నా వచ్చినవని ముగిసినది, నీవు నాకింక పెం వాన గుచో నీ పాదనన్నిదిని నిర్మాల్యమగుదును. నా ద్రవిన నెఱవేర్చు కొంటిని.

త్రిలోచన పల్లవి పల్లవరాజు రక్తమును కలుషితము గావించలేదు. పల్లవి వ్యచ్ఛమైన ప్రేమనే నెఱవలేదు. పల్లవరాజువంశ గౌరవ విచ్ఛిన్న కరములైన కార్యముల నొనర్చలేదు, ప్రతిజ్ఞాపాలనమునకై తన బ్రదుకును బలియిచ్చినది. కుమారవిష్ణు నరపతి ప్రతికార యజ్ఞమున త్రిలోచన బలిపకు వైనది! పోనిమ్మా యజ్ఞ పలితముగ నా ప్రభువు నాత్మ శాంతి నొందుచో తనకుఁ గావలసినది లేదు.

“అమ్మా ! తల్లిలేని తండ్రిలేని నన్ను నీవే తల్లివి దండ్రువిన్నై నీ చల్లని కడగంటి చూపుల సాకితివి. నీప్రేమార్ద్రమైన దరహాన చంద్రికలు పర్వి నా జీవితము పవిత్రమైనది. నీకృపా విశేషముచే నెదురు లేని యేకచ్ఛత్రాధిపత్యమును వెలయించితిని. నేటికి నా పాకములో మరి పుణ్యములో పండినవి. ఈ లోకమున నా యొనర్చు దగిన పనులే వేమియు మిగులలేదు.

లయకారకుడైన రుద్రుని యర్ధాంగి రుద్రాణివి నీవు ! నీయా రాధవ జేసి విష్ణుకుండిన వంశమును నీలో లీనము చేసితిని, ఆ వంశము పకు మోక్షదాయనివి కమ్ము శిక్షలేమైన నున్నచో నేననుభవించును, సుధార్థవము వంటి వారివంశమున కాలకూటమునై ప్రవేశించి వంశమున విరచి వేసితివి ! తల్లీ ! నన్ను పల్లవ రాజ్యమున వీ యంశావతార మనుచుందురు. నిజముగ వట్లేయగుచో నా యాశ నుపహంహరించుము. నీలో లీనమొవిర్చు కొనుము !”

కొల్లేటి సమరరంగమున పరితేళిదే పైచేయిగనున్నది మధవ వర్మ మనశ్శరీరముల రెంటి నలసిపోయెను. పినాక భట్టారకుడన వరత మాయనకు పార్శ్వవర్తియై కంటికి రెప్పవోలే కాపాడుకొనుచున్నను

దైర్యముఁ జెప్పుచున్నను మహారాజు విలువ ప్రొక్కుకొనవలయుండెను. దైర్యహేమాచలుడైన యాయన యవరాజు మరణముతో పిటికి వాడైనాడా : యనిపించుచున్నది : సుదర్శన సంతానముపై మమకార చూయనను జీవింపజేయు చున్నది. మరల మాధవవర్మ జన్మించును. అంద్రసామ్రాజ్యము మూడు పూవులాడుకాయలుగ ధగధగలాడగలదను నాకయాయనచే ప్రాణధారణము చేయించుచున్నది :

ఇరువది యైదవనాడు పోరు ఘోరముగ సాగినది. మహారాజు ఊతగాఢుడైనాడు. విజయమిత్ర పులకేశితి దక్కినట్లే : రణరంగమున బడియున్న మహారాజునొద్ద పినాక భట్టారకుఁడుండి పరిచరించుచుండెను. రాజుదాని నుండి వార్తరాలేదు. మాధవవర్మ మహారాజు వార్తకై ప్రాణములఁ గన్నుల నిల్చుకొను చున్నాడు. రక్తము విపరీతముగ నవించినది. బలము ఊణించినది. పినాక భట్టారకునికి గూడ భుజముపై ఖడ్గాఘాతమై రక్తస్రావమైనది. కదనరంగమంతయు భీతత్వముగ సున్నది.

ఇంతలో రాజుదానినుండి యాశ్వికులిరువురు మరువులు గ్రక్కుకొనుచు నచ్చటకు వచ్చిరి. వారు రాజును చూచి యెంతో వాపోయినారు. త్రిలోచన వల్లపీదేవి తమ కందఁజేయు మనినారవి యొకలేఖను మహారాజున కొనఁగిరి. మహారాజుత్యంత వ్యగమానముడై పినాక భట్టారకుని దెనఁ జూచెను. భట్టారకుఁడు లేఖను చదువసాగెను.

“మహారాజ రాజ వరమేశ్వర విష్ణుకుండిన వంశసారావార సుధాకర శ్రీశ్రీశ్రీ మాధవవర్మ మహారాజుగారి చరణార విందముంకు నమస్కరించి, వల్లంప రాజదుహిత త్రిలోచన వల్లవి వ్రాయు లేఖ రములు,

మాయగారూ : నేను పల్లవరాజకన్యను. పల్లవ చక్రవర్తులకును, విష్ణుకుండిన ప్రభువులకును విరోధము తప్ప దుహిత మెన్నడును లేదు. శ్రీశ్రీశ్రీ సహార పెట్టు సార్వభౌముని తాము సంగరరంగమున విర్జింపగా నాయన తను యవమానమును మనస్సునందు భద్రపలుచుకొనినారు. నమయము వచ్చుచో ప్రతీకార మొనర్పవలెనని వారయాశయము. అట్టి యవకాశము మొనగూడలేదు. తమకా వయసు తీరిపోవుచున్నది. మృత్యు ఘడియలలో నాయన మనుమరాలనైన నన్ను పిలిచి— “తల్లీ ! తిలోదన పల్లవీ ! వీవు నాకు ప్రతీకారముఁ దీర్చిపెట్టుమని యాదేశించగా నేనటులేయని వాగ్దాన మొనర్చితిని. అందులకై నేనెన్నో పదకముల వైచి చర్మవేషముతో మీ రాజ్యమున బ్రవేశించితిని. తమ కుమారుని వలపించితిని !

తమ సరమేధ మహాధ్వరమునను మేమన్నాచెల్లెండ్ర మిరువుర మరుదెలపినది కూడ యీనా పదకములోని భాగమే : తాము పల్లవ రాజ దుహిత విష్ణుకుండిన వధువైనదని సంతసించినారు. కాని రాచకన్య తానై యిట్లు వివాహేచ్ఛతో స్వగృహము పిడి వచ్చునా : అది వర్ష హాస భాజనము కాదా : యని కూడ తాము దూరాలోచన చేయలేదు. “సరత్తు మన్విష్యతి మృగతేహి సః” అని వైతము తామూహించ లేదు. నేను తమ రాజ్యమున నడుగువెట్టివది మీ వంశమును నిర్వంశము గావించుటకు ! ఏకామహావితి నా యొనర్చిన వాగ్దాన మట్టిది నేను పదకము వైచి సర్వమును సుసంపన్నమగు రీతిని నడుపుకొంటిని.

మొదట సుగంధి గర్భవతియైనదని తెలిసి సుభద్రాదేవి ఈర్ష్యఁ జెందగా నేనొక యెఱుకతను బంపి మూలికల నిప్పించితిని. పిన్నయత్త గల్గిరువుర యేర్వ్యాసూయలు నా పన్నుగడకు బలము నిచ్చుటచే వారిరువురి

కోడండు వంధ్యా సదృశలైరి ! సుదర్శనా గోవిందవర్మలిరు ఖగ్గ
యుద్ధమునేర్పి వారిని నా యజ్ఞబద్ధులనుగ నొనర్చుకొంటిని. యువరాజు
జన్మదినోత్సవమున రథయాత్ర కల్పించినది నేను ! ఆయన రథచక్ర
ముల క్రిందికాబాలుని బంపంతముగ క్రోయించినది నేను : చంద్రావతీ
దేవి మరణించగా, యువరాజు మరణము, మహారాజ్ఞి నిర్వాణము మిమ్ము
లఁ గ్రుంగదీయుచుండగా నదియె యదనవి నా యన్నగారైన సుమార
వీష్ణు మహారాజు సాహాయ్యమున నాంధ్ర సామ్రాజ్యముపై దండయాత్ర
నల్ప నె చుచున్న పులకేశి నీ సమయముననే నన్నద్దమై రావలసినదిగ
సందేశమంపినది నేను !

మహారాజా ! మీరు నరమేధముఁ జేసినారు. నేనును నరమేధముఁ
జేసితిని. మీరు స్వర్లోకావాసకాంతతో నా యువకుని యజ్ఞపశువును గావించి
తిరి నేను నా ప్రతిజ్ఞాపాలనమునకై విష్ణుకుండిన వంశాంకురములనే
యజ్ఞపశువులను జేసితిని ! సుదర్శనాదేవి యున్మాదస్థితిలో ప్రాసాదో
పరి భాగమునుండి క్రిందఁబడి మరణించినది. ఆమె మెడకు వెలికి
వచ్చినది. విష్ణుకుండిన వంశాంకురము గర్భచ్యుతమై విగతాసువయ్యెను.
ఆచ్యుత భగవతి నన్నసుగ్రహించినది లేచిచో ఆ పాపమును నేను కట్టు
కొనవలసి వచ్చెడిది. అదృష్టవంతురాలను. నా ప్రతిపక్షినినది మీ
వంశమిఁక వృద్ధికానేరదు. నా భర్త సుపీతివర్మ సగము చచ్చి నాయుడు.
అతఁడు వంశమును సాగించి రాజ్యమేలఁ జాలఁడు. మీతోనే మీ వంశ
మంతరించి తీరును. పులకేశి మిమ్మెట్లును జయించును. విష్ణుకుండిన
రాజ్యవంశమిఁక వతనమై పోయినది !

నరమేధమునకై మీరు యజ్ఞదత్తుని, తమకేక మాత్ర సంకాపముని
తల్లిదండ్రులెంత మొఱులిడినను గణించక యజ్ఞపశువుగ నాతని యావ

మునకు విగించి విశనన మొనర్పితిరి. అయినచో మన మిరువురమును మహాపాపాలము. లేనిచో నేమియుఁగాదు. రాజనీతి పుష్పించిన కథలిట్లే యుండును రచన. నేను మీ గృహమున నడుగుపెట్టు నాటికి గర్భనిరోధ ఔషధమును సేవించి వచ్చితిని. మీ చిన్ని కుమారుడమాయకుఁడు. ఆయనను ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము లేదు. ఇంద్రవర్మ దేవవర్మం నమర్థులు. వారిచే నగునదేమియులేదు. మీకు సర్వనాశనమే మిగిలినది. మహాప్రహీ! నా పితామహుని కొనఁగిన వాగ్దానమును నిలబెట్టుకొంటిని! కాని, మహారాజా! మీరరనిన వాకెంతయో గౌరవమున్నది. మీ ధర్మ బుద్ధికి మెచ్చి భగవతి శ్రీదుర్గామహాదేవి కనకవృష్టిఁ గురిసి కనకదుర్గ యయినది. మీ వంటి వారు మామగారగుట లౌకికముగ నెంతో యానందించఁచగిన, గర్వించఁదగిన విషయము. మా పితామహులైన శ్రీకుమారవిష్ణు మహారాజుగారు నాచే న్రతిజ్ఞఁ జేయించుకొనుచు పల్లవ రాజరక్తము కలుషితము కారాదన్నారు. అందులకే నేను శలాటుపు వలె నిలచినాను. అప్పుఁగాంతః కరణులైన మమ్ములనెల్లవిభముల నయవంచ నము చేసితిని. నాడు సరిహద్దులందలి కొండజాతివారలచే నల్లరుల లేప దీసి తిరుగుబాటు చేయించినది నేను, కొంగునఁగట్టుకొనిన యగ్ని కణమునై మీ వంశమును మండించితిని. నా మనస్సునందు వశ్యాత్తా వము రగులుకొన్నది. ప్రయోజనము భావ్యము చేతులు కాలిన వెనుక నాకులు పట్టుకొనుటలో ప్రయోజన మేమున్నది?

యజ్ఞదత్తుని నేను తొలుతమాచినాడు నాకాశవి కన్నులలో యువ రాజా కన్నులు గన్పించినవి. ఆ నేత్రములు దివ్యములు! నేను సునీతి వర్మను వరించినది కూడ నందులకే! దైవాంగగల కన్నులు భూమండ లమున నుండనేరవు! మహారాజా! విజయవాటిక శృణానవాటిక వలె

నున్నది. ఇచ్చట నేమియు మిగులలేదు. పులకేశి పైస్వము నగరమును బ్రవేశించినచో విచ్చట నెదిరించువారు లేరు. ఈ లేఖ మీ కందు నమయమునకీ త్రిలోచన యుండదు ! చదివిన పిమ్మట మీరుండరు ! ఇంకేమి వ్రాయఁగలను ? వై రిరాజదుహితగ ప్రతిజ్ఞాపాలన మొనర్పితిని. మీ కోడలుగ మహాభుములఁజేసితిని. త్రిలోచన వల్లవి స్వకుల విధ్వంసకులాలిగ మహాపాపిగ కూటనీతిజ్ఞులాలిగా చరిత్రలో శాశ్వతముగ ముద్రవైచికోని నిలచిపోగలదు. మీరు సామ్రాజ్యాధినేతలుగ, ధర్మమూర్తులుగ, న్యాయనిర్ణేతలుగ, విజేతలుగ నిలచిపోఁగలరు !

ఈ త్రిలోచన విధిచేత కీలుదొమ్మయై నర్తించినది. విషయమును నవిస్తరముగఁ దెలుపకున్న నా మనస్సున కూరట చిహ్నుట లేదు. ఇప్పటికి కొంతశాంతి చేకురినది మిమ్మిఁక జమింనుఁడని యర్థించుటకు వైతము అర్హతను కోల్పోయినదానను ! దైవమే జమింపఁడేమో ! పితామహుని కొనఁగిన వాగ్దాన నిర్వహణలో నెన్నికుట్రలు పన్నితిలో. దావని నిర్వహించిన పిమ్మట నంత భేదముఁజెందితిని. బ్రదుకంతయు నటనమై పోయినది ! ద్విధావిభుక్తమై జీవితమున శాంతి సౌఖ్యములు లేకుండ నగ్నికురదమున మగ్గిపోయితిని ! హిమాంశు శీతలమైన మనోలక్షణము కలిగియుండియు ప్రళయాగ్ని కీలనై వర్తించిని. ఏమి వ్రాసెయేమి ప్రయోజనము ? సర్వనాశనమైనది. మహావ్రథా ! నేను కాశ్యపముగని లోకమునుండి విష్క్రమించుచున్నాను. మిమ్ము పైలోకములఁ గలసికొని జనూలిజ్జ నర్థింతును.

పెరిపు

మీ వంశ విధ్వంసిని, కులవధువు
త్రిలోచన వల్లవి.

